

רשומות לתולדות אישים וקהלות, אגרות ומסמכים
בהוצאת מכון 'זכרון' להנצחת יהדות הונגריה
בית 'חוג חתם סופר' שיכון ה'

רח' בית יוסף 11 בני ברק - דוא"ל: 3446@okmail.co.il

עלה 12

בס"ד. י"ב טבת תשע"ו

בגליון:

ב

נכד ה'אהל דוד' בצפת?

רבי שמעון סופר סת"ם מצפת ויחוסו / 'שפת אמת תכון לעד'
כרוז מכולל אונגארן כולל אגרות ועדויות

טו

כתב התקשרות חברים בישיבת ה'גורן דוד'

מסמך בחתימת תלמידי רבי אהרן דוד דייטש אב"ד ב' יארמוט משנת
תרל"ז

יט

הדיין מוואמוש-פירטש

לתולדות רבי צבי הרש גראסמאן / בית אביו רבי אברהם חיים
גראסמאן וצאצאיו / בית חמיו רבי חיים אלטר זוסמאן וצאצאיו /
תעודות מגדולי זמנו / אודות קונטרס על פירש"י לתורה בעניני
דקדוק מה'לבושי מרדכי' – מהרב י.א. כהנא

נ

רבי יהושע יהודה ליב הכהן אולמן

לתולדותיו וצאצאיו - מהרב ב. פריינד

נג

עוללות

מצבות ממשפחת הסופרים בפרשבורג – הרב ב.י. לשם / משפחת
גאנזל – הרב ש. גלינסקי / משפחת נויבירט – הרב ש. וייס /
צוואת הלקוחב"ח מנעה עגמת נפש – הרב י.ב. בוכינגער / ר"ע
חסידיא, ר"מ איגרא, שבת בבתי"ה"ס – הרב ב.י. לשם

נכד ה'אהל דוד' בצפת?

בשנת תרס"ז יצא לאור במונקאטש הספר "ויקח משה את עצמות יוסף... דברות קודש... הצדיק המפורסם... מו"ה משה זללה"ה בהרב הצדיק... הר' יוסף אלטיר מראדיוויטץ" שמנו"כ בצפת. מסדר הספר מוסר בסוה"ס (דף לט) תחת הכותרת "המאסף" על אופן עריכת הספר וחיותם: "הצעיר המאסף לכל המחנות הק' שמעון סופר סת"ם מעיה"ק צפת"ו בב"א נכד הרה"ג הצדיק מו"ה רבינו הר' דוד דייטש זצוקללה"ה מאונגארין בעהמ"ח ספר אהל דוד" (ההדגשות במקור).

מעיון במקורות נוספים מתברר שבשנה זו, תרס"ז, היה רבי שמעון הנ"ל בארץ הגר, ושהה בקהלת ברעזנא, ועדיין היה שם בתחלת שנת תרס"ח. בעת שהותו שם ערך תשובה בהלכה (נדפס בקובץ 'עדות' גליון ז) אל הראב"ד בצפת רבי רפאל זילברמן מהתאריך 'ה' לסדר שמר את הדבר שנת מבורכת [תרס"ח] לפ"ק פה ברעזנא יע"א", ובה כותב בין השאר: "אנכי הצעיר באתי בשאלתי... הנה כאשר באתי לכאן עוד אחר חג הפסח העבר, ועיכב אותי הרה"ג שליט"א דפה [רבי שלום סופר-שרייבר] לבדוק הס"ת תפילין ומזוזות בכל הגליל שלו. וכעת בא לפני תפילין לבדוק ומצאתי כי רוב היודין אשר מתחלת הכתיבה נכתבו בעוקצם השמאלי מלמעלה בקצה היודין תגין גדולים ועבים ונדמה לצורת למדין קטנים... והוצעתי שאלתי זאת לפני הרה"ג שליט"א דפה והשיב לי כי אינו רוצה לבדו להתערב בזה, רק אכתוב עוד לכמה רבנים גדולים, וכן עשיתי ושאלתי לפני כמה גדולים בכאן, והגיעני מהם תשובתם הרצוף פה...". וחיותם: "שמעון סופר סתם מעיה"ק צפת נכד הרה"ג הר"ד דייטש".

מהתשובות שקיבל ידועה לנו תשובתו של רבי ישעי' זילברשטיין אב"ד וואיטצען (שנדפסה שם בקובץ עדות) מ"יום ה' תולדות תרס"ח לפ"ק. רב שלום וכטו"ס ליד"נ המופלג בתורה ויראה סופר סת"ם כש"ת מו"ה שמעון נ"י בק"ק ברעזנא. וכן בשו"ת ערוגת הבושם (חאו"ח סי' ט) אל "האי ספרא דווקנא הרבני המופלג בתורה בחכמה ובתבונה ... כ"ש מו"ה שמעון סופר סתם מעיה"ק צפת מתגורר כעת בק"ק ברעזנא".

רעי הרב יצחק ישעי' ווייס אב"ד נוה-אחיעזר העירני שמצא צילום מצבתו של ר' 'שמעון דייטש' דנן "נכד הרה"ג ר' דוד דייטש מהונגריה", שנפטר י"ט כסלו תרפ"ט ומנו"כ בני-יורק.

ובכן מי הוא הסופר רבי שמעון בצפת, המתייחס כנכדו של בעל ה'אהל דוד', ה"ה רבי דוד דייטש תלמידו המובהק של בעל הנוב"י בפראג, ששימש בכתר הרבנות בקהלות יאמנין, פרויענקירכען, סערדאהעל, ולאחרונה בעיר-חדש (נאוואמעסטא) עד לפטירתו ביום כ"ב סיון תקצ"א. מצאצאיו ידועים: בנו רבי יחזקאל דייטש, בתו מרת חנה אשת רבי מאיר א"ש אב"ד אונגוואר בעל ה'אמרי אש', בתו מרת אסתר

נוסח מצבתו
בבית"ח מנטפיווי
ניד-יורק:

פ"נ
איש גדול מאחיו
צדיק וסופר ספרים סת"ם
אבינו הרב ר' שמעון
ב"ר חיים דייטש
מעיה"ק צפת
נכד הרה"ג ר' דוד דייטש
מהונגריה
נפ' י"ט כסלו תרפ"ט
תנצב"ה

יטל אשת רבי מיכאל
הכהן זאלצער ובזיוור"ש
אשת רבי מאיר יששכר
בער הלוי רוזנר, חתנו רבי
וואלף שרטר לייפניק.

כעת זיכני הרב יו"ט ליפמן
ראקאו רב ור"מ ביהמ"ד
היכל התורה בלונדון
בצילום כרוז שנדפס
בזמנו ע"י כולל אונגארין,
שנמסר ע"י הרב יוסף
הלוי שישא מו"ץ בלונדון
מגנזי אביו הרבני אברהם
סג"ל שישא ז"ל, ומתוכו

מתברר שבעת שהות רבי שמעון בארץ הגר הצליח לעורר סערה אודות 'יחוסו'.
לפנינו העתק הכרוז במילואו, והדברים מדברים בעד עצמם.

*

בעזה"י.

שפת אמת תכון לעד

ע"ד האיש מו"ה שמעון סופר סת"ם מעיה"ק צפת אשר אמור יאמר כי הוא נין ונכד
הגאון הק' מו"ה דוד דייטש בעה"מ אוהל דוד זי"ע, וזקינו המנוח ה"ר ר' אשר זעליג
ז"ל מצפת הי' בן הגאון הק' ז"ל. בגבית עדות מה"ר אברהם שלמה וה"ר ישראל
מווארשוי מעיה"ק צפת ת"ו בקיום הרב הגאב"ד שליט"א. וכן בא לכאן ותלמודו בידו
בקשה מטעם הקהל והאבד"ק ברעזנא ומהגאון הנשיא שליט"א לספחו לאנשי
כוללנו, אחרי כי הוא נין ונכד הגאון הק' ממדינתנו זצ"ל. אנחנו עמדנו משתומם
איך החי יוכל להכחיש החי לאמר כי הוא נכד הגאון, והלא ישנו כמה אנשים זקנים
מכוללנו אשר אתנו עומדים היום, הן מפעה"ק והן מעיה"ק צפת, ומעולם לא שמעו
ולא ראו כי בן הגאון הי' באה"ק, נורא הוא הדבר. אנחנו השבנו לו כי יברר הדבר
בבירור גר"ש [גמור ושלם] כתקנת הכולל מהגאונים הראשונים כמלאכים שלא
לקבל שום אדם להסתפח בנחלתינו רק אחרי שיברר שהוא ממדינתנו, כדן
המוציא מחברו עליו הראי', ולא מפי עדים אשר לא ידעו ולא שמעו, רק קול זקינו
מדברת מתוך גרונם, כאשר יעידו העדים בעצמם שלא יודעים מאומה, רק שמעו
מפי זקינו ודודו (וכי הוא נאמן על עצמו?). אך האיש הנ"ל הרהיב בנפשו עוד
להזמין אותנו לב"ד, אולי יעלה בידו להלאות אותנו בטרחה וביגיעת בשר, דעת

לנבון נקל כי אין מקום לדין בענינים כאלו ולברר שהוא אינו בן הכולל, כי רבים כמוהו ישכילו ויבינו להשתמש במלאכה נקי' וקלה, לאמור מכולל אונגארן אני "דוני דיינא", ואין לדבר סוף. אך חשבנו דרכינו פן ואולי עי"ז ימצאו אנשים תמימים אשר יחשבו לצדק כי יש ממש בדברי האיש הזה, לזאת יצאנו כע"ע [כעת עתה] חוץ לשיטת התקנות רבותינו הג' המבואר לעיל, למען כבוד הקהל והגאב"ד ונשיא הכולל שליט"א, וטרחנו ויגענו למצוא דברי חפץ כתב יושר דברי אמת, הן מהעדים אשר תמך יסודותיו עליהם ושאר ראיית מעה"ק צפת, והן מזקני נקי' הדעת שבירושלים אשר ידעו והכירו את זקינו המנוח ה"ר ר' אשר זעליג ז"ל ואת שיחו, גם מגדולי משפחת הגאון המנוח [האהל דוד] ז"ל מחו"ל, אשר נהירין להם שבילי יחסי הגאון באין כל ספק, לברר האמת והצדק ולהרחיק השקר ולא יוסיפו לעשות כזאת, ובזה תהי' האמת נהדרת ובני כוללנו לשם ולתפארת עד עולם.

ועתה קוראים נכבדים, שימו לבכם לאלה הדברים

*

ב"ה.

נדרשתי לאשר שאלונו ה"ר **בן ציון הארטמאן** נ"י לפני כבוד הרב המובהק לגאון ולתפארת ה"ר **רפאל הראב"ד** נ"י, מדוע חתמתי תעודה לר' **שמעון סופר** אשר הוא נכד הגאון ה"ר **דוד דייטש** זצ"ל, והראנו מכתב מאת הרבנים הג' המפורסמים לתהלה **מנהלי כולל אונגארן** מירושלים עיה"ק הנכתב תחת צוואת הגאון מוהר"ד דייטש ז"ל, אשר מתוכה מוכח מפורש יוצא כי הגאון מוהר"ד דייטש זצ"ל לא היה לו בן ששמו **אשר זעליג** כשם זקינו של ה"ר ש סופר אשר היה שמו ר' אשר זעליג. אשר ע"כ מתפלאים איך מלאה לבינו ליתן תעודה כזאת לר"ש סופר אשר להד"ם. בראותי את זאת נשתוממתי על המראה ומחזה הנפלאה הזאת על כבוד הרבנים הג' מנהלי כולל אונגארן, אשר פקיעי שמיייהו לחכמים ומופלגים, איך יצאו בחפזן לחפות עלינו דברים כאלה, ולא שתו עיניהם ולבם לקרות היטב את תעודתינו, עין בעין יראו מפורש יוצא כי לא העדנו בהתעודה הזאת על ר"ש סופר כי יודעים אנחנו בבירור אשר הוא נכד הרה"ג מוהר"ד דייטש ז"ל, חס לי לזרעא דאבא לאמור כזאת, הכי בני מקומו אנחנו לדעת מקורו ומחצבו להעיד עליו כזאת, ונא ישימו עיניהם ולבם על דברי תעודתינו ועיניהם יחזו ויבחנו כי לא העדנו כ"א אשר ה"ר אשר זעליג זקינו של ה"ר ש סופר בא בזמנינו לארה"ק, והחזיק א"ע בתואר אחד מבני אונגארן. וגם מפי ר' אשר זעליג אני אברהם שלמה הח"מ לא שמעתי מעולם שיאמר לי כי הוא בן הרה"ג ר' דוד דייטש ז"ל, רק אחר זמן זמנים שמעתי מאת בנו הבכור ר' **דוד** אשר אמר לי כי הוא נכד הרה"ג ר' דוד דייטש ז"ל. **ואם האמת כדבריו או לו, מאין אדע זאת**, ולא מוטל עלי לבדוק אחריו בזה. וזה ה"ר ש סופר הלאה אותי כפעם בפעם אם ידעתי איזו גילוי דעת מזקינו ה"ר אשר זעליג בענין הזה,

אמרתי לו זאת ידעתי והכרתי את זקינו הרא"ז בבואו לארה"ק, אשר החזיק בעצמו בתואר אונגארישער, ובא לכאן מארץ רוס' מבארדיטשוב. ומבנו ר' דוד שמעתי אחרי זמנים אשר רק הוא בעצמו יאמר כי הוא נכד הרה"ג הר"ד דייטש ז"ל. זאת ידעתי וזאת נתתי לו תעודתי בכתב, ולא יותר שום דבר. ועל זה באתי גם עתה על החתום היום ד' ט"ז תמוז תרס"ח לפ"ק פעה"ק צפת תובב"א.

הק' אברהם שלמה גאליניבום בהרב בנש"ק מוה"ר שלום מאיר זללה"ה

כן גם אני הח"מ אשר הייתי חתום על תעודת הר"ש סופר ביחד עם ר' אברהם שלמה נ"י, לא העדתי ג"כ אשר ידעתי כי הוא נכד הרה"ג הר"ד דייטש ז"ל, כ"א רק כדברים הנאמרים פה לא יותר. ולראי' באעה"ח

הק' ישראל מווארשא

היטיב ניכר לי כתב ידו וחתימת ידו מהרא"ש וכן בא הר"א שלמה בעצמו לפני שחתם על כל הנ"ל, וכן חתימת ידו הר' ישראל מווארשוי שחתם כנ"ל.

רפאל זילבערמאן

אב"ד בעה"ק צפת והגליל (מקום החותם)

*

ב"ה

לכבוד הרבנים הג' המפורסמים מו"מ כוללינו כולל אונגארן הי"ו

נדרשנו לאשר שאלונו הדר"ג להודיעכם על אודות האיש ר' שמעון ב"ר חיים נכד ר' אשר זעליג מצפת ת"ו המתיחס עצמו בשם נכד הגאון הק' מוה"ר דוד דייטש מאונגארן זצ"ל. הננו להודיעכם קושט דברי אמת, כי ידוע לנו בבירור גו"ש משנים קדמוניות בעת שהיינו מתושבי עה"ק צפת ת"ו, כי שקר מוחלט הוא, ואין לר' שמעון הנ"ל שום יחוס ושייכות עם הגאון הג' הנ"ל ז"ע, ולא מילידי אונגארן המה. את אשר נודע לנו בבירור גמור נודיעכם בזה, למען לא יחרך רמי' צידו וע"ד אמו"ץ [אמת וצדק] בעה"ח יום א' תמוז תרס"ח פעה"ק ירושלם תוב"א.

נאם אברהם מנשה [ראטה] ב"ר ישראל יואל זל"ה

נאם הערש גליקזאהן מגעריש

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא ואתו לקדמנא הני תרי סהדי דחתימו לעיל, הר' ר' אברהם מנשה ב"ר ישראל יואל נ"י והר' ר' הערשיל גליקזאהן מגעריש נ"י ואמרו לנו שזה ח"י ממש ואשרנוהי וקיימנוהי כדחזי, ובעה"ח יום כ"ג שבט תרס"ט פעה"ק ירושלם תוב"א

נאם משה נחום וואללענשטיין

ונאם ארי' ליב בהרא"ד

ונאם צבי פסח פראנק (-)

בעזה"ה.

שפת אמת תבון לעד

עיד האיש משה שמעון סופר מ"חם סעה"ק צפת אשר אמר ואמר כי הוא נין תבד הנאון הק' מ"ה דוד דיישש בעה"ם אוהל דוד ז"ע וקוני המנה ה"ד ר' אשר ועליז נ"ל מצפת חי' בן הנאון הק' ויל' בנבית עדות מוה"ר אברהם שלמה וה"ר ישראל מווארישי סעה"ק צפת ת"ו בקיום הרב הגאב"ד שלימ"א וכן בא לכאן ותלמודו בידו בקשע הקהל והאברקל ברענא הנשיא שלימ"א לספוד לאנשי כוללנו, אחרי כי הוא נין ונכד הנאון הק' ממדינתנו וע"ל, אנתנו עשרנו משתומם איך החי יוכל להכשיר החי לאמר כי הוא נכד הנאון והלא ישנו כמה אנשים וקנים ממולתי אשר אנתנו עשרים היום הן סעה"ק והן סעה"ק צפת וסעולם לא שמעו ולא ראו כי בן הנאון ח"י באה"ק, נורא הוא הדבר, אנתנו חשבתו לו כי יבד הדבר בבירור ג"ש כהקנת הכולל מהנאונים הראשונים כמלאכים שלא לקבל שום אדם להשתתף בנחלתנו רק אחרי שיבד שהוא ממדינתנו כדון המצויא מחברו עליו הראי', ולא ספי עדים אשר לא ידעו ולא שמעו רק ק"ל וקני מרברת מתוך גרוגם כאשר יעידו העדים בעצמם שלא יודעים מאומה רק שמעו ספי וקני ודודו (וכי הוא נאמן על עצמו?) אך האיש הנ"ל הרהיב בנפשו עוד להוסיף אותנו לב"ד אולי יעלה בידו להלאות אותנו בשפתו וכוונתו כשר, דעת לנבון נקל כי אין מקום לדון בענינים כאלו ולברר שהיו אין בן הכולל כי רבים כמותו ושיבילו ויבטו להשתמש במלאכה נק' וקלת, לאמור מכולל אינגארן אני, דודי וינא" וכן לרבר סוף, אך חשבתו דרבינו פן ואולי ע"ז ויסאו אנשים תסיסם אשר יחשבו לעדק כי יש משם כדברי האיש הזה לאות יצאנו כעני חוץ לשיטת התקנות רבותיו ה' הסבאר לעיל—למען כבוד הקהל ונשיא הכולל שלימ"א ושרתנו וינענו למצוא דברי' תפי כתב ידו דברי אמת הן מהעדים אשר תמן ויסורתי עליהם ושאר ראיית סעה"ק צפת, והן מוקני נק"י הדעת שבידשלים אשר ידעו וחברו את קוני המנה היד ר' אשר ועליז ו"ל ואת שיתו גם מנודיו ששפת הנאון המנה יל' מח"ל אשר נהדיו חסדו שבידו יחסי הנאון באין כל ספק, לברר האבר והעדק ולהרחיק חשקך ולא יוסיפו לעשות כזאת ובוה תרי' האמת נהרדה ובני כוללנו לשם ולהפארת עד עולם.

ועתה קוראים נכבדים שימו לבכם לאלה הדברים.

ב"ה

נדרשונו לאשר שאלנו ח"י בן ציון הארמסאן נ"ל לפני כבוד הרב המובהק לנאון, ולהפארת ח"י רפאל. רגאב"ד ג"ל מדוע תחתיו העודה לר' שמעון סופר אשר הוא נכד הנאון ח"י דוד דיישש וע"ל והראנו מכתב מאת הרבנים ה' הספורסם להחלה מנהלי כולל אינגארן מירושלים עוה"ק הגתב תחת צוואת הנאון מוה"ר" דיישש ו"ל אשר מתוכה מכתב מפורש ויצא כי הנאון מוה"ר" דיישש וע"ל לא היה לו בן ששמו אשר ועליז כשם וקני של הר"ש סופר אשר היה שמו ר' אשר ועליז אשר ע"כ מתפלאים איך מלאה לבניו לתן העודה כזאת לר"ש סופר אשר לה"ש כראותי אותה נשתתפתי על המראת ומחזה הנפלאה הזאת על כבוד הרבנים ה' מנהלי כולל אונגארן אשר פקיעו שמייהו לתכסס וסופלסין איך יצאו בחפזן לחפות עליו דברים כאלה ולא שתי עיניהם ולבם לקרות חשב את תועלתו עין בעין ראו מפורש ויצא כי לא הענינו בהתעודה הזאת על ר"ש סופר כי יודעים אנתנו בבירור אשר הוא נכד הרב"ה מוה"ר" דיישש ו"ל חס' ל' לודעא דאבא לאמור כזא, הכי בני מקומו אנתנו לדעת מקורו ומחצבו להעיד עליו כזאת ונא ושימו עיניהם ולבם על דברי העדותינו ועיניהם יהיו ויבחנו כי לא הענינו באי אשר ח"י אשר ועליז וקני של הר"ש סופר בא בומטנו לארה"ק ותחוק א"י בתואר אחד מבני אונגארן וגם ספי ר' אשר ועליז אני אברהם שלימ"א ח"י לא שמעתי מעולם שישאר לו כי הוא בן הרב"ה ר' דוד דיישש ו"ל רק אחר זמן ומנים ששעתי מאת בני הבכור ר' דוד אשר אמר לי כי הוא נכד הרב"ה ר' דוד דיישש ו"ל ואם האמת כדבריו או לו, מנא אדע זאת, ולא מושל על לבדוק אחריי בזה וזה ה"ש סופר הלאה אחי כפעם בפעם אם ידעתי אויז גילוי דעת מוקני ח"י אשר ועליז בענין הזה אמרתי לו ואת ידעתי וחברתי את קוני הראי' כבזאי לארה"ק אשר תחוק בעצמו בתואר אינגארישני ובא לכאן מא"י רוס' מבארישניש ובמנזר ר' דוד שמעתי אחרי ומנים אשר רק הוא בעצמו יאמר כי הוא נכד הרב"ה ח"י דיישש ו"ל ואת ידעתי וזאת נחתי לו תועדתי בכזה ולא יותר שום דבר ועל זה באתי גם עתה על החתום היום ר' פ"י תחוי הירס"ח לפ"ק פעה"ס צפת הובבא.

הק' אברהם שלמה נארינבום ברבב בגש"ק מוה"ר שלום מאיר וללהה

כן גם אני ח"י אשר הייתי תחתם על העודה הר"ש סופר בידר עם ר' אברהם שלמה נ"י לא העדתי ניכ אשר ידעתי כי הוא נכד הרב"ה ח"י דיישש ו"ל באי רק כדברים הנאמרים מה ולא יותר ורואי' באענתה הק' ישראל מוואריש.

השיב ניכר כי ב"ה תתחית יוד היראש"ש וכן בא הרא"ש שלמה בעצמו לפני שחתם על זה הגיל וכן חתמת ידו ח"י ישראל מווארישי שחתם כנ"ל

רפאל זילבערמאן

אב"ד בעה"ק צפת והגליל

(מקום החתום)

*

בעזה"י יום כ"ט סיון תרס"ח לפ"ק פעה"ק ירושלים תובב"א!

שלום וכ"ט סלה לכבוד הרבנים הגדולים הרה"ג הווסקיסם בצרכי צבור באמונה ממוני ומנהלי כולל אונגארן ח"י בעיר קדשינו תובב"א!

יקרת מכתבם מן יום כ"ה דנא קבלתי לנכון ע"י הבי דואר דמתא, והנני להשיבם על שאלתם אודות אדם אחד המכנה את עצמו בשם שמעון בן חיים נכד ר' אשר זעליג, ואומר שזקינו ר' אשר זעליג הי' בנו של הר' הגאון הצדיק ר' דוד דייטש זצ"ל. שמו שמים על שקר כזאת, אני הכרתי את אביו חיים כורך ספרים פעה"ק צפ"ת, ושם הכנוי שלו הי' ראזענטהאל, והי' שייך לכוללות חסידי וואלין בחלוקתו. זוכר אני שזקינו ר' אשר זעליג בא לצפת אביו גדול עני מדולדל, מבלי להתיחס עצמו כלל, רק ביקש מכוללות חסידי וואלין שיתנו לו חלוקתו עפ"י הבירורים שהביא בידו שהוא שייך לכולל הנ"ל. באותו זמן היו חמשה כוללות, וואלין דהיינו בוקארעשט רומעניא (מאנטיאן) בעסאראביע קארלין וואלין כולל אחד. ואחרי הראיות והבירור נתנו לו המה חלוקה. באותו זמן היו נפשות נפרדים בצפת ממדינת אונגארן ואשכנז, האנשים האלו לא הי' להם כולל מיוחד אז בצפת, אמנם מירושלם שלחו להם חלוקה מאלו הכוללים אשר כסף מדינת אונגארן ואשכנז בא לידם כפי התקנה אשר היה באותו הזמן, כמו הרה"ג הצדיק ר' משה דוד אשכנזי ז"ל [אב"ד ט] אלטשוואר הר"ר אהרן ליב ז"ל וכו' וכו'. ר' אשר זעליג הנז' לא הי' שקרן ולא עלה על דעתו לבקש חלוקה רק מכוללות חסידי וואלין, ועפ"י הבירורים [שהיו אז בידו. כן לא ביקש חלוקה מכוללות אנשי עסטרייך שהיו אז בצפת. וכאשר נפטר לעולמו ר' אשר זעליג הנז', נשארו אחריו שלשה ילדים יתומים [קט]נים, דהיינו אחד הי' שמו דוד ראזענטהאל ולא דייטש, וסנדלר אחד ר' ישראל הי' שמו נתן לו את בתו לאשה, והוא הי' ממשכילי הזמן באופן שכל [הח]סידים ושהי' בו נדנדו תורה נתרחקו מאתו, אחיו השני הי' אדם כשר התפרנס מיגיע כפו שמו היה ר' פנחס ראזענטהאל, ולקח ג"כ חלוקה מכוללת [חס]ידי וואלין, הי' עני גדול ומהחרידים על דבר ה', ואחיו השלישי הי' שמו חיים ראזענטהאל כורך ספרים בצפת. את אשר ידעתי בבירור [א]ני כותב לכם למען האמת, והנני דורש שלומם באהבה רבה.

אברהם דוב הכהן (מכולל ה"ד)

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא איתברר לנו שהח"י של הר' ר' אברהם דוב הכהן הי"ו החתום לעיל שזה חתימת ידו ממש ואשרנוהי וקיימנוהי כדחזי, ובעה"ח יום ב' כ"ד שבט תרס"ט ירושת"ו

נאם משה נחום וואללענשטיין

ונאם צבי פסח פראנק

ונאם חיים מענדל ספרא דדייני (-)

*

ב"ה

הנה כאשר נשלחנו מאת ה"ר בנציון הארטמאן על בית עלמין בעיר קדשנו לחפש אחר מצבת אבן של הציון ר' אשר זעליג ואחר רוב יגיעות יגענו ומצאנו ונחרת על

המצבה התבות אלו, פ"נ (פה נטמן) ר' אשר זעליג ב"ר דוד מב"ד (מבארדיטשעו) נ' י"ט אדר שנת תרי"ד. והעתקנו את התיבות הללו אות באות לא פחות ולא יותר אפי' נקודה קטנה, ומה שראינו בעינינו כתבנו וחתמנו אנחנו אשר נתמנו מקהל עדתינו למשיגים על בית החיים. ובעה"ח כ"ג תמוז תרס"ח פיעה"ק צפת תובב"א

נאם ישראל אהרן מרגליות

ונאם הק' אברהם חיים ב"ר יוסף זאלמאטיק

דא היא ח"י ר' ישראל אהרן מרגליות וח"י ר' אברהם חיים אשר באו לפני והעידו
אשר זה ח"י ממש ואשרתי ובעה"ח

רפאל זילבערמאן

אב"ד בעה"ק צפת והגליל (מקום החותם)

*

[העתק מכתב מרבי יעקב גרינוואלד חתן נכד האהל דוד]

בעזה"י יום ג' בסדר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה תרס"ח לפ"ק

ישאו הרים שלום וברכה מאלקי המערכה לרודפי צדק לחלק כהלכה למישרים
ולמאושרים בהרוחה ה"ה הרבנים הגה"ג מעולפת ספירים אהובים וברורים מנהלי
ומנהיגי כוללנו יצ"ו עד ביאת ינון בב"א

נתיקרתי במכתבכם בשבוע העברה והחרשתי מלהשיב עד כי יעברו ימי הזעם וגם
כי היתי טרוד, והנה על עתה באתי ולמען ציון לא עת לחשות, כי באמנה עמדי
נבהל ומשומם על המראה איך בארץ נכוחות יעל ויגדיל השקר והכזב כ"כ בעו"ה,
עד כי יהין איש להתלבש בטלית שאינו שלו ובעטרה אשר לא הולמתו ובמלתא
דעבידי לגלוי'. ואמרתי אספרה כמו, הנה בשנת תרח"י כאשר באתי מחדר הורתי
מישיבת אדמ"ו הגאון בעל כתב סופר זצוק"ל, זכני ה' ונפל חבלי בנעימים לקחתי
את בת אדמ"ר הגאון מו"ה מנחם א"ש זצוק"ל זי"ע, וזה היה בתחלת שנת תרי"ט.
והיתי סמוך על שלחנו כמה שנים, וארוחתי ניתנה לי בביתו, וכל שער עמי יודע כי
חובבני עד למאד, עד כי כמעט כל מסתרי לא העלים ממני, ולא שמעה אזני שמץ
דבר כי יהיה לו דודו או בן דודו בארץ הקדושה. וגם בל"ז הדברים מצד עצמן שוא
ושקר, כי הגאון בעל אהל דוד למד קודם חתונתו ד' שנים ואחר חתונתו איזה שנים
אצל הגאון בעל נוד"ב [נודע ביהודא] זצ"ל, ושמעתי מפי אדמ"ר כי שמע מזקינתי
מ' מרים אשת הקדוש מו"ה דוד דייטש ז"ל, כי התפארה בעצמה כי לאחר החתונה
הולך אותה בעלה הקדוש אצל רבו לקבל ממנו ברכה, וצוה הגאון בעל נוב"י את
הרבנית שלו לכבד את אשת ר' דוד בקאפע כידוע מחיבה יתירה הנודעת לו מרבו
עד למאוד. ומשנת תקמ"ב נמצאים תשובות בנוב"י לבעל אוהל דוד, ולא הי' עוד
לרב ומורה עד בשנת תקמ"ד, היה מקודם רב ביעמינטץ, ולאחר פטירתו נשארה
הרבנית מ' מרים נ"ע, וכאשר נכתב בהצוואה שלו אשר הוציא לאור בני הרב מ'

נוסח מצבתו בנאטאפאלווא:

פ"נ / הרב הגדול צדיק תמים מוה"ר יעקב / במוה"ר
יוסף ז"ל חתן הגאון מוה"ר / מנחם א"ש זצ"ל אב"ד
דק"ק אונגוואר / נו"נ ב' דר"ח אדר שנת תרס"ט
לפ"ק / ירא שמים מורבים מימי נעוריו היה / עמל
ויגע בתורה ועבודה ברמה ותושיה / קנה שם טוב
לעצמו גם לעת התחיה / ביתו פתוח לרווחה נפש
אביזנים החיה / בניו ניהל אורח סלולה תמה רצויה
/ תנ"צ'ב'ה' / יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיהא
/ נפש רוח ונשמה של יעקב בן אסתר / צרורה
בצרור החיים עם נשמת צדיקים / [וצדקניות
בגן] עדן... להחיותו בתחיית המתים

מאיר נ"י בהספר פועל צדק
מבעל הש"ך עם איזה הגהות
מזקיני מהר"ם א"ש. והצואה
נכתבה בשנת תקצ"א, ושבק לן
חיי בשנה ההוא כנראה
בהסכמת מרן בעל **חתם סופר**
זצ"ל על ספר אוהל דוד הנדפס
ע"י בנו הרב הצדיק מו"ה
יחזקאל ז"ל. וגם הוא כתב
בסוף הספר כי אמו מ' מרים
נתנה לסייע להדפסת הספר
המעט זהובים אשר נשארו לה
מעזבון המנוח, וגם מוח"ז
הגאון בעל **אמרי א"ש** זצ"ל בא
במליצת דברים על ספר א"ד
עוד בהיותו ביארמוט. והדברים
מראים בעליל כי שקר בימין
הכוזב והמכזב, ורב תודות לכם
כי עבר עליכם רוח קנאה קנאת
ה' תעשה זאת למען לא יחרך
רמי' צידו, ויהא רעוא שיהי'
מסומן לעוקבא דמשיחא כי
החוצפא יסגא והאמת נעדרת
בעו"ה, ירחם ה' עלינו לקבץ
נדחינו במהרה ועל פת לחם לא
יפשע גבר, וישיב שופטינו
כבתחלה ויקרא במהרה בימינו
לעיר הצדק קר' נאמנה אלקים
יכונינה עליון.

כאות הכוסף לנשק עפרותי'
עפרות זהב ובלב נשבר

משתחוה מרחוק ומקרוב מול הדרת קדשה ומקדשי' דר"ש

יעקב גרינוואלד

פה נאטאפאלווא יע"א

[בשולי המכתב: ממכתב הנ"ל עולה שטענת רבי שמעון היתה שזקנו נולד לרבי דוד דייטש

מאשה אחרת שנשא או לפני או אחרי הרבנית מרים. ולכן מדגיש שהרבנית מרים נשאת לו בצעירותו, וכבר בשנת תקמ"ב היה נשוי לה, וחיתה אחריו, כך שאין מקום לומר שנשא עוד אשה – (הערת הג"ר יצחק ישע' ווייס)

*

העתק ממכתב הרב הגאב"ד דק"ק

קאשווא יע"א

אחד"ש הטוב וכו'. ע"ד שאלות שנשאלתי להודיע לכם זרע קודש של כ"ק אא"ז הגה"ק בעה"מ אוהל דוד זצללה"ה, זאת אשיב, להגאון הנ"ל לא הי' רק בן יחיד ושמו הי' ר' יחזקאל דייטש ז"ל, ושתי בנות הא' שמה אסתר ייטל אשת הגאון מהור"ם א"ש אבדק"ק אונגוואר זצללה"ה. אמנם זאת אוכל לומר בטח, שלא היה לו רק בן יחיד הנ"ל. כ"ז ראיתי להודיע להממונים הרבנים הג' הי"ו – והנני חותם ברוב שלום וברכה וכו' וכו' יצחק צבי בהגמורה"מ הלוי יונגרייז אבדק"ק קאשווא

*

העתק ממכתב הרב הגאב"ד דק"ק

סעקעלהיד שליט"א נכד הגאון הק' ז"ל

אחדשה"ט כראוי וכיאות, הן חלפו ועברו עידן ועידנים מאת אשר שאלו אותי בדבר המנוח

מ"ה אשר זעליג בעיר צפת, האם הוא בנו של זקני הגאון הצ' מ"ה דוד דייטש זיע"א. הנה מנעורי לא שמעתי רק אודות בן אחד הרב מ"ה יחזקאל דייטש ז"ל. עכ"ז דרשתי וחקרתי בכל המקומות שהי' זקני הגה"ק ז"ל, ולא נודעתי מהדבר הזה כי גם אאמו"ר שליט"א אמר לי שמעולם לא שמע רק מבן אחד ה"ר יחזקאל ז"ל וכו'.

הדוש"ט הק' יהודה סג"ל ראזנער אבדק"ק הנ"ל

*

העתק ממכתב נין ונכד הגאון הק' ז"ל מק"ק טשאפ יע"א

מאן האט געשריבען אויס ירושלים אויב עס ליגט דארט איינער פאן מיינער

פאמיליע מהגאון הק' ר' דוד דייטש ז"ל. איך האב אנגעפראגט מעהרערע פריינדע פאן מיינע פאמיליע, זיא וויסען גאר ניכט דאפאן וכו'.

[תרגום חפשי: נשאלתי מירושלים אם נקבר שם אחד ממשפחתינו ממשפחת הגאון ר' דוד דייטש. שאלתי כמה מידידי ממשפחתינו, הם לא יודעים מזה וכו']

דוד צבי קעהלמאן נכד הגאון הק' מאיר א"ש זצ"ל

העתק מכתב האקר"ט הי"ו דק"ק וואגנישטאדט [עיר-חדש] יע"א

אן דען לאבל' פארשטאנד דער אסטר' [ייד] אונגר' [אן]

איזר' [אליטישע] געמיינדע ירושלים עה"ק תו"ב

וויר בעעהרען אונז היערמיט איהנען פאלגענדע מיטטיילונג צו מאכען, עס ערשיען היער איין הערר מ"ה יחזקאל צוועבנער נ"י אבגעזאנדטער איהרער געמיינדע אונד שטעללטע אן אונז דאס אנזוכען, וויר מאגען (ערוואירען) [ערווידערן], וויא פיעלע [אָנגע] [אָהנע] דער אונשטערבליכע אבערראבגינער אונזערער קולטוסגעמיינדע הרב הגאון הקדוש הצדיק מ"ה ר' דוד דייטש זצוק"ל זי"ע האטטע אונד וויא דיעזעלבען געהייסען האבען?

וויר האבען דיעזעם אנזוכען גערנע פאלגע געלייסטעט אונד זינד נון אין דער לאגע אין פאלגענדעם דאס רעזולטאט אונזערער נאכפארשונגען מיטצוטיילען.

אייניגע אלטע אונד גלויבוירדיגע מיטגליעדער אונזערער קולטוס געמיינדע דיא טיילס דען גענאנטען אבערראבבינער זצוק"ל אונד זיינע קינדער נאך פערזאנליך געקאנט האבען, אונטער איהנען אונזער גרייזע הרב הדיין ז"ר עהרונ. מו"ה שמואל צבי שטריקער נ"י אונד טיילס דיא איהן צוואר ניכט מעהר געקאנט, אבער זיינער קינדער זיך נאך גוט עריננערן, בעהויפטען דאס הרב הגאון הקדוש הצדיק מו"ה ר' דוד דייטש אב"ד פה זצוק"ל זי"ע נור איינעם זאהן נאמענס ר' יחזקאל ע"ה האטטע.

וואג אוהעלי ט"ז מנחם אב תרס"ח לפ"ק - מיט גלויבענסברידערליבעס גרוסע

ליב טויבער רה"ק אלי' פריעדמאן הסופר

מקום החותם

[[תרגום המכתב הנ"ל ע"י הגב' חיה בתיה מרקוביץ]]:

אל הקהל הנכבד של הקהילה היהודית האוסטרו-הונגרית ירושלים עיה"ק תר"ב
אנו מתכבדים בזאת להודיע לכם כדלהלן: כאן הופיע מו"ה יחזקאל צוועבענער נ"י, שליח של קהילתכם וביקש מאתנו שנשיב כמה בנים היו לרב הבלתי נשכח של קהילתנו, הרב הגאון הקדוש הצדיק מו"ה ר' דוד דייטש זצוק"ל זי"ע, ומה היו שמותיהם.
אנו ממלאים בקשה זו ברצון, ועתה אנו מסוגלים למסור להלן את תוצאות המחקרים שלנו.

מספר חברים ותיקים ואמינים של קהילתנו – אשר חלקם עוד הכירו באופן אישי את הרב זצוק"ל ואת ילדיו, ביניהם מורנו הדיין הזקן שלנו מו"ה שמואל צבי שטריקער נ"י, וחלקם אמנם לא הכירו אותו [את הרב] אך עדיין זוכרים היטב את ילדיו – טוענים שלרב הגאון הקדוש הצדיק מו"ה ר' דוד דייטש אב"ד פה זצוק"ל זי"ע היה רק בן אחד בשם ר' יחזקאל ע"ה].

*

העתק צוואת הגאון בעל אוהל דוד ז"ל מספר פועל צדק

אחרי כלות הספר אנה ה' לידי העתק הצוואה של אאז"ק הגדול הגאון המפורסם כבוד קדושת שמו מרן מו"ה דוד דייטש זי"ע ועכ"י בעהמ"ח ספר אוהל דוד אשר העתיקה למעני מכתב יד קדשו ה"ה נכדו הרב הג' הדיין המפורסם וכו' מו"ה ר' דוד זאלצער נ"י מק"ק מונקאטש יע"א ואמרתי להציגה הנה לספחה אל הקודש כי עדן לא ראתה פני השמש וזכותו יגן עלינו – וז"ל.

הנה נא זקנתי לא ידעתי וכו' אמרתי לבא במגילת ספר כתוב אלי (לעשות כצוואתי) לאחר יציאתי כאשר יגיע ימי פקודתי, הנה העוסקים עמי יהיו טבולי יום, והספדן לא יאריך בשבח ולא לאמר צדיק או חסיד, וגם דבר זה לא יזכיר שצויתי שלא יאמר

עלי צדיק או חסיד, גם יש עפר ארץ הקדושה יפזרו על פני ועל ברית הקודש, ולא יטלו כולה רק להניח מקצת כאשר יגיע ימי פקודת אשתי תחיל'. ולהיות כי לא ידי [ה]שגתי להניח קרן קיימת ע"כ לא יחשבו עלי כי לא עשיתי ק"ק למען אניח ברכה לבאי כחי, כי כל עזבונותי אין מספיק לכתובת אשתי לכל והנה כל עזבוני הן מענין ספרים ומעות וכסף וזהב וכל תשמישי הבית ומטלטלים הכל תטול אשתי מרת **מרים** תחיל', והנני פוטר משבועה ומגלגול שבועה ות"כ והד"ר הן ממני ומכל באי כחי והבאים ברשותי וכל תורת נאמנות עליה. אמנם באשר שבני ר' **יחזקאל** שי' תיקן הרבה ספרים, לכן יתנו לו סך עשרים כסף מעות עבור הטרחתו, והיא תעשה עם ספרי ושאר דברים כאשר נפשה איותה הן למכור או להחזיק – ואבקש **מבני ר' יחזקאל** נ"י שיהי' ירא שמים, ולחזור על לימודו ובפרט מס' ברכות ומס' שבת יהי' לומד כל שבת איזה דפים או עמודים ובי"ט מס' חגיגה, וגם **חתני** נר"ו ילמדו ויהיו יראי שמים.

ועל מצבת אבן לא יהי' נחרת רק פ"נ הרב ר' **דוד דייטש** בן הרב מ' **מנחם מענדל דייטש** זלה"ה ב"ה ספר – אוהל דוד – ותנצב"ה.

דברי אלה אור ליום ו' עש"ק ו' מרחשון תקצ"א לפ"ק

ובקשתי מבני קהלתי ע"ח וגם בשאר קהלות שהייתי אב"ד שיפרנסו נכדיי (ורחמי) [וירחמו] על אשתי וי"ח אם יצטרכו – עכ"ל הצואה.

*

ועתה אחינו היקרים, קול דברים אתם שומעים, מפורש יוצא, מעדים כשרים ונאמנים, וממשפחת הגאון הצ' אשר בצדק נאמרים, בטח תבינו לדעת כי אין מקום לחשוד על הנהגת הכולל, ובטח שארית ישראל לא יעשו עולה ו**חלילה לכם** מעשות כזאת לעכב מסיבת השקר כסף הקדשים להכרית אוכל מפי עניים אומללים בלא דבר פשע. **ועליכם לתקן ולעורר הלבבות לקופת רמבעה"נ** ביתר שאת ויתר עז כי **אין הקומץ משביע לעניי עירכם** היושבים בקודש ובפרט בעת היוקר הנורא הזה, בטח יכירו וידעו לקרב האמת ולהגיש מנחה בצדקה בעת צרכי עם ה' מרובים. ויזכו לגאולה אריכתא ולשמחת ירושלם ולביאת ינון כ"ר.

המדברים בצדקה חותמים בברכה מכבדם ומוקירים טו"מ כולל עסט'. אונגארן. באהמען. מאהרען. באה"ק תו"ב. כו"ח יום כ"ה שבט תרס"ט לפ"ק פעה"ק ירושלם תותבבאס"ו.

יוסף חיים זאנענפעלד

ברוך ראובן שלמה הלוי יונגרייז

יחיאל דוד דייטש

(חותם כולל עסטרייך אונגארן מעהרן בעהמן בירושלם חברון

צפת וטבריא ת"ו - שומרי החומות בית הסופר והמאיר)

איינעם אלטע אגד גלויבדיגער מיטגלידער אונזערער קולום געמינדע דא. מײלס דען גענאנפען אבעראבבענער זעקל אונד וינע קינדער נאך פערזאנליך געקאמ האבען, אונזער אהנען אונזער גרייזע הרב הרײן זײל עהרױ. מײל שמואל צבי שפירקער נײ אונד מײלס דא איהן צוואר ניכט פערד געקאמ, אבער וינער קינדער זיך נאך גוט ערינגערן. בעהיפפען דאס הרב הגאון הקדוש הצדיק מײל רײ דוד דייטש אבײ פה זעקל ויײל נור איינעם זאגן נאמענס רײ יחזקאל עײל האמטע

זאגן אוהעלי מײ מנהם אב תרסײ לפײ
מיט גלויבענדיגערדליכעם גרוסע

אלי פריעדמאן
חסופר

ליב מייבער
רחיק
מקום החתום

העתק צואת הגאון בעל אוהל דוד ז"ל מספר פועל צדק

אחרי כבוד הספר אנה ד' לדי העתק הצואה של אאוק הגדול הגאון המפורסם כבוד קדושת שמו מרן מו"ה דוד דייטש זי"ע ועב"י בעהמ"ח ספר אוהל דוד אשר העתיקה למעני מתבתי יד קדשו ח"ה נכדו הרב ה' הרײן המפורסם וכו' מו"ה ר' דוד זאצער נ"י מק"מ מונקאטש זי"א ואמתי להציעת הגה למפתח אל הקודש כי ערן לא ראתה פני השמש חבורתו ינ עלינו — וי"ל.

הנה נא זקנתי לא ידעתי וכו' אמרתי לבא במגילת ספר כתוב אלי (לעשות כצוואתי) לאחר יציאתי כאשר יגיע ימי פקודתי, הנה העוסקים עמי יהיו מבולי יום, והמפדן לא יאריך בשבט ולא אמר צדיק או חסיד וגם דבר זה לא יזכיר שצויתי שלא יאמר עלי צדיק או חסיד, גם יש עפר ארץ הקדושה יפזרו על פני ועל ברות הקודש ולא ישלו כולה רק להניח מקצת כאשר יגיע ימי פקודת אשתי תחי' ולהיות כי לא ידי שנת' להניח קרן קיימת ע"כ לא יחשבו עלי כי לא עשיתי ק"ק למען אנית ברכה לבאי כחי כי כל עובדוהי אין מספיק לכתובת אשתי לכל וזנה כל עובדתי הן מענין ספרים ומעות וכסף וזהב וכל תשמישי הבית וממלטלים הכל תסול אשתי מרת מוריס והנני פוסרה משבועה ומגלטול שבועה ות"כ והד"ר הן ממני ומכל באי כחי והבאים ברשותי וכל תורת נאמנות עליה אמנם כאשר שבני ר' יחזקאל ש' תיקן הרבה ספרים לכן יתנו לו סך עשרים כסף מעות עבור המדחתו והוא תעשה עם ספרים ושאר דברים כאשר נפשה איותה הן למכור או להחזיק — ואבקש מבני ר' יחזקאל נ"י שהי' ירא שמים ולחזור על לימודו ובפרט מס' ברכות ומס' שבת יהי' לומד כל שבת איה דפים או עמודים וכו' מס' תנינה וגם תתני נר"י ילמדו ויהיו יראי שמים.

ועל מצבת אבן לא יהי' נחרת רק פ"ג הרב ר' דוד דייטש בן הרב מ' מנחם מענדל דייטש ולהזהר ב"ה ספר — אוהל דוד — ותנצב"ה.

דברי אלה אור ליום ר' עש"ק ר' מרחשון תקצ"א לפ"ק

ובקשתי מבני קהלתי ע"ה וגם בשאר קהלות שהייתי אב"ד שפרנסו נכדי ורחמי על אשתי וי"ח אם צומרכו — עכ"ל הצואה.

ועתה אחינו הקרים, קול דברים אתם שומעים, מפרש וצא, מעדים כשרים וגאונים ומשפחת הגאון הצי אשר בצדק נאמרים, בפה תבני לדעת כי אין מקום לחסוד על תהנת הכולל ובפה שארית ישראל לא יעשו עולה וחלילה לכם מעשות כזאת לעכב מסיבת השקר כסף הקדשים להברית אוכל מפי עניים איסללים בלא דבר פשע, ועליכם לתקן ולעזור הלבבות לקופת רמבעה"נ ביתר שאת יותר עז כי אין הקומץ משביע לעניי עירכם חושבים בקדוש ובפרט בעת חוקר תגורא הות, בפה כיצור וידעו לקרב האמת ולהגיש מנהג בצדקה בעת צדתי עם ה' מרובים. ויזכו לנאולה אייכא ולשפחת ירושלים ולביות יתן כייר המדברים בצדקה חותמים בכרזה מכבדים ומקרים מו"ס כולל עסמ. אונגארן. בלחמטקן, מאהרעקן, ב"ח כ"ה שנת תרס"ט לפ"ק פניה"ק ירושלים ותחבאס"ו

יוסף חיים זאנענפעלד
ברוך ראובן שלמה הלוי זונגריי
יחזקאל דוד דייטש

כתב התקשרות חברים בישיבת ה'גורן דוד'

לפנינו מסמך מעניין משנת תרל"ז של תלמידים-חברים בישיבתו של רבי אהרן דוד דייטש, מחשובי תלמידי החת"ס, רבה של באלאש-יארמוט, שקבלו על עצמם להמשיך בקשר החברות ביניהם גם לאחר עזבם את הישיבה. בין השאר להתאסף יחד בשנת תרמ"ב אצל רבם הנערץ. הם לא זכו לכך, שכן שנה לאחר כתיבת המסמך, נפטר ה'גורן דוד' ביום כ"ג ניסן תרל"ח. [כנראה היה מקובל בתקופות ההם אגודות כאלו, ראה במגילת אסתר – שושנת יעקב (בהוצאת מכון זכרון) בסוה"ס, צילום תקנות 'אגודת חבירים' של תלמידי ה'ויגד יעקב' מפאפא בשנת תרפ"ה].

מסמך זה נשאר מעזבונו של ר' אפרים ב"ר צבי הלוי דויטש, ונמסר לנו ע"י הרב בנימין פנטליאט מפתח-תקוה. רוב המסמך (מלבד תחלתו) נכתב באידיש-דייטש, ותורגם ע"י הגב' חיה בתיה מרקוביץ.

*

ב"ה

אסיפת חברים

חתומי מטה תלמידי אדונינו מורינו ורבינו הרב הגאון העצום פ"ה כקש"ת מו"ה אהרן דוד דייטש שליט"א העומדים פה על הבאר לשנתות ממים הנאמנים בצמא ומשולחן גבוה קזכו לאכול לחם לפני האלהים, לחם אבירים, זה כלל גדול בתורה וזאהבת לרעך כמוך' ששה בשמותם על אבן אחת חקוקה אבן בו בחרו הבונים כמי

ב"ה

אסיפת חברים.

חתומי מטה תלמידי אדונינו מורינו ורבינו הרב הגאון העצום פ"ה כקש"ת מו"ה אהרן דוד דייטש שליט"א העומדים פה על הבאר לשנתות ממים הנאמנים בצמא ומשולחן גבוה קזכו לאכול לחם לפני האלהים, לחם אבירים, זה כלל גדול בתורה וזאהבת לרעך כמוך' ששה בשמותם על אבן אחת חקוקה אבן בו בחרו הבונים כמי

נהר נתנו שלומים, היום באו על החתום להגביל ולכונן דברים לעמוד על מוצא שפתם ולא ישונה, פתשגן הכתב אשר ישימו בנאדותם אות היא לעולם ולא יעבור נטבעו ונתכוונו במסילת דת תוה"ק, והאהבה העזה גדלה והצליחה וגם עשתה פרי קודש הילולים כי בחודש אדר תרל"ז לפ"ק נתקבצו ובאו כולם בברית יחד ויאמרו לאמור, נקיים לעתיד מה שקבלנו עלינו כבר, הלא אב אחד לכולנו נלכה נא בשנת תרמ"ב ליום מתן תורתנו הבע"ל לראות את שלום אמ"ו הגאון נ"י הדומה לפני השכינה, עכ"ז מקוים אנחנו לעלות על הר הבית לעת גדול יהי' כבוד הבית, זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו יחדיו, הלא זאת תורת האהבה לקיים עליו להיות עושים כפי התנאים שיתבארו בסמוך בטוב טעם ודעת.

I.

קאנשטיטואירען וויר אונטערפערטיגטע אונס צו איינעם-Freunde-Entrevue Vereine גענאנט אונד שטעהט אן דעססען שפיטצע איין אָבמאן אונד איזט דיעזעם איין שריפט־הרער צור פֿערפֿיגונג געשטעללט.

[אנו, החתומים מטה, מייסדים בזאת חברה בשם "חברת אסיפת חברים". בראשה עומד יושב ראש, ולצדו רשם (מזכיר)].

II.

איזט דיא קארדינאל-פערפֿליכטונג דער מיט איהרער אייגענען האנדשריפט אונטערצייכעטען זעכס פֿריינדשאפטס אללירטען, זאָ דיעזעם קיינע אירגענד וועלכע הינדערונג ענטגעגענטרעטען ווערדע, היער צו ב' יארמאט אם וואכענפֿעסטע אים יאהרע 5642 צור עהרע איהרעס איהנען אונפֿערגעסליכען האכווירדיגען העררן אבערראבינער דאוויד דייטש נ"י א"ה in corpore אינצוטערפֿפֿען אונד איינער דעם אנדערן אום איין מאנאט פֿריהער היעפֿאן צו פֿערשטאָנדיגען.

[החייב העיקרי של ששת המאוגדים בקשר ידידות, החתומים מטה בכתב ידם – אם לא תהיינה מניעות – להגיע בגופם לכאן ב' יארמאט בחג השבועות בשנת תרמ"ב, לכבוד הרב הראשי הבלתי נשכח שלהם, רבי דוד דייטש נ"י, ולהודיע על כך אחד לשני חודש מוקדם יותר].

III.

זאללטע עס יעמאנדעם דיעזער פֿערבינדעטען ערמאגליכט [כנראה: אונמאגליך] זיין דיעזער אים 2ten פונקטע ענטהאלטענען פערפֿליכטונגען געניגע לייסטען צו קעננען, זא איזט דיעזער בעמיססיגט זיינע 5 איבריגע פֿריינדע וועניגסטענס 2 וואָכען פֿאַר דער ערוועהנטען צייט דער פֿריינדע צוזאממענקונפֿט היעפֿאן אין קענטניסס צו זעטצען אונד דעססען וואהרע אורזאכע אנצוגעבען.

[אם לא יתאפשר לאחד מבעלי הברית הנ"ל לבצע את הנקודה השנייה הנ"ל, חייב הנ"ל להודיע על כך ליתר חמשת החברים לכל הפחות שבועיים לפני אסיפת החברים, וכן לציין את הסיבה האמיתית [להיעדרותו]].

IV.

האט יעדער דיעזער פריינדשאפטס-ענטרעוואָוע אנגעהאָריגע זיינע וועלכע איממער פֿאַרהאנדענע גליקספֿעראנדערונג דען אנדערן 5 מיטגליעדערן דיעזעס פֿעראייניגטע בריעפֿליך מיטצוטהיילען, זאָנאך זעלבסטפֿערשטאָנדליך דיא הומאניטאָט דעס היעפֿאָן אין קענטניס געזעצטען איין גראטולאטיאָנסשרייבען דיעזעס אלסבאלד ערפֿאָלגען צו לאססען האט.

[על כל אחד מחברי "חברת אסיפת חברים" להודיע לחמשת החברים האחרים של חברה זו כל שינוי במצבו האישי. וההומניות של מי שהודיעו לו על כך מחייבת אותו לשלוח אליו מכתב ברכה].

V.

מאכט היעפֿאָן איינע אויסנאָהמע, דיא וויכטיגסטע אונד גראָסטע גליקספֿעראנדערונג רעשפעקטיווע ווען יעמאנד דיעזער פֿערבינדעטען צור הימענספֿאהנע געשווארען זאָ מוסס אן דעם טאגע אלס דיעזער אים האפֿען דער פֿערעהעליכונג איינפֿאהרט, דיא גראטולאטיאָן אויף טעלעגראפֿישאן וועגע פֿאן דען איבריגען 5 פריינדען ערפֿאָלגען.

[יוצא מן הכלל הנ"ל הוא השינוי הגדול ביותר במצב האישי, דהיינו אם אחד מבעלי הברית ישא אישה, אזי ביום שהנ"ל "יגיע לעמוד מתחת לחופה חייבים יתר חמשת החברים לשלוח לו את איחוליהם באמצעות מברק].

VI.

מיססען זאָלאנגע אויך נור 2 דיעזער אללירטען פריינדע אין איינעם אָרטע וואהנען איינע גראטולאטיאָנס דעפעשע געזאממט אבשיקען, אונד צוואר מיט דער טראגענדען אונטערשריפט Freunde-Entrevue-Verein.

[כל עוד שאפילו רק שניים מבין חברי בעלי הברית הנ"ל גרים באותו מקום, הינם מחויבים לשלוח מכתב ברכה הנושא את הכותרת "חברת אסיפת חברים"].

אינדעם יעדער דיעזער זיך פֿערבינדעטען זעכס פריינדע דיא פֿאַראויסגעשיקטע 6 פֿערפֿליכטונגען אויפֿס גענויעסטע נאכצוקאממען דורך זיין געגעבענעס עהרענוואָרט זיך פֿערבירגטע מיט דער פֿאַראויסגעזעצטען האפֿפֿונג דאס דער היממעל דיעזע אונס ex voto אין ערפֿיללונג געהען לאססען ווערדע, האט יעדער דיעזער אללירטען דען פריינדשאפטס-פֿערטראג דורך זיינע אייגענע האנדשריפט

אלס מיט גליעד דעס ערוועהנטען פֿעראיינעס בעשטאָטיגט אונד איזט יעדער
דיעזער זעכס פֿריינדע אים בעזיטצע איינעס זאלכען פֿערטראגעס.

[כל אחד מבין ששת החברים שכרתו את הברית מתחייב בהן צדקו למלא בדיוקנות אחר
שש ההתחייבויות הנ"ל, בתקווה המובעת מראש שה' ימלא את משאלותינו לטובה על סמך
נדר. כל אחד מבעלי הברית אישר את חוזה הידידות בכתב ידו בתור חבר בחברה הנכבדה,
וברשות כל אחד מבין ששת החברים נמצא עותק של החוזה הנ"ל].

נכתב ונחתם ביום ה' ר"ח ניסן תרל"ז ל'

הק' מאיר דאמאן [י"ר] [mp=בכתיבת ידי]

Markus Doman mp Obmann des Freunde-Entrevue-Vereines

הק' יצחק צבי שטיינער mp Ig. Steiner

הק' דוד קויפמאן [רשם, מזכיר] mp D. Kaufmann Schriftführer

הק' יוסף שווארץ mp Schwarcz Josef

הק' מנחם עהרמאן mp Ehrmann

הק' עזריאל ברוין mp Braun Israel

הרב יעקב יצחק אייזיק כהנא - מאנסי נ"י.

הדיין מוואמוש-פירטש

לתולדות רבי צבי הירש גראסמאן, בית אבותיו וצאצאיו

בית אבותיו

זקנינו הרב הגאון הצדיק, חסידא ופרישא, רבי צבי הירש גראסמאן זצ"ל, נולד בעיר ליסקא לאביו הה"צ ר' אברהם חיים גראסמאן, ולאמו הצדקנית מרת טשארנא בת הרב החסיד הצדיק ר' ישכר דוב קירץ מליסקא ממשפחת הרה"ק רבי ישכר דוב ממיקלאש בעל מנחת עני, והרה"ק בעל אך פרי תבואה.

אביו הה"צ [בתואר זה יתארהו בנו בחתימותיו] ר' אברהם חיים נולד בשנת תקצ"ו בעיר Komorocz במחוז Abauj (ליד קאשוו). מקובל במשפחה כי רא"ח הי' יתום צעיר ונתגדל בבית רחום לב. והנה, בתעודת נישואין שלו משנת תר"כ רשום כי בזמן ההוא הי' אזרח העיר סיקסוי, שם שימש ברבנות בתקופה זו הג"ר שרגא פייש פישמאן, לאחר מכן מגיד מישירים בפרשבורג. וראה בספרו 'אור שרגא' (עמ' שכב) מש"כ המו"ל: "תשובה זו השיב הג' המחבר... העתיקה כ"ק אאמו"ר זצ"ל [בן המחבר] מתוך העתק של הרבני המופלג החסיד מו"ה אברהם חיים גראסמאן, תלמיד מובהק להג' המחבר, שהי' יתום ונתגדל בבית רבנו [רבי פייש] ז"ל". וראה עוד שם (עמ' שלה): "הועתק מכ"י של הר"ר אברהם חיים גרוסמן תלמיד המחבר זצ"ל".

נתחתן בעיר ליסקא בשנת תר"כ. זוגתו הצדקנית מרת טשארנא ע"ה נולדה בשנת תר"ב בעיר ליסקא, אחר פטירת בעלה היגרה לטערצאל אצל בנה הגדול ושם מנוחת כבודה.

אביה הרה"צ ר' ישכר דוב קירץ מליסקא, המכונה ר' בער מיקולאשער, נולד בשנת תקס"ט בליפטוי-סנט-מיקלאש, ונפטר ז' כסלו תרמ"ב בליסקא ושם מנו"כ. הי' בעל תוקע אצל הרה"ק ר' צבי הירש מליסקע זי"ע, ושמעתי מש"ב הרה"ח ר' צבי יעקב מארק שליט"א מבני ברק (נכד דו"ז הרה"צ ר' שלמה גראסמאן זצ"ל) בשם הרה"ג ר' ליפא גראסמאן (בן דו"ז הרה"צ ר' איציק לייב), שאמר בשם רבו הגה"ק בעל באר

שמואל מאונצדורף, שמי שלא ראה את ר' בער מיקלאשער בעל תוקע והרה"ק מליסקע בעל מקרא, לא ראה דבר מימיו 'האט גארנישט געזעהן'.

כשזכיתי להשתטח על קברי אבות בעיר ליסקא ביום יד' אב תשס"ט לפ"ק, עלתה בידי בעזרת השי"ת לגלות מצבת קבורתו, לרגלי אהל הרה"ק מליסקא זי"ע, ואעתיק נוסח מצבתו: פ"נ / ירא אלקים באמת לא לתפארת / שם לילות כימים לעמוד במשמרת / כל ימיו בקדושה ובפרישות אדרת / רדף אחר מצות תהי לו למזכרת / דרכי יושר הורה לאום הנבחרת / ה"ה / הרבני המופלג בתורה וי"א / מו"ה ישכר דוב [בן] מו"ה יונתן ז"ל [נפטר] ז' כסליו [תרמב] תנצבה". נמנה בין הפראמענרענטן עה"ס הישר והטוב. כמו כן חתום שמו בסו"ס תהלה לדוד, ותיארוהו שם בתואר 'המופלג', אשר לא ניתן שם רק לחשובי העדה.

זוגתו מרת חנטשה בת רבי פנחס קליין נולדה בשנת תק"ע בעיר ליסקא, ונפטרה ביום כ"ו אלול שנת רנ"ת בליסקא ושם מנו"כ ליד אהל הרה"ק ר' צבי מליסקא. והא לך נוסח מצבתה: "פ"נ / האשה החשובה / מרת / חנטשה / בת מו' פנחס זצ"ל / נפטרה בת ע"ו כ"ו אלול רנ"ת לפ"ק / חכמת [לב] ויראת שמים / נפשה יצאה בדברה מלכות שמים / [טב לבה] יגידו בנות ירושלים / שרתה באמונה לבעל תורה ויר"ש / החזיקה עניים לא בעצלתיים / תנצבה".

הה"צ ר' אברהם חיים הנ"ל הי' איש מורם מעם, צדיק תמים, שקד כל ימיו על דלתי

התורה ועבודה בדחקות גדול, החזיק חנות קטנה ומשם פרנס את משפחתו בקושי, ורוב היום הקדיש לה' ולתורתו [כן כתבה זקנתי ע"ה, אבל בפקודת הצענזוס משנת תרכ"ט רשום כי הי' מורה, וגם נוסח מצבתו יעיד כן 'הרבה תורה ביראה טהורה', ואולי שניהם אמת].

נפטר ביום ב' ניסן תרנ"ד ומנו"כ בעיר ליסקא, וזה לך נוסח מצבתו: עד הגל הזה ועדה המצבה / פ"נ / איש אמונים ורב פעלים / בר לבב ונקי כפים / רחמיו הגדיל על כל החיים / הרבה תורה ביראה טהורה / מופלג בתורה צדיק במעשיו / חדות ד' מעוזו כ"י חייו / יגע בעבודת ד' מנעוריו / יצאה נשמותו בטוהר השמים / מנוחתו כבוד בצרור החיים / מוה"ר / אברהם חיים / במוה"ר / שלמה זלה"ה נפטר ונקבר בש"ט / ב' דר"ח (סעות וצ"ל דחודש) ניסן תרנ"ד לפ"ק / תנצבה.

זכה והשאיר אחריו דור ישרים של חסידים ואנשי מעשה אשר היו מפורסמים לכל בצדקתם ויושר לבם, ואלו הן:

א. בנו הבכור ה' הגה"ח חו"ב ר' שלמה גראסמאן מטערצאל. נולד בשנת תרכ"א. ה' תלמיד הגה"ק בעל בית שער (נזכר בפראמערענטן שם, ובתשובות שם או"ח סימן כז, פה, פו, רסא, יו"ד סימן קלח, קנו). בחורף תרמ"ג נשא את מרת אסתר בת הרה"ח ר' משה רייך מעיר ל. בעניע (שליד סערענטש), וגר שם איזה תקופה, ומשם העתיק מושבו לטערצאל. נפטר לב"ע ל"ג בעומר תרצ"ב לפ"ק ושם מנ"כ.

התאחדו אצלו תורה וגדולה על שולחן

אחד, זכה שמלאכתו נעשית ע"י חותנו אשר שלח ידו במסחר והצליח מאוד, והוא ז"ל לא מש מאהלו של תורה, וגריס ביה תדירא, אעתיק כאן מספר 'למען תספרו לדור אחרון' (זכרונות של הר"ר יוסף לעווי נ"י מטערצאל) מש"כ אודותיו, וז"ל: בעיירה ה' עוד יהודי זקן ות"ח מופלג, ר' שלמה גראסמאן זצ"ל. הוא ישב ולמד תורה יומם ולילה, את החנות של משפחתם ניהלה אשתו. אני זוכר כשנפטר לבית עולמו, בהלויה הביאו את הארון לביה"כ, והעמידו את הארון על הבימה, הרב ויתר תלמידי החכמים עשו הקפות מסביב לבלעמער ואמרו את התפילות המיוחדות, זה נשמר בזכרוני מפני שלויה כזו עוד לא ראיתי מעולם. בנו ר' הערש יעקב גראסמאן הי"ד, ה' אף הוא ת"ח וצדיק, גם חתנו ר' חיים ברוינשטיין ה' ת"ח וצדיק.

ה' ידוע בכל הגלילות שאצל ר' שלמה ה' האור כבר דלוק בשעות הקטנות של הלילה [מפי השמועה מהרה"ח ר' מאיר זאב רוט ע"ה]. סירב לקבל עליו עול הרבנות על אף הרבה הצעות ובקשות, בערוב ימיו על אף שה' קשה עליו ההליכה, בדרכו מביתו לביה"כ, הקיף והאריך כל פעם דרכו בהרבה, כדי שלא יצטרך לעבור בית הטומאה שה' על הדרך.

ב. בנו השני ה' הרבני החסיד חו"ב ר' פנחס יונתן גראסמאן מעפערעס (פרעשוב). נולד כ"ב תשרי (שמיני עצרת) שנת תרכ"ד לפ"ק. ה' מכונה ר' פנחס יונה. נשא את מרת פעריל אלטא בת ר' יוסף וויימאן, נולדה ב-Krasztocz במחוז זעמפלין.

התפרנס ממכירת ספרים וטלטים, ושמו הי' נודע בשערים לשם ולתפארת, הסתופף בצילו של הרה"ק רבי ישעי' מקערעסטיר זי"ע. נפטר י"ז שבט תרע"ח לפ"ק, ומנו"כ בפרעשוב, וזה נוסח מצבתו: פ"נ / איש תם וישר / ירא ד' כל ימיו / כה"ר / פנחס יונתן / בן כ"ה אברהם חיים ז"ל / גראסמאן / נפטר י"ז שבט תרע"ח לפ"ק / ת.נ.צ.ב.ה.

ג. השלישי הי' הרבני החסיד חו"ב ר' יצחק יהודה (לייב) גראסמאן מסערענטש, אשר שמו הטוב הלך לפניו, הי' מתמיד גדול בתורה, והי' מפורסם בנדבת לבו הטוב. נולד כ"ב סיון שנת תרכ"ט לפ"ק, בשנת תרנ"ב נשא את מרת פרומט בת מו"ה משה ראטה מליסקא וטאלטשעווע (זוגתו מרת חיה לבית גראס). נזכר בשו"ת לבושי מרדכי או"ח מהדו"ת סי' קמא, וקמז. שמעתי מהרה"ח ר' חיים אלטר לעפקאוויטש נ"י שמשחרו הי' עם מי סאדע, ואמרו עליו כשהי' על הדרך להוביל סחורתו לקוניו הי' ממלל שטיקער זוהר בעל פה... ובנו הג"ר חנני' יו"ט ליפא [אב"ד מישקולץ – פתח-תקוה] העיד עליו דכשעבד במילוי בקבוקי סודה, למד בע"פ משניות טהרות. בערב פסח השתמש רק בבקבוקים חדשים כדי למכור, ובכל זאת לא הכניס לביתו בפסח ממי סודה שלו. כל ימיו התענה ב' ימים של ראש השנה.

ד. גם בת אחת היתה לו ושרה שמה, נולדה ח' ניסן תרל"ז. נישאה להרה"ח ר' פנחס ראזנעס. אין לי עליה יותר פרטים לעת עתה.

ה. ואחרון חביב בנו הרביעי בן זקונים הוא לו, ה"ה זקנינו הגה"צ ר' צבי הירש גראסמאן.

ימי נעוריו

נולד ב' אלול שנת תר"מ לפ"ק בליסקא, בהכנסו בבריתו של אאע"ה נקרא שמו בישראל ע"ש דודו זקינו הגה"ק רבי צבי הירש מליסקא. ביום ב' ניסן תרנ"ד לפ"ק בהיות זקנינו כבר ארבע עשרה בלבד נתייתם מאביו ז"ל, ונתאמץ ע"י אמו ואחיו הר"ר פנחס יונה אשר שלחו נפשם מנגד למענו, וסיפקו לו כל צרכיו הן במילי דשמיא והן במילי דעלמא.

כשהגיע לתור הבחרות הטה שכמו לסבול עול התורה, וירד וצלל בים התלמוד

רבי צבי הירש גראסמאן

בשקידה רבה ועצומה, וקנה לו קנין תורה, מוסיף והולך כמעין המתגבר בחריפות ובקיאות, וראו בו כי הוא כלי מחזיק ברכה, ולגדולת נוצר. ועודנו בחור צעיר לימים קיים בנפשו הוי גולה למקום תורה, והרחיק נדוד אל ישיבות הגדולות אשר בארץ, ומרבה ישיב"ה מרבה חכמה.

ראשית דרכו כוננו, לישיבתו הרמה של הגה"ק המפורסם רבי יוסף אלימלך כהנא הי"ד אשר כיהן אז פאר בק"ק דזאדיין [לאחר מכן אב"ד אונגוואר], ולמד שם בערך ב' שנים. לימים כשבאה בתו של זקנינו, מרת רויזא ע"ה, כשגרה באונגוואר, בשאלה לר' יוסף אלימלך, אשר לאו כל מוחא בקי להכיר בשאלה כזו, שאלה בת מי את, ניכרת שבאת מבית של תורה.

ואח"כ נסע ללמוד בישיבתו המפורסמת של הגה"ק רבי שמואל ראזענבערג זצ"ל באונצדארף, ושאל שם מבארו, בא"ר שמואל, לתקופה של ג' שנים בערך. וזה לך עדות קדשו של רבו על תקופה ההוא [בהתרת הוראה שעטרוהו בשנת תער"ב, ראה להלן]: "למד אצלי בנעוריו, בוצין בוצין מקטפיה ידיע, כי יעלה מעלה מעלה, וחפץ ה' בידו יצליח". [ושמעתי מש"ב הישישה מרת בלומא פעלבערבויס תחיה, כי פקע שמיא למרוחק, והי' נודע כ"דער אונצדארפער עילוי"].

משם עלה ללמוד לק"ק אופאלו בישיבתו של הגה"ק רבי עמרם בלום זצ"ל בעל בית שערים, והוסיף שקידה על שקידתו, ולא אז מד"א של הלכה, עד שרבו שם בו את עינו הבדולח לקחת אותו לחתן עבור בתו, אבל לא איסתייע מילתא מכיון שזקנינו סירב בדבר, ונמוקו עמו, ביען שלא רצה לגדל בנים בעיר לא חסידית. מצאתי בפיסת נייר חדר"ת שכתב זקנינו בבחורות, שחתם כהאי לישראל, פק"ק אויפגעלו...ג' לסדר תשא יח אדר תרנ"ט לפ"ק. נמצא תשובה מרבו זה אל זקנינו בתשובותיו 'בית שערים' חא"ח סי' קפ"ז.

משם שם פעמיו לישיבתו הרמה של הגה"ק רבי מרדכי ליב ווינקלער זצ"ל אבד"ק מאדע בעל לבושי מרדכי, אשר הי' לרבו המובהק, וממנו שאב רוב חכמתו ורוב בינתו, שם עלה מחיל אל חיל בהתמדת התורה בחסידות ופרישות, עד שזכה להתעטר בתואר "ראש ישיבה", שהי' בימים ההם שם התואר "לבחיר הישיבה", ומני אז התקשר אליו בקשרי עבותות אהבת נפש אשר לא במהרה ניתק.

גם העיד עליו רבו והפליג בשבחו ומהללו בהאי לישראל, "אשר מאז ידעתי מימי בחורות, שהי' בחור כארזים, בימים אשר התראה פנים לתורה בבית מדרשנו, כמה חריפי שמעתתא בפטפוטא חדושי תורה, וסברא ישרה, נצחוני בני בשעשועי סוגיות עמק הלכה, ולבו ראה הרבה חכמה ודעת בשיטות הש"ס עם פוסקים ראשונים ואחרונים, אשר בהם מצא דעת קדושים, הדק היטב, העמיק שאלה, והגבה למעלה" עכ"ל.ק.

תעודה רשמית מרבו ה'בית שערם'
עם אישור מה'שבט סופר' מפרשבורג - שנת תר"ס

פעם אמר הגה"צ רבי עזריאל יודא לעבאוויטש אבד"ק וויען לאא"ז ר' צבי אלימלך פרידמאן נ"י: "אינען זיידע איזט געווען די איינציגע וואס האט זיך געטרויט צו רייכערן א ציגארע ביים רבינס פארלערנען!!" [הרב מויען הי' תלמיד מובהק להגה"ק בעל לבושי מרדכי, והגם שהי' הרבה צעיר לימים מזקנינו, אפשר שזכרו מהביקורים שביקר זקנינו במאד אצל רבו. כשביקר אא"ז נ"י את הרב מויען זצ"ל בהיותו בחור בישיבה, ליווהו עד הדלת משום כבוד זקינו]. וכמו"כ התבטא פעם

הגה"צ ר' ישראל לעבאוויטש אב"ד פאקטע (ליד שאלט-וואדטקערט. נפטר בניו-יורק) לזקני הנ"ל: "דיין זיידע איז געווען די בעסטע בחור ביים רבין". נמצא תשובות אל זקנינו בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' י"ט, נ"ב, י"ד סי' מ' ורי"ג.

כשבא הגביר היחסן החסיד רבי חיים אלטר זוסמאן מנאנאש לפני הלבושי מרדכי, וביקש ממנו היות שהש"ת ברכו בכל, והון ועושר בביתו, והוא רוצה להשיא את בתו לבחור תלמיד חכם מופלג שבמופלים, על כן הוא מבקש ממנו שיואיל נא בטובו להציג לפניו הבחור היותר מצויין בישיבתו למען יבחר בו לחתן עבור בתו המהוללה, אז הצביע לו הלבושי מרדכי באצבעו על תלמידו החביב רבי הירש גראסמאן 'זה הבחור שקוית לו', והעיד עליו, "שכבר זכה הבחור הלז לסיים כל הש"ס ד' פעמים !", ומה' יצא הדבר ובא זקנינו בקשרי שידוכין עם הרבנית הצדיקת מרת אסתר חנה ע"ה, והתקיימה החתונה ביום י"ד כסלו תרס"ג לפ"ק בעיר נאנאש. [כשביקרה פעם זקנתינו הרבנית מרת אסתר חנה בהיכלו כבוד דרב האי סב"ק, הרים את עצמו מעט מכסאו לכבודה כדין אשת חבר כחבר]. מסופר, כי זקנינו לא רצה לחבוש שטריימעל בעת אפריונו (יען כי כנראה גם אביו לא חבש שטריימעל), ושאל רבי חיים אלטר את הלבושי מרדכי כדת מה לעשות, ענה לו הלבושי מרדכי 'שאין מחליפין ספר תורה בעד שטריימעל!'

בית חמי

זקנינו הרבני החסיד, צדיק תמים, רבי חיים אלטר זוסמאן נולד בערך בשנת תרי"א לפ"ק לאביו הרב החסיד המפורסם רבי משה זוסמאן [נולד בשאראשפאטאק בשנת תקס"ה] שו"ב מנאנאש, ולאמו הצדקנית מרת רחל [נולדה בשנת תק"ע בקערעסטיר, נפטרה ב' אייר תרמ"ו לפ"ק ומנ"כ בנאנאש] בת הרב החסיד הנודע רבי ישעיה הכהן קליין מאוהעל וקערעסטיר, הנקרא "רבי ישעיה כהן גדול". הסיבה שנקרא בשם הכהן הגדול סיפר נכדו (חתן חתנו) הרה"ק רבי ישעיה מקערעסטיר זי"ע, (מובא בספר מי באר ישעיהו), כי בימי הישמח משה לא היה כהן יכול לדור בקערעסטיר, שכל כהן שבא לשם לא הוציא שנתו רח"ל, ונסעו ראשי הקהלה אל הישמח משה לטכס עצה לדבר, ושלח להם הישמח משה את ר' ישע'י הכהן שיקבע דירתו בקערעסטיר, ומאז שבא לשם לא היה שום פגע רע עוד בהכהנים ויכלו לדור שם בשלום, ובגין כך מתואר בתואר הכבוד 'כהן גדול', ומנ"כ שם בקערעסטיר. מש"ב הישישה מרת בלומא פעלבערבוים תחי' שמעתי שהי' נקרא רבי ישעיה בוקנער (bokany), כנראה שמקור מוצאו הי' משם.

רבי משה הנ"ל הי' ממיסדי הקהילה האורטדוקסית בנאנאש, והוא הגבר אשר פעל הרבה למנות את זקנינו הגה"ק בעל אפסי ארץ לשמש שם ברבנות. אחר שנתיסד הקהילה בנאנאש ראה כי אין מי שישמש שם כשוחט, על כן אזר חיל ולמד א"ע מלאכת הזביחה, ושימש שם בתור שוחט דמתא. כן יסד בכל האיזור ההוא את

קופת צדקת רבי מאיר בעל הנס, וכיתת רגליו במסירת נפש לקבץ המעות מכל עיר ועיר. [אף בנו רבי חיים אלטר החזיק במשרה קודש הלזה, ושימש כגבאי צדקת ר' מאיר בעל הנס להחזקת עניי ארץ ישראל, ואחריו נהג כן חתנו-זקנינו רצ"ה גראסמאן זצ"ל]. גם בנה מהונו הביה"כ והמקוה בנאנאש. נפטר בש"ט ביום ו' אדר תרל"ד לפ"ק ומנו"כ בנאנאש. [מכאן ואילך הועתק מריש ספר תולדות אפסי ארץ, עם הוספות].

רבי משה חינוך את בנו על ברכי התורה והיראה, בימים ההם יצא טבעה של ישיבתו הרמה של הגה"ק בעל ייטב לב מסיגוט זי"ע בעולם התורה והחסידות, אליה נהרו המוני בחורי חמד מארבע כנפות הארץ, גם הבחור הזה הי' בתוך הבאים לחסות בצל החכמה בישיבה דסיגוט, הוא עלה מחיל אל חיל, אוה למושב לו על התורה ועל העבודה, לא פסק פומיה מגירסא כולי' יומא, ועם כל גדולתו בכל מכמני התורה לא התבלט כלל בכח תורתו מעל שאר הבחורים בני גילו, והי' מן הצנועין המושכין את ידיהן.

וכאשר שב ממעונות אריות לבית אבותיו מלא וגדוש מזיוה של תורה, הרב הגאון הקדוש רבי ישראל אפרים פישל סופר זצ"ל אבד"ק נאנאש בעמח"ס אפסי ארץ שם עליו עיניו, ואחר שתהה על קנקנו ומצא בו כלי מחזיק ברכה, לקחו אחר כבוד לתת לו בתו הבכורה הרבנית הצדקנית מרת בלומא [נולדה בשנת תר"ז בשאראשפאטיק] לאשה.

אחרי נישואיו שהתקיימה בחודש תמוז שנת תרכ"ז לפ"ק ישב כמה שנים על שלחן חותנו אשר נתן לו די מחסורו דבר יום ביומו והקדיש עתותיו לתורה יומם ולילה. וכמאז גם עתה הי' צנוע ונחבא אל הכלים, התרחק מן הפרסום ומן הכבוד ברחק כמטחו קשת.

בתקופה ההוא סבל הרבה מצער גידול בנים, שנעדרו ממנו ג' בנים בגיל צעיר ר"ל [בזמן ההוא עדיין היו שנים מהשלשה בין החיים, מ"מ נראה שהיו חולי אנוש], בצער לו נסע ושפך את מר לבבו לפני קוה"ק רביה"ק מצאנז זי"ע, פנה הרה"ק מצאנז אל הרבנית שלו ואמר לה שתחליף את הלייכטער אשר עליה היא מדלקת נרות של שבת עם הלייכטער של אשת רבי חיים אלטר, ומני אז זכה רבי חיים אלטר לזרע של קיימא, זרע בירך ה' (שמעתי מאא"ז הרה"ח ר' צבי אלימלך פרידמאן נ"י).

כדרך חותנו בעל אפסי ארץ זי"ע אשר בראשית דרכו הי' סוחר בעיר אוהעל, כן הוא לא רצה לעשות תורתו קרדום לחפור בו ולא רדף אחר הרבנות. ברבות העתים והימים כשעלו רחיים על צוארו לתת לחם לפי הטף, ניסה מזלו בתחום המסחר, והי' צוה ברכתו בכל אשר לו, הוא עלה על במתי ההצלחה ושפרה נחלתו בהון ועושר, תורה וגדולה במקום אחד.

מימי שחר נעוריו נשאו לבו לדרוש את ה', ונסע להסתופף בצל צדיקי דורו, התאבק באפרם והתחמם באור תורתם וקדושתם, במיוחד ה' קשור בלב ונפש לרביה"ק מצאנז זי"ע ובנו הרה"ק משינאווע זי"ע, וגם זכה לבקר הרבה בחצרות הרה"ק מהר"י מבעלזא, והרה"ק רבי יהושע מטומישוב, ועוד הרבה קדושים, וקיבל מהם מלא חפניים דקדושה. [בכמה מנסיעות אלו לקח אתו עמו את בתו זקנתי הרבנית מרת אסתר חנה, ועי"ז זכתה להכיר כמה צדיקים מדור הקודם].

ביתו ה' בית ועד לחכמים שגדולי תורה וצדיקי הדור השכימו לפתחו והתאכסנו אצלו, וביניהם הרה"ק משינאווע, הרה"ק בעל קדושת יום טוב שהתאכסן שם עם בניו הצדיקים [כשנכנסה זקנתנו הרבנית מרת אסתר חנה ע"ה קודש פנימה לרביה"ק מסאטמאר זי"ע קם מכסאו קימה של הידור לכבודה, עבור היותה בתה של רבי חיים אלטר זצ"ל], והרה"ק רבי אברהם אהרן טייטלבוים מקאלבסוב [עיין שו"ת אפסי ארץ סוס"י ח' שכתב בזה"ל: אהובי חתני (ה"ה הה"ג ר' בנציון האלפערט), מוכרח אני להפסיק כי לעת ערב בא הרב מקאלבסוב לבית גיסך מו' חיים אלטר נ"ו... ויסע עוד למחר להאדהאז], ועוד. הוא ה' מעוז לדל ומחסה לאביון פיזר נתן לאביונים ביד רחבה. גם ה' בעל תפילה נעים וקולו ערב, ונשמע קולו בבואו אל הקודש בימים הנוראים, כאשר שאג מנהמת לבו תיבת "המלך", געו כולם בבכי עצומה.

כאן המקום להעתיק לשונה של בתו הרבנית מרת אסתר חנה ע"ה בזכרונותיה על בית אביה: "...ממין הארץ האט געפלאקערט פון פרייד דאס איך האב געזעהן ממין הייליגע טאטן זצ"ל זיצט ביי טאג און נאכט און לערנט ביי די גמרא, עהר וואר איין סוחר אין די יונגע יארן, האט ער עס אופגעגעבן און געפירט זיך זייער שיין און עהרליך, און מיינע טייערע עלטערין ע"ה האבן אונץ אללע חתונה געמאכט און דעם שענסטען יודישען וועג און חסידיש ווי עס קען ביי יעדין יוד צוגיין, איך וואהר שוין די פערדע פון די שוועסטערין און ביי מיינע עלטערין ע"ה האט מען געוואוסט אויב ר' חיים אלטר ז"ל האט א גרויסער טאכטער פון די בעסטע און גרעסטע ישיבות גענומען בחורים, וויא שיין און וויא גוט איז עס געוועזן, און וויא וואול איז עס אויף יענער וועלט, דען תורה איז די בעסטע סחורה, געלויבט השי"ת...".

שמעתי סיפור נפלא אודותיו, שבמונקאטש ה' דר ידיד נאמן שלו ה"ה הרה"ג ר' משה שפיצער ששימש בדיניות שם, ולו בת בשם לאה ע"ה אשת הרה"ח ר' אלימלך גוטמאן שו"ב בסלואקא. בהיותה מעוברת ראתה בחלומה שר' חיים אלטר אומר לה כי עומדת להמליט זכר, ובקשה בפיו כי תתן להילד שם "חיים אלטר" כשמו, ותיקץ ותפעם רוחה יען כי ר' חיים אלטר עדיין היה בין החיים בבריאות שלימה, אכן לא ארכו הימים ונולד לה בן זכר, ולאחר כמה ימים שבק ר' חיים אלטר חיים לכ"ח, וניתן לרך הנימל שם "חיים אלטר" אחריו, ויהי לפלא.

השיב נשמתו ליוצרו ביום כ"ה מרחשון תרע"ג, ומנוחתו כבוד ליד אהל חותנו בעל אפסי ארץ זי"ע בנאנאש יצ"ו, ועל מצבתו נחרט:

י"פ / חסיד ישר יוצרו מכבד / אור לישרים טובותיו רבו / עמלו בתורה בחשיכה כאורה / תפארת עדתו זיוו והדרתו / רב פעלים בקודש הלולים / הרב המופלג המפורסם / מו"ה חיים אלטער / במו"ה משה זצללה"ה חתנא / [דבי נשיאה]..."

זוגתו הרבנית מרת בלומא שבעה חל"ח ביום י"ב אדר שני תרפ"א ושם מנו"כ. על מצבתה נחרט:

י"פ / אשה כבודה בת מלך פנימה / לבושה הדור ורקמה / ובני' הדריכה ביראת ותורת ה' תמימה / ממעיני אמונת צדיקים שתתה בצמא / הצדקת המפורסמת בכשרון פעולת חכמת פזרון / צדקתה ישרת לבה ואמונתה מרת / בלומא / בת אדמו"ר הרב הגאון אור עולם הקדוש רבינו / ישראל אפרים פישל זצוק"ל שהי' / אב"ד דק"ק נאנאש, אשת הרב המופלג החסיד / המפורסם מו"ה חיים אלטער זצ"ל יצתה / נשמתה בטהרה י"ב אדר שני תרפ"א לפ"ק.

זכה לבנין וחתנין רבנים חסידים ואנשי מעשה, ה"ה:

א. בנו ישעיה. נולד ביום ח' תמוז תרכ"ח, ונקרא ע"ש זקינו רבי ישעיה כהן גדול, נפטר ט"ז אלול תרכ"ט.

ב. בתו אסתר. נולדה ביום ב' אדר תרל"ד, ונקראה ע"ש אשת האפסי ארץ בזור"ר. נפטרה א' אלול תרל"ט.

ג. בתו רבקה. נולדה ח' אלול תרל"ו, ונקראה ע"ש אשת רבי ישעיה כהן גדול. נפטרה י"ב תשרי תר"מ.

ד. בתו הרבנית מרת חיה מאטל ע"ה. נולדה תאומה עם אחותה מרת הינדל ביום כ"ז אלול תרל"ח, ונקראה ע"ש דודתה מרת ח' מאטל בת רבי ישעיה כהן גדול (חמותה של הרה"ק רבי ישעיה מקערעסטיר זצ"ל). אשת ש"ב הרב החסיד המפורסם רבי דוד צבי שרייבער ע"ה מנאנאש, בן הגה"צ רבי נפתלי שרייבער זצ"ל דומ"ץ קליינווערדאן מח"ס מעטה נפתלי, אחי הרה"ק בעל אפסי ארץ. נולד ח' שבט תרל"ה במאד, נפטר ביום ח' אדר ראשון שנת תר"פ בנאנאש ושם מנו"כ לרגלי חמיו. לאחר פטירתו נשאה בזור"ש להגה"צ רבי צבי הירש

פריעדלענדער אדמו"ר מליסקא. עלתה על המוקדה באושוויץ כ"ז אייר תש"ד.

ה. בתו מרת הינדל ע"ה. נולדה כ"ז אלול תרל"ח לפ"ק, (אולי נקראת ע"ש אשת רבי מרדכי טרינער כי השם הלוועזי שלהם – Hani - הם שוות ועדיין טעון בירור), ונשאה בשנת תרנ"ה. נפטרה בדמי ימיה במלאת לה ל' שנה מיום ליום כ"ז אלול חסר"ת לפ"ק. אשת (זור"ר) הרה"ג רבי שמואל יעקב ראטה זצ"ל שו"ב בקליינווערדאן, בעמ"ס דברי שיר ושיר חדש ועוד. בן בנו של הגה"ק רבי יואל צבי ראטה אב"ד חוסט, מח"ס בית היוצר. כשנפטרה עליו אשת נעוריו בדמי ימיה, נשא את אחותה מרת רחל, עי' לקמן.

ו. בתו מרת שרה ע"ה. נולדה ח"י ניסן ב' דחוו"פ תר"מ, (מסתבר שנקראה ע"ש אמו של רבי משה זוסמאן, כי גם לר' משה הי' בת בשם הזה, ושמות זקנות האחרות נתונים המה לשאר האחיות). אשת ש"ב הרב החסיד המפורסם רבי צבי ווייס ע"ה שו"ב בסעמיהאלי. בן הרה"ח ר' טוביה מאיר ווייס חתן הרב החסיד רבי יצחק יונה וויינשטאק (חמיו של הרה"ק רבי ישעיה מקערעסטיר) חתן רבי ישעיה

כהן גדול. נעקדה"ש ד' תמוז תש"ד לפ"ק הי"ד. זוגתו מרת שרה נעקדה"ש א' תמוז תש"ד הי"ד.

ז. בנו הרב החסיד המפורסם רבי משה זוסמאן ע"ה. נולד י"ז אדר ב' תרמ"ג לפ"ק, ונקרא ע"ש זקינו רבי משה זוסמאן. נשא את מרת רייזל בת מו"ה יקותיאל זלמן מאנדל ע"ה. סופר סת"ם בהאלמין, נהעקדה"ש הי"ד.

ח. בתו הרבנית מרת אסתר חנה ע"ה. נולדה כ"ט כסלו, ער"ח טבת, ה' דחנוכה תרמ"ה, ונקראה ע"ש אשת האפסי ארץ (אחר שנפטרה אחותה שנשאה שם הזה) וניתוסף לה השם חנה מאחר שנולדה בחנוכה. אשת הרה"ג רבי צבי הירש גראסמאן זצ"ל דומ"ץ וואמוש-פירשט. היתה מפורסמת בצדקתה וביראתה הקודמת לחכמתה, זכתה לזקנה מופלגת ונפטרה ח' טבת תשל"ט לפ"ק ומנו"כ בביה"ח דק"ק סאטמאר בניו דזערסי.

ט. בנו הרה"ג רבי צבי זוסמאן זצ"ל. נולד כ"ה אלול תרמ"ו, ונקרא ע"ש ב' זקניו, אבי הגה"ק בעל אפסי ארץ, ואבי הרה"ח ר' משה זוסמאן. רב ומגיד במיהאלוויץ, הי' לו בית המדרש שם לתורה ולתפילה, [מוזכר בספר היחוס של ר' סענדר דייטש שיגיסו הרב חיים רובינזאהן הדפיס ספר של נסיעת הרה"ק מהר"ן מברעסלאוו לארה"ק עפ"י דרישתו]. נהעקדה"ש הי"ד. נשא את הרבנית מרת נחמה (חיה), השם חיה לפי תעודת לידה שלה) הי"ד, נולדה בסטראפקוב א' שבט תרמ"ח, בת הרה"צ האדמו"ר ר' יעקב יוסף גוטמאן מטשירטשע זצ"ל.

הרב חנני' יר"ט ליפא פריעדמאן מספר עליו בזכרונותיו על קהלת מיהאלוויץ (הוא גם מסר את תמונתו): ר' הערשלע זוסמאן הגיע מהוידו-נאנאש, וניהל כאן בית מדרש קטן. כינוהו ר' הערש'עלע סטראפקעווער. בימים טובים התפלל בקלויז. בנו ר' פישל הי"ד היה חתנו של רבי מרדכי ליכטנשטיין אב"ד טשירטש (ליד הגבול של פולין), שהיה מחותנו של הרב מנייטרא. ר' הערשל נהרג עקה"ש עם ארבע מילדיו הי"ד. בתו מספרת שבכדי להציל את ילדיו הוא פנה להרופא גרקבינצקי שלא הכיר אותו, וביקש שיאשר שבנותיו נחלו במחלת 'שארליך'.

התמונה לפני הבית/בית המדרש של משפחת זוסמאן במיהאלוביץ
במרכז (עם זקן הלבן) ר' הערשל זוסמן, הילד מאחוריו בנו יהודה
מצד ימין איגנאץ ביימאן הי"ד ויעקב אויסלנדר (זקן שחור)

שמאד מדבקת, ועל אף שהיה לא יהודי היצר על מה שמעוללים לבני ישראל, ונתן אישור שאין להתקרב לבנות אלו מחמת מחלתם. וכך ניצלתי אני ואחיותי שלא גירשו אותנו מביתנו.

חמיו ר' יעקב יוסף גוטמאן נולד בשנת תר"כ בעיר טארנאב

לאביו הר"ר יהודה ולאמו מרת שרה, באלול תרמ"ג נשא הרבנית מרת רחל בת הרבני הנגיד רבי צבי פריעדמאן ראה"ק דק"ק סטראפקוב, וגר שם תקופה מסויימת ואח"כ היגר לטשירטשע, ונתפרסם שם לאיש קדוש. ושמעתי ממרת בלומא פעלבערבוים, כי קודם החופה של בתו מרת נחמה דיין סגר עצמו בחדר מיוחד בדביקות נפלאה והי' ניכר עליו כי עוסק בדברים גבוהים. וז"ל של ר' אברהם אביש הכהן וויינשטיין בספרו 'זכרון סטראפקוב': און זיין (ר' צבי פ"ר מ"הנ"ל) איידעם איז געווען דער גרויסער צדיק ר' יעקב יוסף, וואס אויף זיינע עלטערע יארן האט ער געהאט חסידים און זיין נאמען האט גע'ש'מ'ט אין דער וועלט, ער איז נאר געזעסען און געלערנט און דער שווער האט אים מפרנס

געווען. נפטר בשנת תר"צ ומנח"כ בפרעשוב. על מצבתו נחרט: פ"נ / יחיד בדורו בעבודת אלקים / הרב הגאון הקדוש המקובל האלקי / איש מופת צדיק יסוד עולם מהנסתרים / מורו מורינו ורבינו / ר' יעקב יוסף / זצוקלה"ה / בן הרב מו"ה ר' יהודה זצ"ל / נאסף אל עמיו פ' קרח כ"ח סיון תר"צ לפ"ק / תנ"צ'ב'ה'.

י. בתו מרת רחל ע"ה. נולדה י"ד אב תר"נ. אשת הרה"ג רבי שמואל יעקב ראטה הנ"ל (בזור"ש). נהרגה עקדה"ש עם בעלה ביום י"ב סיון תש"ד לפ"ק הי"ד.

סמוך על שלחן חותנו

אחר שבא זקנינו בברית נישואין, בהיותו סמוך על שלחן חותנו, ישב על התורה ועבודה, במעט שנות ומעט תנומות ומעט שיחות, והוסיף שקידה על שקידתו ביתר שאת ויתר עז, ולן בעמקה של הלכה, וקנה לעצמו קנין שלימה בכל מכמני התורה, הן במילי דאגדתא והן במילי דשמעתתא, הכל ידע על בורין, וכמונח בקופסיה דמיא ליה.

סיפרה זוגתו ע"ה כי מיד אחר חתונתם שאל בעלה ממנה, בהיות כי מדרך נשים להגיד את אשר עם לבבם לבעלם, ודבר זה גורם הרבה ביטול תורה וביטול זמן, על כן בקשתו שטוחה כלפיה, שבל תדבר עמו דברים של מה בכך כי אם לעת סעודת הערב, ולא יותר, ופקודתו שמרה רוחה וכאשה כשירה שעושת רצון בעלה, קיבלה עליה את אשר ביקש לנפשו, וכל ימיה לא שחה אליו, לא היא ולא בנותיה כי אם לעת סעודת ערב.

כזה וכיוצא בזה הוסיף חילו לאורייתא עד שבזמן קצר איתעבד לאילנא ברברא, כגפן אדרת, לגאון ולתפארת, "פומיה ממלל רברבין הדינים היוצאים מפסקי שו"ע, כמונחים בקופסא, ובפרט פלאות עשה, כמה אסף מלא חפניו מפוסק הגדול בעל מחבר פרמ"ג, מהידוע כמה מן היגיעה לירד לתוך עומק דבריו הק' ולהעלות מרגניתא טבא, וחפץ ה' בידו הצליח, להוסיף נופך משלו בקושיא ופרוקא, בונה וסותר כדרכה של ת"ח המופלגים" (לשון רבו הגה"ק בעל לבושי מרדכי בהתרת הוראה), עד שאתמחי גברא לפסוק פסקי הלכות, ולברר שמעתתא אליבא דהילכתא, ונסמך להוראה כבר ארבע ועשרין שני בלבד!! מרבנים מובהקים אשר תהו על קנקנו, ומצאוהו מדתו שלימה, להורות בדבר ה' זו הלכה, ועטרוהו בעטרת חכמים, ונתנו בידו כתב התרת הוראה, ב"ורה יורה ידין ידין' כדינה של תורה. [מתשובות לבושי מרדכי יו"ד סוס"י מ', מוכח כי כבר השתמש זקנינו בכתר ההוראה בטל ילדותו בהיותו עדיין סמוך על שולחן חמיו בנאנאש].

והא לך את פתשגן הכתב מרבותיו שעטרוהו בהתרת הוראה. ה"ה רבו המובהק הגה"ק בעל לבושי מרדכי, והגה"ק רבי אברהם יצחק גליק אבד"ק טאלטשעווע, ומרבו הגה"ק רבי שמואל ראזענבערג אבד"ק אונצדארף, גם הי' לו התרת הוראה מרבו הגה"ק בעל בית שערים (ומפי השמועה שמענו כי לא סמך הגה"ק בעל בית שערים את ידיו כ"א אג' תלמידים בלבד) ועוד, שנאבדו ברבות הימים.

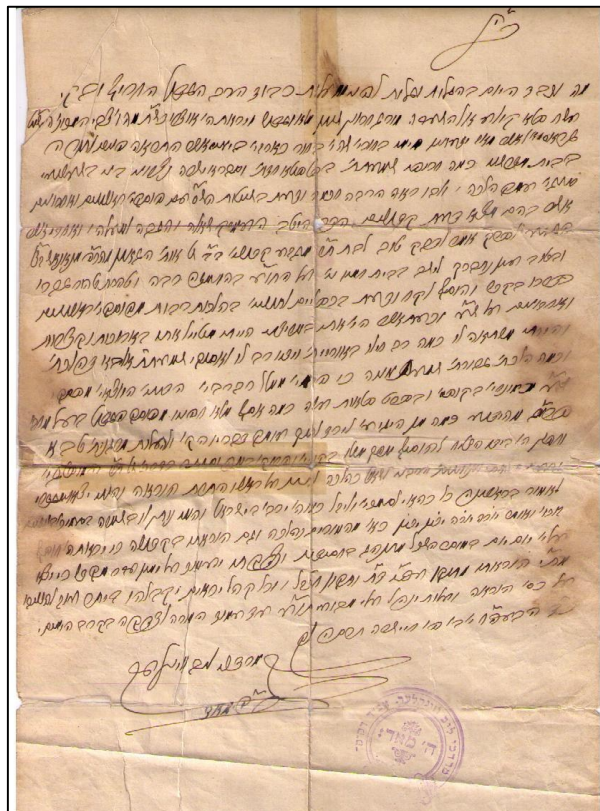
התרת הוראה מה' לבושי מרדכי'

ב"ה

מה נכבד היום, בהגלות נגלות לפני, מעלות כבוד הרב הגדול, החרף ובקי, עשה פלא, קולע אל השערה, מורג חרוץ שנון מלא וגדוש, ויראת ה' אוצרו כש"ת מהו'

צבי המכונ' הערשיל גראסמאן, אשר מאז ידעתי מימי בחורות, שהי' בחור כארזים, בימים אשר התראה פנים לתורה בבית מדרשנו, כמה חריפי שמעתתא בפטפוטא חדתא וסברא ישרה, **נצחוני בני בשעשועי סוגי' עמק הלכה**, ולבו ראה הרבה חכמה ודעת בשיטות הש"ס עם פוסקים ראשונים ואחרונים, אשר בהם מצא דעת קדושים, הדק היטב, העמיק שאלה, והגבה למעלה, ואחרי אשר הגיע לפרק אמר לדבק טוב לבת ת"ח מגזע קדושים ב"ב של אותו הגאון מהר"פ מנאנאש זצ"ל, ובטוב עין נתברך לישב בבית חמיו נ"י על התר"ע בהתמדה רבה, וטהרת טהור גברי

כדרכו בקדש, והוסיף לקח ודעת בכפליים לתושיה, בהלכות רבות מפוסקים ראשונים ואחרונים על ש"ע, וכעת אשר הי' אתי במחיצתי הייתי מטייל אתו בארוכות וקצרות, והייתי משתאה לו כמה רב חילו באוריינתא, וידיו רב לו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וכמה הלכתא גבורתא שמעת מניה, כי פומיה ממלל רברבי' הדינים היוצאים מפסקי שו"ע, כמונחים בקופסא, ובפרט פלאות עשה, כמה אסף מלא חפניו מפוסק הגדול בעל מחבר פרמ"ג, מהידוע כמה מן היגיעה לירד לתוך עומק דבריו הק' ולהעלות מרגניתא טבא, וחפץ ה' בידו הצליח, להוסיף נופך

משלו בקושיא ופרוקא, בונה וסותר כדרכה של ת"ח המופלגים, וכעת הזאת ענותנתו הרבני לשאול כהלכה, לתת על ראשו התרת הוראה, והנני יצאתי מגדרי לאמור בראשונה כל כהאי לסמכיה ולילזל, כמוהו ירבו בישראל, והנני נותן לו בשמחה בסמיכת ב' ידיים זוכה ואומר יורה יודין יודין כאחד מהמורים כהלכה, וגם הוראתו בקדושה, כי יראת ה' חופף עליו יום במוסר השכל, מתנהג בחסידות, וצדקתו יעמוד על ימין עזר מקדש כי יצא מתחת ידו הוראתו מתוקן עפ"י

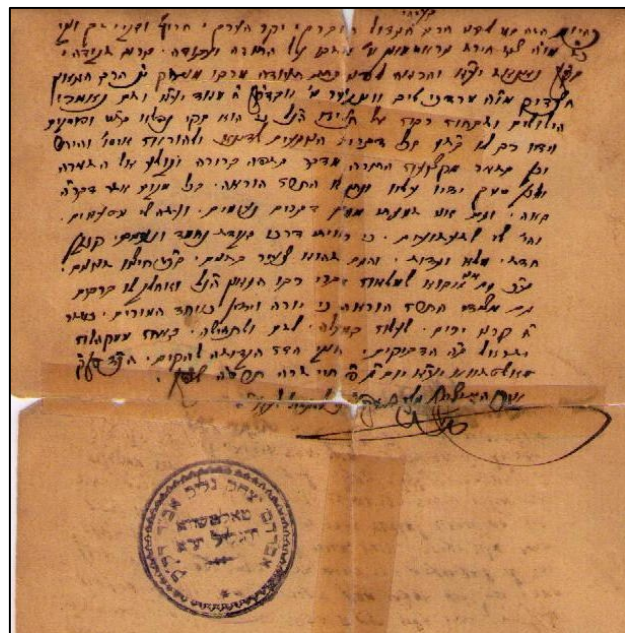
ד"ת ותקון חכז"ל, וכל קהל יראים יקבלהו ביתר עוז להושיבו על כסא הוראה, ועלות ינהל עלי מבועי תו"ע עד עמוד המורה לצדקה בקרב הימים.
כ"ד הבעה"ח י' ב' פ' חיי שרה תרס"ה לפ"ק

הק' מרדכי ליב ווינקלער ח"פ מאד

התרת הוראה מה'יד יצחק'

בעזה"י

כהיום הזה בא לפני הרב הגדול האברך, יקר הערך, חריף ובקי, זך ונקי, כ"ש מו"ה צבי הירש גראסמאן נ"י מושבו על התורה ועבודה, ברוב שקידה, בק"ק נאנאש יע"א, והראה לפני כתב תעודה מרבו מובהק י"נ הרב הגאון הצדיק מו"ה מרדכי ליב ווינקלער נ"י אבד"ק ה' מאד יע"א, ושם נאמרו הילולים ושבחים רבים על תלמידו הנ"ל, כי הוא בקי נפלא בש"ס ופוסקים, וידיו רב לו בש"ע בכל דברים הנוגעים ולהוראת איסור והיתר, וכן בשאר מקצועות התורה, מדבר בשפה ברורה, וקולע אל השערה, ולכן סמך ידיו עליו ונתן לו התרת הוראה, בכל מקום אשר

דבר ה' באה, וגם אני שמעתי מפיו דברים נעימים, ועשה לי מטעמים, והי' לי לשעשועים, כי ראיתי דרכו בקודש נחמד ונעים, קנקן חדש, מלא וגדוש, והגם שהוא צעיר בשנים, בכ"ז חיציו שנונים, ע"כ גם אני אבוא למלאות דברי רבו הגאון הנ"ל, ואחלק לו ברבים גם מצידי התרת הוראה כי יורה וידין כאחד המורים, כאשר ה' קרנו ירים, לעלות במעלה, לשם ולתהילה, באחד ממקהלות ישראל ב"ה הדביקים, חוקי הדת הקדושה להקים.

הכ"ד פק"ק טאלטשווא יע"א יום ג' פ' חיי שרה תרס"ה לפ"ק.

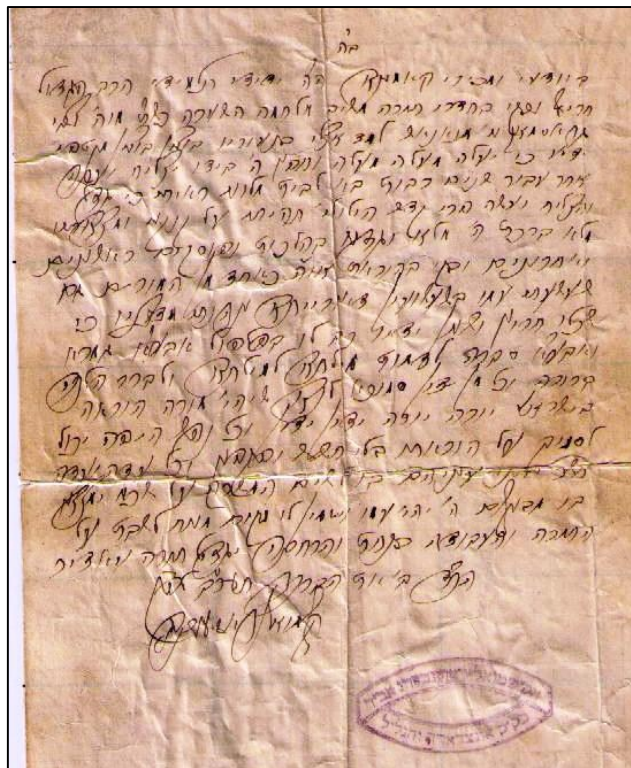
אברהם יצחק גליק...

התרת הוראה מה'באר שמואל'

ב"ה

ביודעי ומכירי קאמינא, ה"ה ידידי תלמיד, הרב הגדול, חריף ובקי בחדרי תורה, משיב מלחמה השערה, כש"ת מו"ה צבי גראסמאן נ"י מנאנאש, למד אצלי בנעוריו, בוצין בוצין מקטפי ידיע, כי יעלה מעלה מעלה, וחפץ ה' בידו יצליח, ועתה אחר עבור שנים רבות בא לבית מלוני, ראיתי כי גדל והצליח, ועשה פרי קדש הילולי, תהיתי על קנקנו, ומצאתיו מלא ברכת ה', מלא וגדוש בהלכות ופוסקים, ראשונים

ואחרונים, ובקי בהוראת אר"ה כאחד מן המורים, גם שעשעתי עמו בשעשועין דאורייתא, ונהנתי מדבריו כי שכלו חרוץ ושנון, ידיו רב לו בפלפול, אבע"א גמרא ואבע"א סברה לדמות מילתא למילתא, ולברר הלכה ברורה, וכל מן דין סמיכא לנא שיהי' מורה הוראה בישראל, יורה יורה ידין ידין וכל נפש היפה יכול לסמוך על הוראתו, בלי חשש ופקפוק, וכל עדה ועדה אשר יתנו עיניהם בו, לשים המשרה על שכמו, ימצאו בו מבוקשם, ה' יהי' עמו ויזמין לו מקום מנוח

לשבת על התורה והעבודה בנחת והרחבה יגדיל תורה ויאדיר.

הכ"ד ב' את הברכה תער"ב לפ"ק

הק' שמואל ראזענבערג

תורה מתוך הדחק

ביקש זקנינו לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של מלכות, ונלקח בעל כרחו לשרת בצבא, ובחסדי ה' עליו עלה לו לברוח ולהחבא מרודפיו, אבל הוכרח להרחיק נדוד גולה אחר גולה, טלטולא דגברא ודאורחא, מעיר לעיר וממדינה למדינה, עד כי בא

אל המנוחה ואל הנחלה בעיר ואם בישראל מיהאנלוביץ, אשר כיהן שם פאר בעת ההוא הגאון רבי שמעון עהרנפעלד זצ"ל בן בתו של מרנא ורבנא החתם סופר ז"ע.

בבואו לשם מצא את שאהבה נפשו, תלמידים הגונים, בחורים שעשועים, שחשקה נפשם ללמוד תורה לשמה בלי כל מניעה. וגם שימש שם בתואר רב דבית המדרש, אשר שם ישב ודרש לפני תלמידי חכמים בגפ"ת מדי יום ביומו שיעורין כסדרן (מלשון הגאון ר' שמעון עהרנפעלד, נדפס להלן במילואו), והי' לו קשר אמיץ עם הרב אב"ד דשם אשר כיבדו ביותר הכבוד כדיאות לגברא רבא כדכוותיה, עד כדי כך ששינו בביה"כ לכבודו (או שעשאו עבורו מנין נפרד) מנוסח אשכנז לנוסח ספרד. והראה לו אותות אהבה והערצה לאין חקר, וכל דבר הקשה אשר יבואו אליו המלך עם זקנינו תחילה, והוקיר מאוד חוות דעתו בכל ענין, גם נשאו ונתנו בדברי תורה, והשתעשעו רבות בתענוגי חריפות ופלפלת מתוך אהבה רבה ואהבת עולם.

בתקופה ההוא בשנת תרע"ג נלקה במכה אשר לא כתובה בתורה, זו מיתת חמיו הצדיק, אשר דאג עבור כל מחסורו, וסיפק לו כל צרכו למען יוכל לשבת באהלה של תורה מתוך הרחבת הדעת, כשל עוזר ונפל עזור, ונפסק מקור הפרנסה, בו בזמן

שררה העניות בכל פנה ופנה, אזלה הפרוטה מן הכיס, ולא היה לו לחם לפי הטף, אשתו ובנותיו סבלו חרפת רעב, והדחקות השתלטה על הכל.

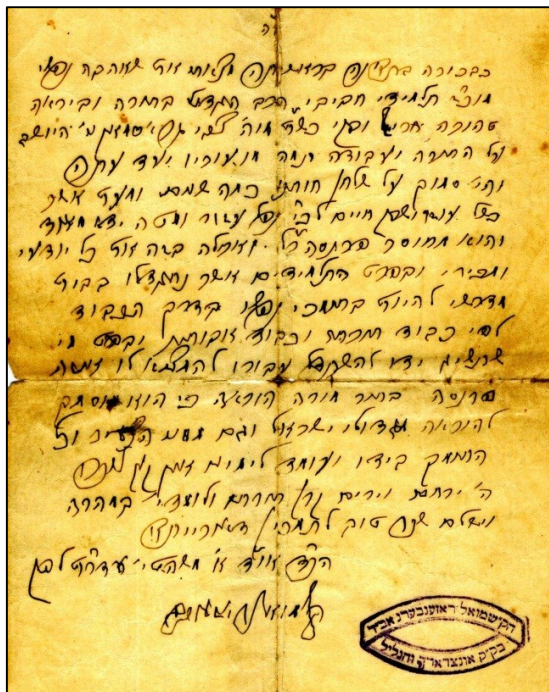
ומן הענין לצטט קטעים מזכרונותיה של זוגתו הרבנית מרת אסתר חנה ע"ה על ימים ההם: "...מיט גרויסע דאגות און זארג (איז) דאך געגאנגען יעדער טאג, און יעדע וואך, אבער

קיינמאל אממער (האבן מיר) נישט געזאגט עהר זאל טון צו דיא פרנסה, נישט ווייניג אטער (האט ער) נעבעך געבארגט פארן הויז געברוכן, נור השי"ת האט געהאלפן רויזא שרה זענען גרעסער געווארן, אממער (האבן מיר) צוזאממען געזען עס זאל לייכטער זיין דאס לעבן, דאס איינגעטיילטע, געלויבט השי"ת פאר דעם און פאר אללעם, נור פאר דעם וועט מען נישט מ'ך און נישט מיינע קינדער באשילדיגן אז מע אממער (מיר האבן) אמאל געזאגט איך ברויך שייך אדער א קלייד חלילה..." - "...די פרנסה איז אלץ נישט ברייט געווען נור מיט גרויס דחקות און דאגות האט מיין טייערע מאן זצ"ל טאג און נאכט זייער ערליך געלערנט און פלייסיג נישט פאר יענעם נור פאר דען רבש"ע, געשמט האט זיין לערנען און זיין עמעסדיג לערנען וויא ווייט און ברייט ביי יעדען איינעם ווער עס האט (איהם) נור געקאנט..."

ואעתיק כאן המלצת רבותיו הגאונים וצדיקים ז"ע, אשר דאגו עבור מחסורו בצר לו.

המלצת רבו הגה"ק מאונצדארף זצ"ל:

ב"ה

בככירה בתאנה בראשיתה,
מצאתי את שאהבה נפשי,
מוכ"ז תלמידי חביבי, הרב
הגדול בתורה וביראה טהורה,
חריף ובקי, כש"ת מוה' צבי
גראסמאן נ"י היושב על
התורה ועבודה תמה, מנעוריו
ועד עתה, והי' סמוך על
שולחן חותנו כמה שנים,
ומעת אשר כשל עוזר ושבק
חיים לכ"י נפל עזור ומטה ידו
מאוד, והוא מחוסר פרנסה
ר"ל, ואחלה בזה את כל יודעי
ומכירי, ובפרט התלמידים
אשר נתגדלו בבית מדרשי,
להיות בתומכי נפשו בדרך
הכבוד, לפי כבוד תורתו וכבוד
אבותי, ובפרט מי שתשיג ידו

להשתדל עבורו להמציא לו איזה פרנסה בתור מורה הוראה כי הוא מוסמך להוראה
מגדולי ישראל וגם ממני הצעיר, וכל התומך בידו ועומד לימינו אין קץ לשכרו, ה' ירחם
וירם קרן תורתו ולומדיה במהרה וישלם שכר טוב לתמכין דאורייתא.

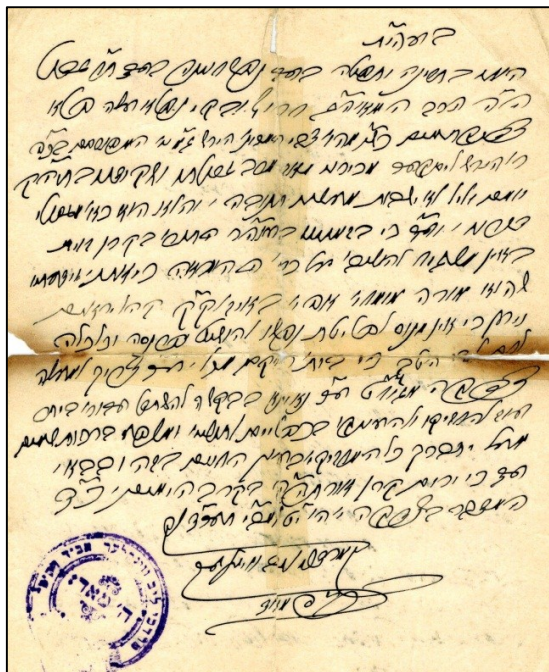
הכ"ד א"ד [אונסדארף] א' משפטים עדר"ת לפ"ק

הק' שמואל ראזענבערג

המלצת רבו המובהק בעל 'לבושי מרדכי' זצ"ל:

בעה"ת

הנני בתחינה ותפילה, בעד נפש חנינה, בעד ת"ח גדול, ה"ה הרב המאוה"ג חריף ובקי
נפלא, עשה פלא, צדיק תמים, כש"ת מוה' צבי המכונה הירש ג"מ נ"י המפורסם בכל פה
ר' הירש ליסקער, מכירנו מאז מרב גדולתו ושקידתו בתוה"ק, יומם וליל לא ישבות,
מעשות תנובה והלא הוא כא' מגדולי דורנו, וע"ד כי בזמננו בעוה"ר התורה בקרן זוית
באין משגיח להושיבו על כסא ההוראה כיאות, וידעתי שהוא מורה מומחה, אפילו
באיזה ק"ק קהל יראים, ויען כי אין מנוס לפליטת נפשו להושיט פרנסה וכלכלה לחם
לפי הטף, כי ביתו ריקם מכל, ע"כ צריך למעשה צדקה מגומלי חסדים טובים, ע"כ נא
ונא בבקשה להשתדל עבורו ביתר עוז להחזיקו ולהעניקו בכפליים לתושיי, ומשפע
ברכות שמים מעל יתברך כל המחזיקי' בעץ החיים בזה ובבא, עד כי ירום קרן אור
תה"ק בקרב הימים.

כ"ד המדבר בצדקה י' ה' י"ט
למב"י תער"ד לפ"ק

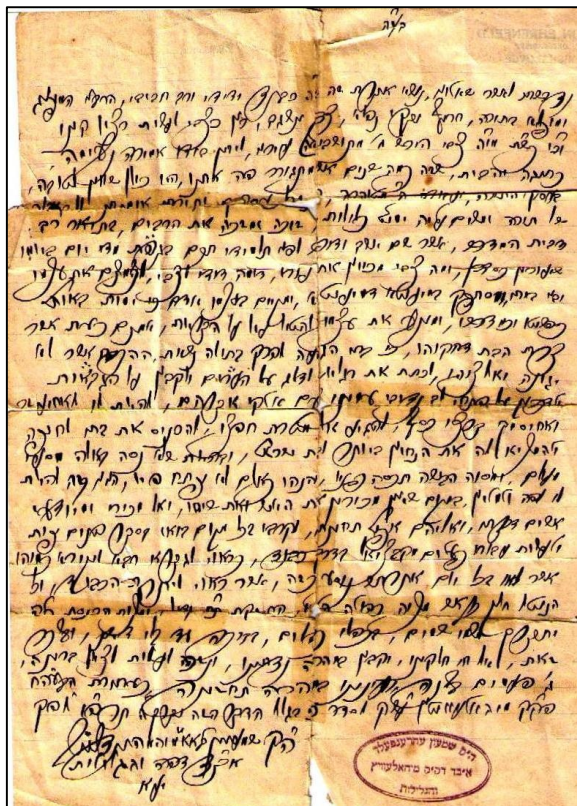
הק' מרדכי ליב ווינקלער ח"פ
מאד

המלצת הגה"ק רבי שמעון
עהרנפעלד זצ"ל:

בע"ה

נדרשתי לאשר שאלוני, נושא
אגרת זה ה"ה כבוד ידידי ורב
חביבי, הרבני המופלג ומופלא
בתורה, חריף ובקי נפלא,
צדיק ונשגב, רץ כצבי לעשות
רצון קונו וכו' כש"ת מר"ה צבי
הירש נ"י מתושבי אה"י?
עירנו, ליתן בידו אמירה
נעימה, כתיבה יהבית, שזה
כמה שנים אשר מתגורר פה
אתנו, היו כולן שווין לטובה,

בעסקי התורה, ועבודת ה' מטהרה, נקי (פנה?) מכל עסקים ותורתו אומנתו לן באהלה
של תורה ומשים עליה ימים כלילות, זוכה ומזכה את הרבים, בתואר רב דבית המדרש,
אשר שם יושב ודורש לפני תלמידי חכם בגפ"ת מדי יום ביומו שיעורין כסדרן, ומה צבי
מכוון את עורו, דומה דודי לצבי, לצמצם את עצמו ובני ביתו, ומסתפק במיעוטא
דמיעוטא, ומקיים בעצמו אדם כי ימות באוהל כפשוטו וכמדרשו, ומונע את עצמו
להטיל עולו על הבריות, אמנם כעת אשר צרת הבת דחקוהו, כי בתו הגיעה לפרק
בתולה נשאת, ההכרח אשר לא יגונה יאלצוהו, לכתת את רגליו, לדלג על הער"ם
ולקבץ על הגבא"ת ולדפוק על פתחי לב נדיבי עמינו עם אלקי אברהם, להיות לו
לאחיעזר ואחיסמך ברצי כסף, להגיע אל מטרת חפצו, להכניס את בתו לחופה ולהמציא
לה את הנחוח ביותר לבת ישראל, ובהיות שלא נסה באלה מסעי מעולם, ומסוה הבושה
תכסה פניו, והנהו כאלם לא יפתח פיו, הנני בזה להיות לו לפה ולמליץ, במקום שאין
מכירין את האיש ואת שיחו, ואל מכירי ומיודעי אשים דברתי, ואליהם אפיל תחינת,
לקרבו בכל מקום בואו בסבר פנים יפות ולעשות עבורו פעלים מקבציאל בדרך כבוד,
כראוי לגברא רבא ויקרא כמוהו אשר לאו בכל יום אתרחש נוסע כזה, אשר ראוי
ליתרת הכבוד, וכל הנוטל חלק בראש מצוה כפולה הלזו, החזקת ת"ח גדול, ומצות
הכנסת כלה יתברך משמי שמים, בכפלי כפלים, בברכה עד בלי דים, ובשכר זאת, אל-חי
חלקינו, יקבץ במהרה נדחינו, ונזכה לעלות לציון ברינה, ג' פעמים בשנה, ועינינו
במהרה תחזינה.

כעתירת הבעה"ח פק"ק
מיהאלעוויטש עש"ק לסדר
כי בגלל הדבר הזה יברך
ה' תפ"ו לפ"ק

הק' שמעון בלא"א
מוהמאה"ג ד"צ ז"ל
אב"ד דפה והגלילות יע"א

ועם כל הצר הזה התמיד
בלימודיו עד מאוד, ושקד
ברוב תשוקה על התורה
בחשקות יוצאת מגדר
הרגיל, ולא ביטל אף רגע
לבטלה והפליא בכך כל
רואיו ומכיריו, וקנה לו
ידעה עצומה בש"ס
ופוסקים עד שהעיד עליו
רבו הגה"ק בעל לבושי
מרדכי "שהרי הוא כאחד
מגדולי דורינו!!", וקראו
בלשון חיבה "מין ספרים
אלבין (שאנק) !!" (מפי
הרה"ח ר' חיים אלטער
לעפקאוויטש בשם אביו).

היה לו זוית מיוחדת בבית, ושם מאחורי הפרגוד עבד עבודתו, עבודת הקודש
בטהרת טהור גברא וביגיעה רבה ועצומה לילה ויומם, כמעט כל השבוע ה' שרוי
בתענית, ולפעמים התענה ג' ימים רצופים.

מעולם לא עבר עליו ליל שישי שיתן שינה לעפעפיו, אלא דרכו בקודש ה' בהגיעו
לביתו אחר תפילת מעריב, שתה כוס טיי וישב ללמוד כל הלילה בקדושה וטהרה
עילאה עד כי האיר השחר, ואז ירד וטבל במקוה והכון לפני ה' אלקיו, והלך לבית
המדרש ושם המשיך בשיעורי תורה מתוך שקידה רבה, כי חשקה נפשו בתורה עד
אין שיעור וערך.

העידה עליו בתו [ה"ה דודתי הצנו"ח הישישה מרת בלומא ע"ה] כי מעולם לא ראו
אותו שוכב במטה, כי כשהלכו לישון 'עדיין' ישב ולמד, וכשקמו בבוקר 'כבר' ישב
ולמדו, לבד מליל 'ניטל' שהלך לשכב מוקדם וקם בחצות הלילה ועסק בתורה
ועבודת השי"ת בשקידתו העצומה.

מספרי קבלה שהיו לו נראה כי גם מזה לא הניח ידו, ויצא לו לעלות וללקוט מרקחים בסוד התורה, ובהיר בתורת הח"ן ובחכמת הקבלה, בהמצאו שם מזון לנפשו ונשמתו הזכה והטהורה. כשהתגורר במיהאלוביץ לא היה לו אפילו ש"ס שלם בביתו, ובכל פעם שהוצרך לאיזה מסכתא שלח אחד מבנותיו לבית השכן להביאה, ואילו ספרי קבלה היה לו לרוב, וכמה מהם נשארו לנו לפליטה.

כשיצא לאור הספה"ק טללי שנה לחמיו זקיניו, כיבדו דודו הגה"ק רבי שלום שרייבער אבד"ק ברעזנא במכירה ראשית, נענה זקיניו ואמר ליה ברוב ענותנותו "איך בין נישט א גרויסע לערנער, אדער קענער, אבער די צייט איז מיר זייער טייער, אפילו די לאנגע זומער טעג און ווינטער נעכט זענען צו קארץ פאר מיר". - עובדא הלז סיפרה זקנתני הרבנית מרת אסתר חנה ע"ה, אכן הדבר טעון תיקון, כי רבי שלום סופר לא זכה בחייו לראות יוצא לאור הספר טללי שנה, כי נלב"ע בערך שנה קודם לכן, כמבואר בהקדמת הגה"צ ר' צבי הירש סופר. ואולי בא רבי שלום סופר עם הבקשה טרם שיצא הספר לאור עולם, או אולי קרה באיזה ספר אחר, או אולי הגה"צ רבי צבי סופר הי' מרא דעובדא.

[בעל ה'טללי שנה' ה"ה הגה"ק רבי נתן שפירא זצ"ל, נולד לאביו הגה"ק רבי זכריה שפירא בן הגה"ק רבי מהר"ל (יהודה לייב) שפירא אב"ד שינאווע מגזע הרה"ק רבי נתן נטע שפירא אב"ק קראקא בעל מגלה עמוקות. שימש מקודם כאב"ד טשעטשאויטץ, ובערך בשנת תקפ"ה נתקבל לאב"ד ק"ק טאקאי, ושם שימש ברבנות כ' שנים עד הסתלקותו ביום כ"ה אדר שנת תר"ה לפ"ק ושם חלקת מחוקק ספון, ומגודל ענוותנותו לא רצה שיתארו בתוארים, וכתבו על מצבתו: פ"ט הרב ר' נתן בן מומ"ר הה"ג ר' זכריה שהי' רועה צאן עדו עשרים שנה באמונה שלימה שלשלת היוחסים מגזע בעל מגלה עמוקות תנצב"ה. זוגתו הרבנית מרת בלומה שבקה חיים לכל חי בשנת תקצ"ה בק"ק טאקאי].

זקיניו היה ענותן ושפל ברך, ולא החזיק טיבותא לנפשיה, הי' מסתיר מעשיו והתנהגותו מבני אדם, ועשה הכל בהצנע לכת שלא ירגישו, ואף שהי' נמנה בין היחידי סגולה בק"ק מיהאלוביץ, לא קבע את מקומו בביהכנ"ס בכותל המזרח כנהוג, רק ישב אחורי הבלעמער. ובאחד מן הכתבים שכתב לחתנו הנשאר לנו לפליטה במצבץ בין בתרי אמרתיו רוחו הנמוכה, וכה כותב שם: והנה אתה מודד לי מידה גדושה שבחים שאינו מגיע לכתבים... לא הגעתי לקרסילי קרסיליהם ע"כ הזהר... עכל"ק.

וכעין זה סיפר חתנו הרה"ח ר' יחזקא' לעפקאוויטש ע"ה, כי פעם בחג הסוכות הראה את אתרוגו המהודר לחותנו כדרך העולם, וביקש ממנו שגם הוא יראה לו את אתרוגו לבחנו, נענה זקיניו ואמר: איך ווייז נישט פאר קיינעם נישט מיין אתרוג און נישט מיד...!!! וד"ל.

השאיר אחריו ברכה כמה שקים מלאים זיו ומפיקים נוגה מחידושי תורתו על כל סוגיות הש"ס ובדבר ה' זו הלכה, אבל לא זכינו להנות מאורו, כי בימי הצרות

והזעם נזרקו השקים לחוץ תחת כיפת השמים ונרטבו משטף הגשם ונרקבו, ולא נשאר לנו רק כמה עלים בודדים אודים מוצל מאש.

בצל צדיקי הדור

הנה אין לי ידיעה ברורה בצל מי הסתופף זקנינו, רק זאת אדע כי הי' אדוק לבית ליסקא, ואף אחז בסנסני מנהגם כגון לא לאכול מצה כל ימי חג הפסח לבד מהכזית מצוה.

גם זאת אדע כי הסתופף בצילא קדישא של האדמו"ר הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע, ועובדא ידענא כי פעם בת גיסו ה"ה מרת מרים חנה ע"ה (אשר לימים היתה לאשה להרה"ח רבי יהושע מאן ע"ה) בת הגה"צ רבי שמואל יעקב ראטה חשה בעיניה בהיותה עדיין צעירה לימים, ולקחה זקנינו עמו להאדמו"ר מבעלזא, ונתן להם הרה"ק מבעלזא מותר שמן זית מחנוכה למרוח על עינה, וביקש זקנינו מהרבי שיברך השמן, ומתחילה סירב בדבר ורק לאחר שהפציר בו טובא הסכים לברכו, ועוד טרם שנכנסו למיהלוביץ נעלם המכה כלעומת שבאה, ויהי למופת.

על כס הרבנות ואחרית ימיו

בראות רבו המובהק הגה"ק הלבושי מרדכי זי"ע שנתדרדר מצב הפרנסה של תלמידו האהוב לו ביותר מדחי אל דחי, ואין בידו לפרטה אף שוה פרוטה, נכמרו רחמיו עליו, וכאב רחמן הכואב על כאב בנו העדין והרך, דאג והשתדל להשיג עבורו איזה משרה למחיה לנפשו, ועלתה בידו בשנת תר"צ בערך משרת הדיינות דכפר וואמוש-פירטש בגלילות העיר שאמשון, ואף דהצלה גמורה לא הוה, כי הלוא מצער הוא, הצלה פורתא מיהת הוה, ומסופר, כי כשהציע לו רבו, השתמט, ולא רצה לקבל עליו המשרה מחמת רוב ענוותנותו, ולא ראה את עצמו ראוי לאותו איצטלא, ורק לאחר כמה הפצרות הסכים, ואמר "די רבי שיקט מיר אהין די ביינער זיך אראפלייגען", ומזליה חזי כי לא יאריך על ממלכתו לשלום.

"היתה כפר במחוז האידו, נפת קוז'פונט, מספר היהודים בשנת תש"א 294, ובמפקד הקהילות תש"ד, 298, (מהם 42 משלמי מסים)... [בהקדמת 'גיא ינשא' נכתב שגרו שם כשבעים משפחות יהודים]. הקהילה היתה כפופה להאי-דו-שאמשאן, במקום היו בית כנסת, חברה קדישא, אגודת נשים, תלמוד תורה, ומקוה. בשירות הקהילה היו שוחט ושמש, מורה ומלמד, רוב בניני הקהילה היו רכושה" (קהילות הונגריה עמ' 143-144).

בק"ק וואמוש-פירטש ניהג את בני עדתו על מי מנוחות, הורם את הדרך אשר ילכון בה ואת המעשה אשר יעשון, ומסופר, כי היה חס ביותר על ממונם של ישראל,

וכאשר הביאו אליו עוף שהתעוררה בה שאלה, הי' משתדל ביותר להכשירו, ואם השאלה היתה חמורה, התייגע ואימץ את כל כחו הרב בלימוד ובפסק ואת גאונותו הגדולה כדי למצוא צדדי היתר ולהכשיר את העוף בגודל חריפותו וכוח דהיתירא שהיה עדיף ליה (שמעתי מדודתי הישישה מרת בלומא ע"ה).

ביקש לישב בשלוחה, קפצה עליו חולי וחולשה, איברי וצירי גויו התחילו להתרופף, ואף בימי חליו שהיה כחרס הנשבר, לא פג ולא זע רק עסק בתורה בהתמדה גדולה כדרכו בקודש. ובהיותו בווען לצורך רפואה, שבור ורצון, הסיב פעם פניו אל הקיר ואמר בצהלת פנים 'רבוש"ע איך דאנק און לויב דיך אז דו האסט מיר אריינגעגעבן אזא חשקות און לעבשאפט צו דיין הייליגע תורה'.

נר אלקים טרם כבה בהיותו שכוב על ערש דוי, קרא לבנו יחידו הבחור הרב אברהם חיים אלטר הי"ד, וביקש שיואיל בטובו לשרוף כל תמונותיו אשר צילמו ממנו, אשר כידוע כמה הקפידו על זה גדולי ומצוקי ארץ שלא ישאר אחריהם תמונת צורתם.

אופן פטירתו היה בדרך פלא כחד מקמאי, היה צלול בדעתו עד זיבולא בתרייתא, ובהרגישו כי הגיע קיצו, גילה דעתו והכריז "הרינו מוסר נפשי למען קדושת שמו

יתברך", שם ידיו תחת השמיכה, ונצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון אלקים ביום תענית אסתר תרצ"ה לפ"ק.

בני הקהילה בנו אהל על מקום קבורתו, וזהו הנוסח אשר נחרת על גבי מצבת קבורתו אשר עדיין ניצבת כיום בביה"ח בוואומש-פירטש:

פ"נ / אדם גדול בענקים / פנו מקום נשמע בשחקים / מול שושנת העמקים / הה"ג מ"ה צבי זצ"ל נ"ע / בהה"צ מ"ה אברהם חיים ז"ל / יצאה נשמתו בטהרה בן נ"ה שנה / יום תענית אסתר אדר ב' תרצ"ה / צדיק תמים במס"נ עבד את הבורא / בכל דרכיו דעהו קיים באהבה ובמורא / ישא מדברותיו בתורה כחשכה כאורה / בסיגופים ובחוסר כל כדרכה של תורה / נחלתו בכל זאת שפרה לו ועמו שרי נהורא / טמון ונחבא אל הכלים היית כל ימי חיך / שמך בעולם יצא כי התורה הכריזה עליך / את רוב צדקתך למנות אין די מילה בלשוננו / רוב חריפתך ובקיאתך וכחך בתורה נעלה מהשגותינו / נהי הוי ואבוי נרימה ודמעותנו על לחיינו / אל הלך ארון אלהים אנא תמליץ טוב בעדינו / ת נ צ ב ה

ביתו אחריו

השאיר אחריו דור ישרים מבורכים הולכים בדרך ישראל סבא.

א. בתו מרת רחל ה"ד, נולדה בשנת תרס"ד. אשת הרה"ח ר' יחזקאל שרגא לעפקאוויטש מאוהעל בזו"ר. נהרגה עקה"ש.

ב. בתו זקנתי מרת רויזא ע"ה, אשת הרב החסיד חו"ב רבי חיים יצחק אייזיק פריעדמאן ז"ל ה"ד. נולד בערך בשנת תרס"ו בהומענע לאביו הרב החסיד רבי שמואל פריעדמאן המכונה 'ר' שמואל הומנער', נצר מטעי קודש בא"ב להגה"ק רבי מרדכי אריה פריעדמאן ראבד"ק בארדיוב. בבחרותו למד אצל הרב פאנפעדער [כנראה אצל הרה"ג רבי יונה צבי פאנפעדער זצ"ל תופס ישיבה במיהאלוויץ], וגם יצק מים על ידי רבינו הקדוש רבי יואל טייטלבוים זי"ע עוד בכהנו פאר בק"ק אורשיווע.

בהגיעו לפרק האיש מקדש, נשא את הצנועה וחסידה מרת רויזא (נולדה בנאנאש 'י ניסן תרס"ו) בת זקנינו זצ"ל. החתונה התקיימה בערך בשנת תרפ"ט בעיר מיהאלוביץ, ואחר חתונתו הוסיף שקידה על שקידתו, והמית עצמו באהלה של תורה, אשתו פתחה חנות וכלכלה הוצאת הבית, והוא עבד את בוראו בצניעות. ושמעתי כי כל כך ה' שקוע בלימודיו עד כי בעת אשר נולד לו בנו, וזוגתו אשר ניהלה החנות היתה כלואה בבית לא ידע לשות עצה לנפשו במחיר הסחורה, והוכרח כל היום לטפס ולעלות לזוגתו היולדת לדעת מה זה ועל מה זה.

מתחילה הי' מקום מושבו במיהאלוביץ ליד חותנו, ואח"כ תקע אהלו בק"ק מעזלאברין, ועקב מצב הפרנסה העתיק משם וקבע מקומו בק"ק אונגוואר, והרביץ שם תורה לצעירי צאן קדשים. גם הי' לפעמים הבעל קורא בבית מדרשו של הגה"צ רבי ראובן מנחם לייפער (בנו של הגה"צ רבי יוסף לייפער מבארשע אחי הרה"ק רבי מרדכי מנאדבורנה). עוד הי' רגיל להתפלל בבית מדרשו של הגה"צ רבי יצחק טייטלבוים זצ"ל אב"ד הוסיקוב, אשר ברח בשנת תרע"ד לארץ הגר, ונעשה אדמו"ר במישקאלץ ואונגוואר. פעם נחלה בנם אא"ז נ"י בלונגון ערצינדונג אשר הי' נחשב כסכנה גדולה בימים ההם כידוע, ומיהר זקנינו להזכיר

את בנו אצל הגה"צ הנ"ל לדבר ישועה, ויצוהו ליקח טיטול מלוכלך ולמרוח בה את הילד החולה, וזכה אא"ז נ"י לרפואה שלימה ורפא ושב לו.

הי' מפורסם בכל הסביבה כתלמיד חכם מופלג, וביראתו הקודמת לחכמתו, חסידותו וענותנותו, הי' לו שיעור קבוע בכל יום, בביתו, עם הרה"ג המפורסם רבי אשר אנשיל גרינוואלד שו"ב באונגוואר אשר הי' נודע כגדול בתורה ומחבר ספרים. כל הליכותיו ודיבוריו היו נמדדים, ופעם התבטא עליו הרה"ח ר' מרדכי יעקב זאלמענאוויטש ע"ה לאא"ז הרה"ח ר' צבי אלימלך פריעדמאן נ"י "אייער טאטע האט נישט גערעדט קיין איבעריג ווארט", והרה"ח ר' אברהם שווימער ע"ה מאונגווער אמר פעם לזקני הנ"ל "עס איז נישט געווען אין אונגוואר קיין צען יודען וויא אייער פאטער".

כאבותיו הסתופף בצ"ק נכדי רביה"ק מצאנז זי"ע ובעיקר בצילא קדישא של הרה"ק רבי אברהם שלום מסטראפקוב זי"ע, וכמו כן הסתופף בצל הרה"ק רבי אלימלך לאווי בן השרף מטאהש זי"ע.

לא זכה לאריכות ימים, ועלה על המוקדה בדמי ימיו בשנות מלחמת העולם השנייה ונקבע היא"צ לכ' סיון. זוגתו הצנועה וחסידה מרת רויזא ע"ה זכתה לזקנה מופלגת ונפטרה לבית עולמה ט"ו אלול תשנ"ט לפ"ק ומנו"כ בביה"ח דק"ק סאטמאר ניו דזערזי.

ג. בתו מרת שרה ע"ה, נולדה בשנת תרס"ח. אשת הרה"ח ר' יוסף פרענקל-מב"ח ז"ל ממאקעווע, נכד הגה"ק רבי שמואל פרענקל-מב"ח מדאראג. שו"ב בראטשעסטער נ"י, ואח"כ גר בברוקלין. מרת שרה נפטרה כ"ז אלול תשמ"ג. מנוחתם כבוד בחלק חוסט ניו-דזערסי.

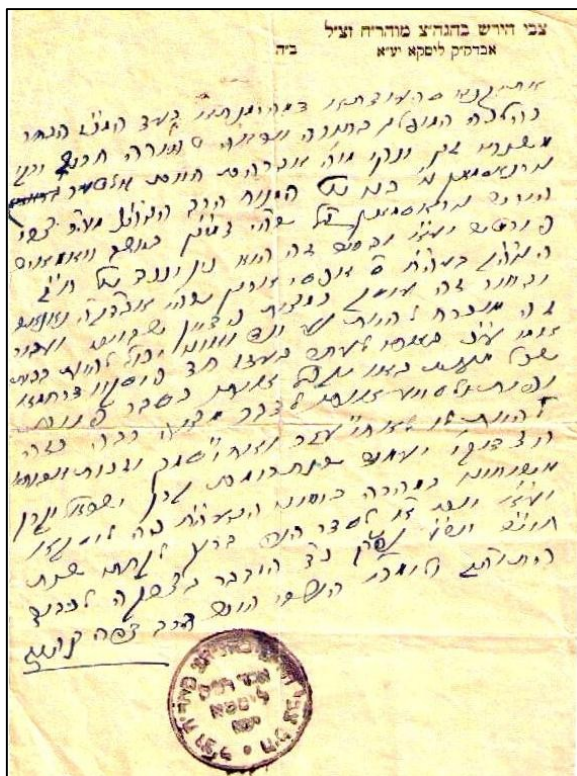
ד. בנו החשוב חוב"ט הבחור הרב אברהם חיים אלטר הי"ד. נולד במיהאלוביץ ביום ב' ניסן תרע"ה לפ"ק, ונקרא שמו בישראל ע"ש זקניו הה"צ רבי אברהם חיים גראסמאן זצ"ל (כנראה אף נולד ביום היא"צ שלו), והרה"ח ר' חיים אלטר זוסמאן זצ"ל. עודו באיבו הכירו בו שלגדולות נוצר, וכי ביום מן הימים לאילנא ברברא יתעבד, בעודו נער כבן שבע שנים הפליא את רואיו בשכלו החרף ומוחו החד ולא יכלו לענות אותו דבר על קושיות היוצאים מפיו.

התמדתו עברה כל גבול, והיה משים לילות כימים בשקידת התורה, ובאהבתו ישגה תמיד, וכאביו הצדיק נהג את עצמו בפרישות יתירה, והיה רגיל בתעניתים וסיגופים כדרכה של תורה. זכה להתעטר בכתר ההוראה מבי דינא רבא דק"ק מונקאטש, אשר התפעלו מעוצם חכמתו ורוחב בינתו, אבל כשאינה לידו ההיתר

הוראה אשר היה מלא משבחיו כדיאות לגברא רבא, קרעה לגזרים באמרו שאינו ראוי לתוארים מופלגים כאלה, ואכן נתנו לו כתב היתר אחרנא כרצונו הטוב.

קיימת עדות נאמנה מדודו הגה"צ רבי צבי הירש פריעדלענדער מליסקא המגדת כי עסק ופעל למען פדיון שבויים, ולחיבת הקודש אעתיקנו כאן:

אתיקנא סהדותאדמהימנא בעד המכ"ז הבחור כהלכה, המופלג בתורה ויראה טהורה, חריף ובקי, משנתו זך ונקי, מוה' אברהם חיים אלטער גראסמאן נ"י בנו

של המנוח הרב הגה"צ מוה"ר צבי הירש גראסמאן ז"ל שהי' דומ"ץ ב"שוב וואמאש פורטש יע"א, ובחור זה הוא נין ונכד של ח"ז הגה"ק בעה"מ ס' אפסי ארץ שהי' אבד"ק ה' נאנאש, ובחור זה עוסק במצות פדיון שבויים, ועבור זה מוכרח להיות נע ונד, ואינו יכול להיות בבית אמו, ע"כ באתי לעתר בעדו חד פסקא דרחמא שכל מקום באו יקבל אותו בסבר פנים יפות, ולסייע אותו לדבר מצוה רבה כזה להיות לו לאחי"עזר ולאחי"סמך, וזכות אבותיו הצדיקים יעמוד שנתרומם קרן ישראל וקרן משיחיו במהרה בימינו,

הבעה"ח פה ליסקא יע"א, יום א' לסדר הנה ברוך לקחתי שנת חי"ש יש"ע [תרח"צ] לפ"ק, כ"ד המדבר בצדקה לכבוד התוה"ק ולומדיה

הק' צבי הירש הרב דפה...

בימי הצרות והזעם קיבל רשיון ממנהיגי הציונים לעלות ארצה, וברוב קנאתו אשר בקרבו לא רצה להנות מסיטרא חורינא, ומסר נפשו לקדושת שמו יתברך בלב שלם, יזכרהו ה' לטובה עם שאר צדיקי עולם וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוף בביאת בן דוד במהרה דידן ברוב רחמיו וחסדיו.

ה. בתו מרת טשארנא ע"ה, נולדה בשנת תר"פ. אשת הרה"ח ר' יחזקאל שרגא לעפקאוויטש ז"ל הנ"ל בזו"ש. גרו בברוקלין.

ו. בתו מרת בלומא ע"ה, נולדה בשנת תרפ"ג. אשת הרה"ח ר' יוסף הלוי שטיינבערג ז"ל מקערעצקי, נכד בא"ב לרבינו בעל טורי זהב. גרו בברוקלין.

מי שיש בידו ידיעות נוספות מזקני ומשפחתו כולל חידושי תורה והמסתעף נא להודיע

*

נספח א

מכתב רצ"ה גראסמאן אל המיול"ח רי"ש לעפקאוויטש

אור ליום ... בשלח תרפ"ח לפ"ק מיהאלוביץ יע"א

אורו יזרח, כשושנה יפרח יגיל וישמח ה"ה אהו' הב' החתן וכו' וכו' מהו'

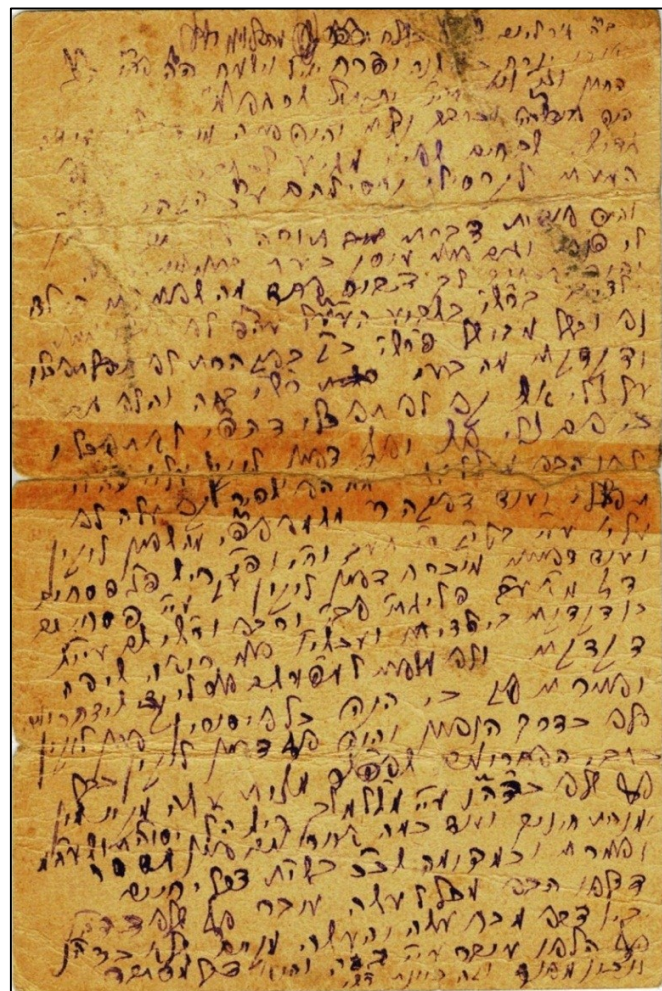
יחזקאל שרגא נ"י

הנה אחדשה"ט מכתבך קבלתי והנה אתה מודד לי מידה גדושה שבחים שאינו מגיע לכתבים... לא הגעתי לקרסילי קרסיליהם ע"כ הזהרה...

והנה אודות דברי תורה ... [אין] לי פנאי וגם איני עוסק כעת ... והנה אכתוב לך דבור אחד מה שאמרתי בילדי ילדותי ברש"י בשבוע העל"ט עה"פ לא תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים, פרש"י כל זה באזהרת לא תאכלו, ודקדקתי מה בעי רש"י בזה, והלוא גם על צלי אש קאי לא תאכלו דה"ה (דהוא הדין) לא תאכלו כי אם צלי אש, ואף דאין לוקין עליו דהוי לאו הבא מכלל עשה, מ"מ הא שפיר קא עלה לא תאכלו, ועוד דאזהרה משמע אפילו מה שאין לוקין עליה, עי' בטו"ז סי' תמ"ב

(סק"א) וחק יעקב, לפני יהושע ריש פ"ג דפסחים. ועוד דאיננו מוכרח דאין לוקין ע"ז, עי' פסחים דף מא ע"ב פליגתא אביי ורבא ורש"י שם עיי"ש. ודקדקתי בילדותי ועכשיו אני רואה שיפה דקדקתי ולא מצאתי למפרשים אשר לי שידברו מזה.

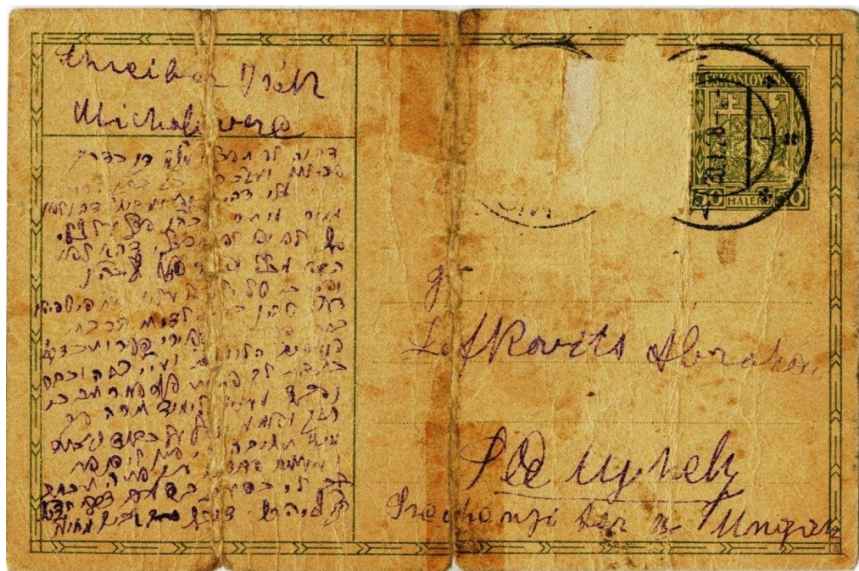
ואמרתי אז כי הנה, כל האיסורים אין לוקין אלא כדרך הנאתן, והנה אף דאין לוקין

כבר כתבו האחרונים שאפשר מצות עשה מקיימין אף שלא כדרך הנאתן, עי' משנה למלך ריש הלכות יסודי התורה (פ"ה ה"ח בסו"ד בד"ה יש לחקור דהא), ושער המלך (שם) ומנחת חינוך ועוד כמה אחרונים אין מספר. ואמרתי, וכמדומה שכ"כ בשו"ת דברי חיים (ח"א אר"ח סי' כ"ה), דבלאו הבא מכלל עשה עובר אף שלא כדרך הנאתן כיון דבא מכח עשה והעשה מקיים אף שלא כדרך הנאתן אף הלאו עובר, עיין בזה והוא דבר מסתבר ונכון מאד.

וזה כוונת רש"י דהנה לא תאכלו

משמע רק בדרך אכילתו, ועז"כ (ועל זה כתוב) רש"י רק כה"נ הרי לא תאכלו דהיינו נא ומבושל דהוי לאו גמור מותר שלא כדרך הנאתן, אבל על צלי אש לא קא לא תאכלו דהא לאו הבא מכלל עשה אסור אף שלא כדרך הנאתן, ואם כי טל ילדות] עליו מ"מ פטופטי דאורייתא טבין...

...מענין לימוד תורה אך חזק ואמץ... אך אתה תכתוב לי כפעם בפעם דברי הד"ש

הק' צבי הרש

דוב"ש אביך מחותני.

*

נספח ב

אודות קונטרס מה'לבושי מרדכי' על פירש"י לתורה

מצאתי בין אמתחת כתבי ידות מעזבון זקני הרה"ג ר' צבי הירש גראסמאן זצ"ל דומ"ץ וואמושפירטש מכתב המאשר את המקובל שהגה"צ בעל 'לבושי מרדכי' זצ"ל חיבר ספר על עניני דקדוק, וכפי הנראה מסרה להדפסה, וזקני נפטר קודם שזכה להוציאה לאור עולם.

רצו"פ מכתב הנ"ל מה'לבושי מרדכי', והגם שלקוי בחסירות, מ"מ העומד מרובה על הפרוץ (תודה להג"ר יצחק ישעי' ווייס על עזרתו בפיענוח):

ב"ה

כן התראה לפני ידידי כבוד הרב הגאון הגדול חריף ובקי עצום, צדיק תמים, כש"ת מהו' צבי המ' [=המכונה] הירש גראסמאן נ"י, וראה בבית מדרשו קונטרסים על פירש"י ז"ל על התורה, אשר כתבתי למען הודע פירושו במקומות אשר דבריו הק' צריכי' ידיעת ספרי הדקדוק, ומי שאין רגיל בספרי' הנ"ל אין יוצא ואין בא. למשל פי' רשיז"ל בפ' בשלח בפסוקי השירה, שני' [שמות טו, ב]

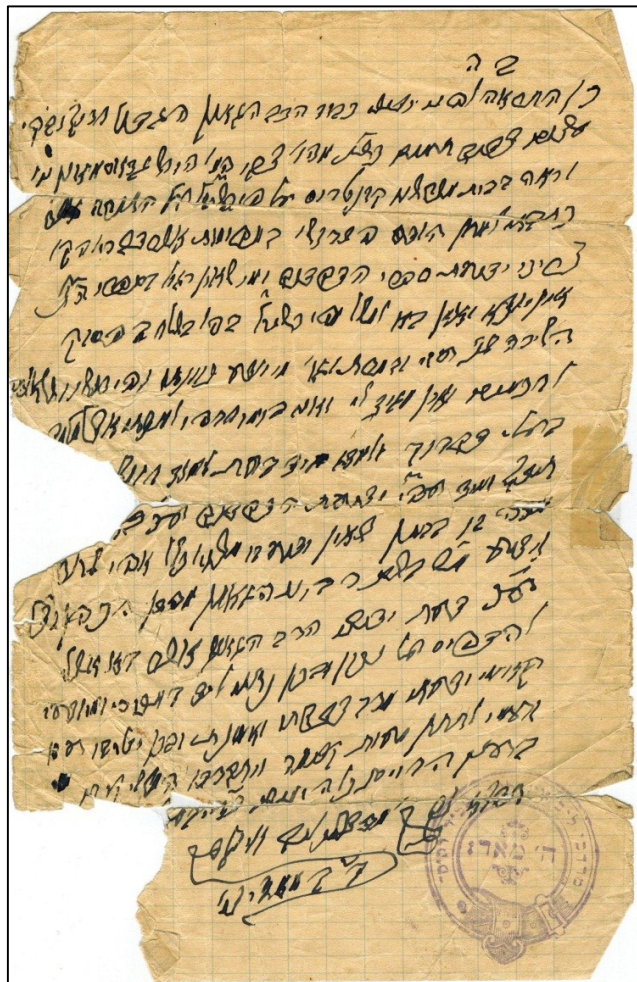
עזי וזמרת וגו', מי יודע כוונתו ופירושו, ושאלתי לחכמים ואין מגיד לי. ואני בימי חו[ן]רפי למדתי אצל מלמד[ים] בעלי דקדוק, ולמדו מיד בעת לימוד חומש [רש"י] תיכף ומיד עפ"י ידיעת הדקדוק, וע"כ ב[יארתי] בזה בו בזמן שאין ידוע זו מצוי' כלל, אפי' לת"ח. וידוע מ"ש בשם רבינו הגאון אהרן [כנראה: מהרן]

הכהן זצ"ל. ע"כ דעת ידידי הרב הגאון אשר בא אצלי להדפיס על נכון, ובכן נתתי ליד דמכירי ומיודעי ... ידעתי מר[ו]ב צדקתו ואמונתו, ובכן יטיבו עמו ועמי לתתו מעות קדימה, ויתברכו המסייע[ים] ממעון הברכות[?] כל הימים כ"ד הב' ... תרצ"א[?] לפ"ק

הק' מרדכי ליב
ווינקלער
ק"ק מאד יצ"ו
(מקום החותם)

בשולי המכתב: יש לציין למה שכתב הלבושי מרדכי בהקדמת ספרו ח"א בתוך הדברים: "...וידעתי בבחור א' אשר נתחמץ והקדיח תבשילו ונדח לבית הנ"ל [סעמינאר לרבנים], ואחרי

ב' שנים אשר לן בקהל רפאים כתב לי מכתב שאשלח לידו מסכת' והלכות מן הרא"ש, כתב מסכת' [בח"ת] ומין [ביר"ד] ... וידעתי כד הייתי טליא ולומדי' לפני רבותינו המלמדים ישנים וזקנים, אפילו לקטן בן ט' שנה לא קרה שבוש כזה, ותלמיד רב שלכם לא ידע כתב ומכתב רק כאחד ע"ה....".

הרב ברוך פריינד - ירושלים

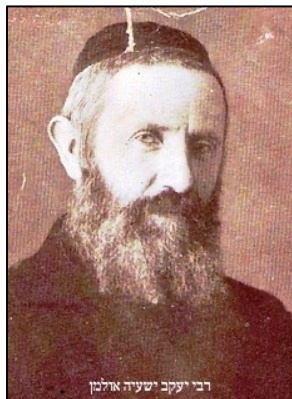
רבי יהושע יהודה ליב הכהן אולמן וצאצאיו

בעלה 9 הארכנו על הרבני ר' דוד דוב הרמן וזוג' מרת אסתר פראדל. שם כתבנו רק על הדור הראשון, ובעז"ה מדי פעם נכתוב על הצאצאים עד דורנו אנו. אחד מצאצאיהם היה ר' צבי הרמן בבאניהאד [ראה עליו שם עמ' ע], אביה של מרת רבקה ילדת ה' אדר תר"מ, אשת רבי יהושע יהודה ליב הכהן אולמן.

ר' יהושע יהודה הכהן אולמן נולד בדיבעווא (מחוז מארמרש) ג' אדר תרל"ט לאביו ר' יעקב ישעי' [יליד תר"ח, נפטר י"ט סיון תר"פ ונטמן בבאניהאד, בנו של הנגיד ר' קלמן הכהן אולמן וזוג' מרת ביילא] ולאמו מרת אסתר.

בבחרותו למד
בישיבתו של
הגאון ר' אליעזר
חיים דייטש זי"ע
אב"ד באניהאד
ואח"כ שימש
אצלו כמשב"ק.
נסע למרן
מהרי"ד מבעלזא
זי"ע להתברך
בברכת בקודש,
בהיותו בעיר
מונקאטש בעת
מלחמת העולם
הראשונה. נפטר
ביום ו' תשרי

תש"ג ונטמן בבית העלמין בבאניהאד. חרוט על מצבתו: "האיש חשוב ונאמן ירא ה', הלך כל ימיו בדרך הישר והטוב מו"ה יהושע ליב הכהן ז"ל... פזר נתן לאביונים בלב טוב ועין יפה מהונו, הרבה שנים עסק בצרכי ציבור, וכולם באמונה, בימי בחרותו היה משמש בקודש אצל הצדיק רא"ח דייטש זי"ע". זוג' מרת רבקה נעקד"ה בשואה הי"ד.

לר' יהושע יהודה זז' מרת רבקה נולדו 10 ילדים, 7 בנים ו-3 בנות, רובם נישאו ובנו משפחות, רובם נעקה"ש הי"ד:

1. ר' צבי הכהן אולמן

הבכור (HENRIK) נולד י"ז מנחם אב תרס"ג. בבחרותו למד בבוניאד אצל הגאון רבי אליעזר חיים דייטש בעל "תבואות השדה", וכן למד בפרעשבורג. נשא בבוניאד בזיווג ראשון ונולדו להם 6 ילדים. זוג' ו-6 ילדיהם נעקה"ש ביום י"ז תמוז תש"ד הי"ד. נשא בבוניאד ט"ו מנ"א תש"ז בזוג שני, את מרת חנה בת ר' מרדכי צבי קלופוט ומרת דינה לבית הירש, ילידת תר"ע בעיר סאבאסלוי (HAJDUSZOBOSZLO). אחרי נישואיהם גרו בעיר דעברעצין. עלו לארץ ישראל בשנת תש"י, גרו 10 חודשים בחיפה, עברו לגור בעכו עד שנת תשל"ז, ואז חזרו לחיפה.

היה תלמיד חכם מובהק והקדיש את כל זמנו הפנוי לתורה. לפרנסתו היה משגיח כשרות בבית החולים מזרע ליד עכו. גדלותו

היתה טמונה בפשטותו ולא החזיק טיבותא לנפשיה, בשנות השואה הציל בפועל ממש עשרות יהודים שהם חבים לו את חייהם, והוא בכלל לא הרגיש שעשה משהו מיוחד, רק שעשה מה שהקב"ה מצווה עלינו לעשות ולא יותר. הקדיש הרבה מכספו ומזמנו עבור חינוך ולימוד צאצאיו לתורה ולמצוות ולמידות טובות. ערך תיקון חצות בבכיות נוראות. נפטר כ"ז כסלו תש"ן, זוג' מרת חנה נפטרה ב' מר חשון תשס"ה, נטמנו בבית העלמין כפר סמיר בחיפה.

צאצאיהם: א. מרת דינה נשואה להרב יוסף יצחק אייזיק דוידוביץ, ראש כולל

בחיפה. ב. מרת רבקה נשואה לר' בנימין זאב שטיין, משגיח כשרות מטעם המועצה הדתית, רעננה. ג. ר' יהושע יהודה. ד. ר' יוסף נשוי למרת אורה לבית בנדיקט בני ברק. ולהם משפחות עניפות.

2. ר' מרדכי דוד הכהן אולמן

(MARKUS) נולד כ"ב תשרי תרס"ה. נשוי. כולם נעקדה"ש.

3. ר' נפתלי הכהן אולמן

(NATHAN) נולד כ"ד ניסן תרס"ו. נשא בבוניאהד י"ז אלול תרצ"ו את מרת אילונה אולמאן, ילידת תרע"ט בקאמאראן בת ר' מרדכי אולמאן ומרת וערוניקה לבית ווייס. כולם נספו בשואה עקדה"ש הי"ד.

4. מרת שרה ווייס

(SZERENA) נולדה כ"ב שבט תרס"ח. נישאה בבוניאהד א' חשון תרפ"ט לר' יוסף ווייס, נולד ה' חשון תרס"ו בעיר אוהעל (SATORALJAUJHELY) לר' אברהם ווייס ולמרת דבורה לבית דויטש. גרו באוהעל אחרי נישואיהם. כולם ניספו עקדה"ש הי"ד.

5. ר' קלמן הכהן אולמן

(KALMAN) נולד כ"ב כסלו תר"ע. נשוי. כולם ניספו עקדה"ש הי"ד.

6. הילדה (איזבלה) אולמן

(IZABELLA) נולדה כ"ו מנחם אב תרע"א. נפטרה תינוקת בת מס' חודשים.

7. ר' משה הכהן אולמן

(MOZES) נולד ז' שבט תרע"ג. למד בבחרותו בפאפא אצל הרה"צ ר' יעקב יחזקי' גרינוואלד בעל ה"ויגד יעקב" זי"ע. נשא בזיווג ראשון את בת דודתו השניה מרת אסתר בת ר' משה אברהם ב'ר שלום צבי רייכנברג, חתן ר' דוד דוב הרמן. נולדו להם בן ושתי בנות, אחת שרה נפטרה בקטנותה. מרת אסתר ושני הילדים נעקדה"ש הי"ד.

אחרי המלחמה חזר לבוניאהד, נשא שם ביום ד' כסלו תש"ו בזיוו"ש את מרת ביילא (ADEL) ילידת תרפ"ג בעיר קאלוב (NAGYKALLO), בת ר' יצחק אייזיק קליין ומרת פינקל בת ר' אליעזר הלוי ראטה וזוג' מרת גיטל בת הרב יוסף אלי' הכהן זלנפריינד דור שביעי בן אחר בן לש"ך. זוג' ר' יוסף

רבי משה אולמן

אלי, מרת לאה, בת הרה"צ מופת הדור ר' ישעי' בנעט זצ"ל אב"ד קאלוב [זו' בת הגאון מורנו ר' אלעזר לעוו בעל שמן רוקח], בן הרה"ק ר' מרדכי בנעט זצ"ל אב"ד ניקלשבורג, נין החכם צבי זי"ע. נולדו להם בבוניאד: א. הרה"ח ר' יצחק אייזיק נשוי למרת ביילא בת הרה"ח ר' משה פייבוש ז"ל, בני ברק. ב. מרת רבקה נשואה להרה"ח ר' מיכאל טאכובער ירושלים. ג. מרת פינקל נשואה להרה"ח ר' יוסף מנחם פריינד ירושלים. - מרת ביילא ע"ה נפטרה ט"ו מנחם אב תשי"א ונטמנה בבית העלמין האורטאדוקסי בבוניאד.

ב-תשי"ב נשא בזיווג שלישי את מרת מרים ב"ר אריה יהודה קייזר, ונפטרה באופן פתאומי ללא ילדים. ב-תשי"ד נשא בזיווג רביעי את מרת רחל פערל ב"ר אברהם גולד. נולדו להם: א. מרת חיה נשואה להרה"ח ר' לייבל קריצלר ויליאמסבורג ברוקלין. ב. הרה"ח ר' יהושע יהודה נשוי למרת רחל לבית אברהם בני ברק. ג. הרה"ח ר' אברהם נשוי למרת איטה לבית גרוסמן אנטוורפן. ד. מרת פראדל נישואה להרה"ח ר' יוסף אריה דירנפלד ז"ל ויליאמסבורג ברוקלין. ולכולם משפחות עניפות. ר' משה היה תלמיד חכם וכל זמנו הפנוי הקדיש לתורה, בשלחן השבת היה תמיד לומד בספרי רבו ה"ויגד יעקב". איש ישר ונאמן ראש הקהל בעיר בוניאד ועוסק בצרכי ציבור, דאג לכל צרכי הקהילה, לבית הכנסת, לתלמוד תורה, ובי"ס לבנות. בשנת תשי"ז בעת המהפכה בהונגריה עלה לארץ ישראל, והתיישב בבאר שבע. שלח את בניו ובנותיו בקטנותם למרחקים למקום תורה ויראת שמים. ולמרות כל הסבל שעבר בחייו היה תמיד שמח בחלקו ומקבל כל אחד בסבר פנים יפות. ר' משה נפטר י' כסלו תשל"ב ומנו"כ בהר המנוחות ירושלים. אחרי פטירתו של ר' משה נישאה מרת רחל פערל להרה"ח ר' יעקב קאפל הלוי ברמינקא הי"ו מקוממיות. נפטרה ט"ז כסלו תשע"ה ומנו"כ בהר המנוחות בירושלים ליד זיווגה הראשון ר' משה.

חתנו הרה"ח ר' יוסף אריה דירנפלד ז"ל, נולד בחורף תשי"ט בשיכון סקווירא, לאביו הרבני החסיד מוה"ר יחיאל מעיר סאמבאטהעלי, ממקורבי כ"ק האדמו"ר מסקווירא זי"ע, ומארבע המשתכנים הראשונים בעיירה החדשה סקווירא בארץ לא זרועה, רק כדי להנאות ולקיים רצון צדיק. בבית זה למד שלעשות רצון צדיק הולכים אפילו באש, ולעשות בשביל יהודי אחר עושים הכל ונותנים אפילו בגד שעל בשרו. בבחרותו למד בתלמוד תורה וישיבת סקווירא בהתמדה רבה, ובהתמדה זו עמד בכל השנים אפילו כשהיה עסוק על המחיה ועל הכלכלה לא ויתר על

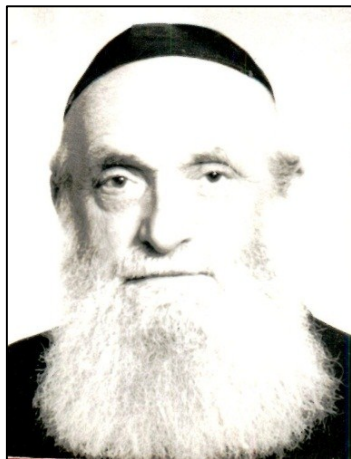
השיעורי תורה. אחרי חתונתו התגורר כמה שנים בירושלים ואח"כ העתיק את מגוריו לוויליאמסבורג, והיה מהמתפללים הקבועים בסקיוורא שטיבל. בכל שיינעם שבת נסע לסקיוורא להסתופף בצל כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א. היה מצוין במידות טובות, גמילות חסדים, ומצוות השבת אבידה באופן מיוחד ביותר, השתתף בשיעורים בביהמ"ד סקיוורא, נפטר כ"ו תמוז תשע"ה ונטמן בבית החיים שכון סקוורא.

8. (שאנדור) אולמן

(SANDOR) נולד כ"ו חשון תרע"ה.

9. מרת רייצא מעזיא

נולדה י' חשון תרע"ו. נישאה בבוניאהד ב-תרצ"ח להרבני ר' יונתן בנימין מעזיא, נולד א' מנחם אב תרס"ט, בניראד'ני (NYIRADONY) לאביו ר' יעקב קופל ולאמו מרת רחל לבית גרינבאום הי"ד. בבחרותו למד בקאליב אצל הגאון ר' מנחם ברודי ואצל הגאון ר' שמעון גרינפלד אב"ד סעמיהאלי. גרו בניראד'ני אחרי נישואיהם. זוג' מרת רייצא וארבע צאצאיהם נספו עקדה"ש הי"ד.

ר' יונתן בנימין שרד בחסדי ה' את השואה וחזר לניראד'ני, נשא את מרת גיטל בת ר' יצחק אייזיק קליין [אחותה של מרת ביילא אשת ר' משה אולמן הנ"ל]. בתשי"ד עבר לגור בדעברעצין, ובתשי"ז עבר תחילה לאסטרייך ומשם לטורונטו שבקנדה. איש ישר ונקי כפיים

וירא שמים מרבים, תלמיד חכם ויודע ספר, השתתף בשיעורין כסדרן מדי יום ביומו, הסתופף בצל כ"ק האדמו"ר מהר"י מסאטמר זי"ע, עסק רבות בגמילות חסדים והכנסת אורחים וקיבל כל השדר"ים בסבר פנים יפות. נפטר ח' אדר תשמ"ה ומנו"כ בעיר מונורו. זכה להקים מחדש משפחה עניפה.

10. ר' אלעזר הכהן אולמן

(LAZAR) נולד ט' חשון תרע"ט.

תודתי נתונה להרב משה בויס הי"ו נכד ר' משה אולמן ז"ל, שעמד לעזרתי

בהכנת מאמר זה

עוללות

מצבות ממשפחת הסופרים בפרשבורג

רצ"ב צילומים של ג' מציבות של אבות משפחתינו, שהגיעו לידי לפני כשנה וחצי

מתוך עזבון סבי הרב משה משלוח ז"ל, חתנו של הרב אליעזר שניפלד (שונפלד) רב בקראלי ובני-יורק (נזכר בספר החת"ס ותלמידיו עמ' תקנט). מסתבר שהצילומים הגיעו לידו מאת חותנו, ואולי אף צולמו על ידו או ע"פ בקשתו לפני בואו לארה"ב בשנת תרפ"ו (ולא כפי שמסרתי בזמנו בטעות – בשנת תרפ"ה, ועפ"ז נכתב במהדורה השניה של הספר החת"ס ותלמידיו.

הצילומים הם של מצבות ר' זוסמן סופר (אבי ר' פישל תלמיד החת"ס ואחיו ר' דוד צבי אביו של זקני הג"ר וואלף זוסמן-סופר

בעל חליפות שמלת בנימין) וזוגתו מרת רבקה חואלה. הצילומים נעשו בבית החיים הישן בפרשבורג שנחרב כידוע לפני יותר משבעים שנה. אף שכבר התפרסמו העתקות של מצבות אלו, של ר' זוסמן בס' אבני בית היוצר (עמ' יח, סי' סז), ושל

זוגתו בס' תולדות סופרים (עמ' סז), וחזרו ונעתקו בס' סופר המלך (פאר הסופר עמ' כו), יש חשיבות לצילומים אלו משום שכאמור, המצבות המקוריות אינן בנמצא, ומשום שהנוסח של מצבת מרת רבקה חואלה שפורסם אינו מדויק (בפרט בשורה השניה שבה הנוסח המתוקן הוא: חסד וגמול אדם לכל הגמילה - ר"ת חואלה), ואפילו שמה השתבש (ראה בס' סופר המלך הנ"ל עמ' כה הערה מ'). לעומת זאת מצילום מצבתו של ר' זוסמן עולה כי ההעתקה בס' אבני בית היוצר מדויקת, וכי במצבה אכן נכתב זוסמאן באלף (ענין הנדון בספר החדש פנקס המוהל 'חתם סופר' עמ' שלג ועוד).

הצילום השלישי, של מצבת זקני הג"ר וואלף זוסמן-סופר בעל

חליפות שמלת בנימין, צולם אמנם בבית החיים החדש בפרשבורג העומד עדיין על תילו, אמנם המצבה המקורית אינה בנמצא. זו שצילומה מובא בספר ה'חתם סופר ותלמידיו' עמ' פח ובס' פנקס המוהל 'חתם סופר' עמ' רז (וכן בתולדותיו שבראש ספר חליפות שמלת בנימין במהדורה החדשה עמ' לא), היא מצבה חדשה שהועמדה במקומה בשנים האחרונות ע"י יוצאי חלציו. עכ"פ אין כמעט הבדל בין הנוסח במצבה החדשה לנוסח הישן (משום מה בנוסח החדש נכתב רק שהיה רב בש"ס חברה בלא שצויין שהיה זה בפעסט).

אם ג' המצבות צולמו באותה עת, הרי שלא צולמו לפני אמצע שנת תרפ"ג, שכן ברקע של צילום מצבת הג"ר וואלף, נראית מצבת הדיין הג"ר ליב רובישטיין אשר נפטר באייר תרפ"ג.

ברוך יהודה לשם – ביתר עילית

לעלה 11 – משפחת גאנזל

בעמ' כט: ר' משה מתתיהו גאנזל נשא בזיווג ראשון את בת ר' שלמה יצחק בלוי, נולדה להם בת בלומה. – זוגתו היתה מרת דבורה רבקה בת רבי יצחק שלמה בלויא [על משפחת בלויא ראה בעלה 5 עמ' טו-כד. לפי התאריכים נראה שנתפרדה החבילה]. נפטרה בשנת תרע"ז (!) ומנ"כ בהר-הזיתים. על מצבתה נחרט: ה[א'] הצדקנית דבורה רבקה בת ר"ש בלוי ט"ו תשרי ע"ז תנצבה.

בתם מרת בלומה בינה אף היא מנ"כ בהר-הזיתים. על מצבתה נחרט: פ"נ האשה הצדקנית מרת בלומה בינה בת ר' משה מתתיהו גנזל ז"ל נכדת ר' יצחק שלמה בלאוי זצ"ל נפטרה י"ד סיון תשל"ו תנצב"ה. היא נישאה ארבעה פעמים, בעלה הראשון ויינשטוק, השלישי ארבליק, והרביעי ר' אברהם

אליעזראו. מזיווגה הראשון והשלישי יש צאצאים, כפי מה שנמסר גרים במנהאטן ארה"ב.

כן גם זוגתו השניה של ר' משה מתתיהו מנ"כ שם, ועל מצבתה נחרט: פ"נ הא' רבקה גיטל ב"ר שמואל אשת ר' משה מתתיהו ז"ל גנזל נפטרה ב' ניסן תרפ"ו תנצב"ה. כל הנ"ל קבורים בחלקת פרושים אמצעי.

שמואל גלינסקי – קרית מלאכי

לעלה 11 - משפחת נויבירט

שם עמ' מא: מרת פריידא [בת רבי יעקב ומרת יהודית וינקלר מווייטצען] נישאה לרבי יהודה ב"ר יוסף זאב נויבירט, נפטר י"ח חשון תשנ"ו ונטמן בבית החיים סגולה פתח תקוה.

יש להוסיף: מרת פריידא נפטרה ביום ד' אדר ב' תשל"ו במונטריאל ונטמנה בבית החיים סגולה פ"ת ביום י"ט אדר תשל"ז ליד אחיה רבי חיים [המוזכר בעלה הנ"ל עמ' מ], שנפטר ביום ט"ו אלול תשל"ו. מצדה השני נטמן בעלה רבי יהודה נויבירט שנפטר בשיבה טובה כבן צ"ד שנה ביום ש"ק י"ח חשון תשנ"ו במונטריאל קנדה ונטמן ביום כ"א חשון תשנ"ו. [ראה הגדת אש דת יהודה עמ' שסג].

נוסח מצבותיהם:

פ"נ / איש חשוב וצנוע ירא אלוקים / קיים
 "ועשית הישר והטוב" / עטרת תפארת משפחתו
 / ר' יהודה נויבירט ז"ל / ב"ר יוסף זאב ז"ל /
 מבודאפעסט - סערדאהעל / נכד הגה"ק / רבי
 יהודה אסאד זצ"ל / נפטר בשיבה טובה / בשבת
 קודש / ח"י מר-חשון תשנ"ו / במונטריאל קנדה
 / וזכה להקבר בארץ הקודש / ביום כ"א מר-
 חשון / תנצב"ה / ושם אמו אסתר / לזכרון
 עולם / אחיו ר' אברהם שאול צבי / ואשתו
 ה"ד / עלו על מוקד קדוש ה' / ביום כ"ה ניסן
 תש"ג.

פ"נ / האשה החשובה ... / ... אישה / צדקה
 וחסד / מרת / פריידא נויבירט / אשת ר'
 יהודה נויבירט / בת מורינו ר' יעקב ווינקלר / מווייטצען / נפטרה ביום ד' אדר ב'
 שנת תשל"ו / במונטריאל קנדה / זכתה להקבר בארץ הקודש / ביום י"ט אדר
 תשל"ז / תנצב"ה / ושם אמה יהודית.

פ"נ / איש יקר רוח
 וטוב לב / ירא ה'
 ומוקיר רבנן / ר' חיים
 / בן מוהר"ר יעקב ז"ל
 / וינקלר / נפטר ט"ו
 אלול תשל"ו / תנצב"ה
 / וש"א יהודית.

*

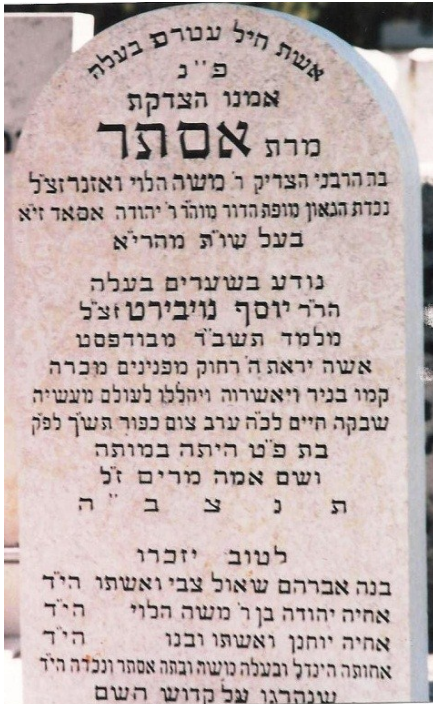

הורי רבי יהודה נויבירט: רבי יוסף זאב
נויבירט ומרת אסתר לבית ואזנר
רבי יוסף זאב נויבירט נולד בשנת תר"ל.
כיהן שלושים שנה כמלמד תשב"ר
בבודפסט. נפטר בן נ"ח שנה ט"ו אב

תרפ"ח ומנ"כ בסערדאהעלי. נוסח
מצבתו: פ"נ / ה"ה היקר הנעלה / מר"ה /
יוסף זאב / בן כ"ה / שאול צבי נייבירטה
ז"ל / יוסף נאסף ונסע למנוחות / ואותנו
עזב לאנחות רבות / ספדו ובכו על
שמשו ששקעה / פארנו עזבנו וערבה כל
שמחה / זה שלשים שנה שמש באמונה /
את נערי בני ישראל הורה כהלכה /
בתורת ה' ובצדקה נפשו דבקה / נפטר
בש"ט בן נ"ח שנה ביום ט"ו מנחם אב /
שנת תר"פ"ח' לפ"ק / ושם אמו יוכבד ת'
נ' צ' ב' ה'.

אשתו מרת אסתר. נולדה בשנת תר"ל
לאביה רבי משה הלוי ואזנר מסערדאהעלי ולאמה מרת מרים בת הגאון רבנו יהודה
אסאד [לתולדות ר"מ ואזנר ואשתו ורשימת צאצאיהם, וצילום ונוסח מצבותיהם,
ראה בהגדת אש דת יהודה, הוצאת מכון זכרון, ב"ב תשע"א, עמ' שסא-שסג].
נקראת על שם אם אמה הרבנית אסתר אסאד שנפטרה ביום י"ב אדר א' תרכ"ז.
נפטרה בת פ"ט שנה ערב יו"כ תש"ך ומנ"כ בקרית שאול. נוסח מצבתה: אשת חיל

עטרת בעלה / פ"נ / אמנו הצדקת / מרת
אסתר / בת הרבני הצדיק ר' משה הלוי
ואזנר זצ"ל / נכדת הגאון מופת הדור

מוה"ר ר' יהודה אסאד זי"ע / בעל שו"ת מהרי"א / נודע בשערים בעלה / הר"ר יוסף
נויבירט זצ"ל / מלמד תשב"ר מבודפסט / אשה יראת ה' רחוק מפנינים מכרה /

קמו בניה ויאשרו ויהללו לעולם מעשיה / שבקה
חיים לכ"ח ערב צום כפור תש"ך לפ"ק / בת פ"ט
היתה במותה / ושם אמה מרים ז"ל / תנצב"ה /
לשוב יזכרו / בנה אברהם שאול צבי ואשתו הי"ד /
אחיה יהודה בן ר' משה הלוי הי"ד / אחיה יוחנן
ואשתו ובנו הי"ד / אחותה הינדל ובעלה משה
ובתה אסתר ונכדה הי"ד / שנהרגו על קדוש השם /
תנצב"ה.

[יש לציין שאמנם אחותה מרת הינדל בתה אסתר
ונכדה נהרגו בשואה, אבל בעל אחותה רבי משה
[אהרן] הרצוג לא נהרג אלא נפטר ביום ט' אדר
תש"ב ומנ"כ בסעודה העלי ליד גיסו [בעל אחות
אשתו] רבי יוסף זאב נויבירט ואחי גיסו רבי גרשון
נויבירט, וזה נוסח מצבתו: פ"נ / איש תם וישר

מעשיו בכושר / נהנה מיגיעתו ובה' מבטחו / ירא שמים ונקי כפים / כ"ה / משה
אהרן הערצאג / ע"ה / נפטר לדאבון לב אשתו / ובתו היחידה וכל משפחתו / ביום
ט' אדר תש"ב לפ"ק / שם אמו מרים / ת' נ' צ' ב' ה'. ואכן בספר הזכרון לקהלת
סערדאהעלי (עמ' 426) מונצחת: אלמנת ר' משה הרצוג].

צאצאיהם:

(א) רבי אברהם שאול צבי (סאנדור) הי"ד. נספה עם אשתו הי"ד כ"ה ניסן תש"ג.
(ב) רבי יהודה הנ"ל מבודאפעסט סערדאהעלי מונטריאל. נולד בשנת תרס"ב לערך.

אשתו מרת פריידא לבית וינקלר מווייטצען.
בניהם: (1) יעקב יוסף זאב (יוסי) בקנדה. (2) משה
(נורברט, רוברט, רובי) בקנדה. (3) אהרן שמואל
(ג'ורי) בפריז. (4) מרדכי צבי (אימרה) בקנדה.

(ג) רבי מאיר מתל אביב. נולד בשנת כ"ט חשון
תרס"ז בבודפסט. עלה בשנת תרצ"ט. נפטר
בשביעי של פסח כ"א ניסן תשנ"ג ומנו"כ בבית
העלמין ירקון. נוסח מצבתו: פ"נ / איש תם וישר
/ אבי וסבנו / מאיר נויבירט / בן יוסף זאב / נפ'
כ"א ניסן תשנ"ג / בן פ"ז / תנצב"ה. אשתו מרת
חנה בת רבי שלמה. נולדה בצ'כוסלובקיה א' אדר
א' תרס"ח. עלתה בחשון תרצ"ו. נפטרה בת מ"ד
שנה י"ט ניסן תש"ב. בנם יחידם: יוסף זאב
נויבירט מת"א.

(ד) גיטל לאה (מאנצי). נפטרה בבחרותה מדלקת
ריאות כ"ט חשון תרצ"ו ומנו"כ בבודפסט. נוסח
מצבתה: פ' ט' / בתולה חשובה ומהוללה / מגזע
בעל תשובות יהודה יעלה / יעלת חן רכה וענוגה
/ נאה במעשי' כשושנים סוגה / מרת גיטל לאה

ע"ה / בת התורני יר"א מו"ה יוסף זאב ניווירטה ז"ל / שהי מורה בביה"ס דקה"ס דקה"י
פה / נקטפה באבה כפתה רעננה [עפ"י איוב טו לב] / לתוגת אמה אחי' וקרובי' /
ביום כ"ט מרחשון תרצ"ו לפ"ק / ת' נ' צ' ב' ה' / שם אמה אסתר תחי'.

*

הורי רבי יוסף זאב נויבירט: רבי שאול צבי ניווירטה ז"ל ומרת יוכבד

מרת יוכבד נפטרה א' חשון תרס"ו ומנו"כ בהעלישטאבא שליד סערדאהעלי. נוסח

מצבתה: פ"ט / האשה החשובה והצנועה / אשת חיל בעלת צדקה ויראת ה' / שמה מפוארים מרת / **יוכבד** / אשת החבר / ר' שאול הרש ניווירטה ז"ל / נפטרה א' חשון תרס"ו לפ"ק / שם אמה לאה / ידיה שלחה לאביון / ועיניה ליושב מרון / כי הכירה אמיתת החשבון / בסתר מתן יכפה אף וחרון / דמעותינו על כן יהי נא לרצון / תנצב"ה.

צאצאיהם:

(א) רבי יוסף זאב נויבירט הנ"ל.

(ב) רבי גרשון (גאבור) נויבירט. נפטר ה' חשון תרצ"ג ומנ"כ בסערדאהעלי ליד אחיו רבי יוסף זאב. נוסח מצבתו: ציון לנפש חיה / פ' ט' / האי גברא יקרא / כה"ר / ר' גרשון ניווירטה ע"ה / גומל דלים מעולם היית / רעבים מטובך השבעת / שכבת וערבה שנתך

/ ובטוב תלין נפשך / נא טובה תליץ בעד ביתך / נפשו יצאה בטהרה / ביום ה' לחודש חשון תרצ"ג לפ"ק / ש"א יוכבד / ת' נ' צ' ב' ה'. אשתו מרת בילא נפטרה ביום כ"ז אלול תרפ"א ומנ"כ בהעלישטאבא. נוסח מצבתה: פ"ט / האשה החשובה הצנועה והכשרה / מרת **בילא** ע"ה / אשת / ה"ה גרשון ניווירטה יחי' / ברכה ועטרה היתה לבעלה / ידי' / שלחה לאביוני עמה / למשפחתה היתה לשם ולתהלה / אהה ששקעה בצהרים שמשה / נפטרה לדאבון בעלה ומכיר' / בת ל"ט שנים כ"ז אלול תרפ"א לפ"ק / שם אמה דבורה תחי' / ת' נ' צ' ב' ה'.

ועטרה היתה לבעלה / ידי' / שלחה לאביוני עמה / למשפחתה היתה לשם ולתהלה / אהה ששקעה בצהרים שמשה / נפטרה לדאבון בעלה ומכיר' / בת ל"ט שנים כ"ז אלול תרפ"א לפ"ק / שם אמה דבורה תחי' / ת' נ' צ' ב' ה'.

בתו מרת יהודית נישאה לאחר השואה בסערדאהעלי לרבי שלום כהן. בנם נקרא בברית גרשון על שם סבו. כשעלה ארצה עם הוריו

רבי אהרן נויבירט

בגיל שנה נשאלה אמו ע"י פקידי הרישום לשמו וענתה כפי הרגלה את שמו הלועזי: גאבור, מאז נקרא שמו בישראל: גבריאלי, הוא הר"ר גבריאלי כהן מב"ב, וכך נכתב בכתובתו עפ"י פסק מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל.

(ג) רבי שמעון נויבירט הי"ד נספה בשואה.

(ד) רבי אהרן נויבירט נולד בהעלישטאבא תרמ"א. למד בישיבות בהונגריה ובבית המדרש לרבנים בברלין. כיהן כרב ומר"צ בק"ק מגנצא, הלבפשטט, ברלין, אמסטרדם, יפו. מח"ס 'המשפחה בישראל ויעודה' (טהרת המשפחה) נפטר י"ט שבט תשי"ח ומנו"כ בזכרון מאיר ב"ב. [מכתב מהגר"ח זוננפלד אליו במכתבים ואגרות קודש פשהאף עמ' 537]. אשתו מרת שרה חיה בת רבי יצחק

זעקל הלוי במברגר אב"ד באד-קייזינגען. נפטר ל' סיון תשמ"ז. ילדיהם: (1) הב' שאול צבי יחזקאל הי"ד. נספה בשואה. (2) הב' שמחה אליעזר הי"ד. נספה בשואה.

(3) מרת יוכבד תחי' אלמנת רבי שמואל גולד. (4) מרת יראת ע"ה אשת רבי יהודה לוי ז"ל. (5) רבי יהושע ישעיה זצ"ל. מח"ס שמירת שבת כהלכתה. אשתו מרת חוה תחי'. (6) רבי משה ארי' גבריאלי שליט"א בירושלים. אשת מרת פרידה תחי'. (7) רבי יוסף רפאל ראובן שליט"א בב"ב. אשתו מרת חביבה מלכה ע"ה.

(ה) הבתולה מרת רחל. מנו"כ באלישטאבע. נוסח מצבתה: פ"ט / הבתולה / מרת רחל ע"ה / בת שאול צבי ניווירט / נפטר י"ג שבט תרע"ז / לפ"ק / שם אמה יוכבד / תנ"צ'ב'ה'.

(ו) מ' לאה הי"ד.

(ז) מ' גיטל הי"ד נספתה בשואה עם ילדיה.

צוואת הלקוחב"ח מנעה עגמת נפש

לפני כמה שנים הי' בדעתי לסדר ולהו"ל ספרי לקוטי חבר בן חיים מהג' ר' חזקי' פייבל פלוט זצ"ל אב"ד שוראן ומתלמידי החת"ס. הספרים יצאו לאור בזמנו ע"י המחבר ב"א כרכים, הכולל חידושים על התורה, על מסכתות הש"ס, דרשות ועוד. התחלתי בראשונה לסדר החידושים על התורה, כמו"כ לקטתי תולדות המחבר מה שכתב בעצמו ומעוד מקומות נפזרים (את זה הדפסתי לאחרונה בקובצים שונים), ועסקתי בזה לערך שנה.

בהיותי עוסק בתולדות המחבר, נודעתי שכתב צוואה, שנדפס בקונטרס בפ"ע ע"י תלמיד, ונמצא עותק ממנו בספריית חב"ד בברוקלין. בהזדמנות הראשונה שהי' לי נסעתי לשם, וזה הי' ביום כ"ו אב, יאהרצייט של מרן מסאטמאר זי"ע. לאחר שאמרתי לספרן את בקשתי, שאל אותי אודות מטרתי, והגיב בתמי' ובהתרגשות, שהי' כאן אחד

בתחלת השבוע עם אותה בקשה. מיד התקשר עם פלוני ששמו ומספר הטעלפאן הי' עדיין מונח על השולחן. והלה השיב שהוא שליח של אחד בא"י שמוציא לאור את הס' לקוחב"ח עה"ת, והי' נצרך לו הצוואה מהספריה, שהוא העותק היחידי שנשאר בעולם (כפי הידוע).

מכיון שהלה כבר עמד בשלב האחרון של ההדפסה, מנעתי את ידי מכל הענין, ועי"ז לא הוצאתי ממון ודמים להמשיך בחנם בהדפסת הספר, שיצא לאור אחר שנה בערך ע"י הרב וויינער שליט"א בירושלים, עם הצוואה הנ"ל שתרגמו מלשון אידיש-דייטש ללשון הקודש ועוד כמה מעלות.

חציו הראשון של המעשה נודע לי מפי הנ"ל, שהי' אצל ציונו של הרה"ק מבעלזא זי"ע ביום היאהרצייט כ"א אב, והתפלל שישגי הצוואה. וכאשר עזב את הציון פגש אחד שאמר לו שנמצא בספריית חב"ד, ומכיון שהי' פחות משבוע בין שני הסיפורים נפגשנו שנינו כהנ"ל.

יונתן בנימין בוכינגער – קרית יואל מאנרא

לעלה 5, 7 – ר"ע חסידא, ר"מ איגרא, שבת בבתי"ס

בעלה 5 עמ' ל"ח נזכר כי שם הרבנית אלמנת הגה"ק ר' עמרם חסידא, שלא נודע עד הנה, היה ביילא חיה. אמנם בס' חידושי רבי עמרם חסידא (מונסי תשע"א) בתולדות המחבר עמ' כ"ד ובהערה 5 שם אכן נזכר כי שמה של הרבנית היה בילא חיה (וצויין שם כי כן נכתב גם בתולדות בעל ערוגת הבושם).

שם בעמ' כ"ח (וכן בעלה 6 עמ' ל"ג) נכתב אודות הקושי להבין את דברי הג"ר משולם איגרא מחמת עמקותם ואולי גם מפאת הקושי של בני פ"ב להבין את

לשוננו. יש לציין למה שנכתב בס' כתבי הגאונים (פיעטרקוב תרפ"ח) 110 בענין זה. לפי דבריו התאונן הג"ר משולם על כך שאין בפ"ב מי שיבין אותו, וראה שם בעמ' 107-108 אודות עמקות מחשבתו וחיידושו. יש לציין עם זאת למובא בס' אלף כתב ח"ב עמ' מ"ט סי' תרכ"ו כי זקני הג"ר דניאל פרוסטיץ 'פלפל מאד עמו' ואף נענש על כך (כפי הנראה מחמת קפידת הגאון, ראה שם סי' ס"א) וכן יש לציין כי הגר"ד מזכיר את הג"ר משולם בחידושו (אשר נדפסו בקובץ בית אהרן וישראל, ועוד בכת"י).

בעלה 7 עמ' ב' ולהלן נכתב באריכות אודות גזרת הכתיבה בשבת בבתי הספר (וכן בעלה 8 עמ' ב ובעלה 10 עמ' ע"ח). יש לציין את המובא בס' תולדות אנשי שם (ניו יורק תש"י) עמ' 140 בתוך תולדות זקני הרב אליעזר שעהנפעלד, כי לאחר מלחמת העולם הראשונה עלה בידו לבטל את גזרת חילול השבת בבתי הספר הכלליים (כפי הנראה באיזור טרנסילבניה שם שימש ברבנות באותה עת). לא ידוע לי דבר בנוסף לכך בענין זה, אמנם כפי הנזכר במאמרים הנ"ל פרשה זו עלתה לדיון מספר פעמים בדורות האחרונים.

ברוך יהודה לשם – ביתר עילית

לעלה 10 – אסיפת היסוד 'לתומכי תורה'

אודות חברת 'תומכי תורה' שהארכנו בעלה 10. נמצא באתר הג'ינט האמריקאי פרטי-כל שככל הנראה הוא מאסיפת היסוד של 'תומכי תורה'. תודתנו למכון מרכז מורשת אמעריקא שמסרו את המסמך בצירוף תרגומו מאנגלית, וכן צילומי המצבות של חלק מהרבנים שהשתתפו באסיפה.

*

פרטי-כל אסיפה בבית הכנסת אוהב צדק (אונגרשע שוהל) 18 west street

116th בעיר ניו-יורק ביום י"ז ניסן תרפ"ג לדון בתכניות לארגון של יוצאי הונגריה (לאנדסמאנשאפטן) הכולל את אוסטריה, צ'כסלובקיה, הונגריה, יוגוסלביה, קארפאטוס, טרנסילבניה וכו'.

נוכחו באסיפה הרבנים פיליפ [ר' הלל] קליין [ראה עליו בעלי זכרון עלה 10 עמ' ב], פיליפ [ר' שרגא כ"ץ] ראזענבערג [רב בקליוולאנד, ראה עליו החת"ס ותלמידיו עמ' תרכב], ישראל קליין [ב"ר חיים צבי קליין דיין בפעידיוערנעק-קליינווארדיין. רב בניו-יורק], משה טענענבוים [ב"ר אברהם אבא. רב בבראנקס נ"י], ברנארד דראכמאן, אלבערט [ר' אברהם אהרן]

שעכטער [רב בניו-יורק. ב"ר בנימין שעכטער אב"ד פעזינג], [ר' דוד] יוסף שיק [רב בניו-יורק. ראה עליו החת"ס ותלמידיו עמ' תקסז], [החזן] יאסעלע ראזענבלאט, מאריס טורטעלסאוב, קאנגרעס-מאן סאל בלום [יש תמונות ממנו עם הגר"י שטייף זצ"ל ועוד] שמואל בעטטעלהיים [ראה עליו בפנקס המוהל חתם סופר עמ' תקצח. תקופה מסוימת שהה באמעריקא, ובספרו יש תיאור על ביקורו], הענרי באניאס, מאריס ענגעלמאן, עמרין דערי, לואיס פריעדמאן, ר' אברהם הירש פריעדמאן [ראה עליו זכרון עלה 10 עמ' ד], מאקס פריעד, מאקס האללענדער, מר יונג מפילדלפיה, מר קליין, אנטאן קויפמאן, לואיס לויפער, לעפאלד מאלנאר, מאריס מארגארעטן, מאריס מארקאוויטש, מאריטץ נוימאן, בערנארד נוימאן [לכאורה ברוך מהאחים ניימאן מוויזניץ-ווישאווא], זשאן פאלאטשעק, מאריס פאללאק, איגנאטץ ראטה, איזידאר סעקעלי (סעקעי), מאריס שפארער.

מר עגנלמאן פתח את האסיפה, והדגיש את החשיבות של הארגון ולהמשיך את העבודה. הקריא טעלגראם שקיבל מפליקס מ' ווארבורג י"ר הזשאוונט, שמביע את חשיבות העזרה ההדדית בין ילידי המקום שעזבו לבין הנשארים, ומאחל הצלחה לאסיפה.

בין שאר מכתבים שנתקבלו ונקראו היה מכתב מר' יוליוס [משה יהודה] פישער משיקאגא [רב של קהלת אונגארין שם, ולאחר מכן בדטרויט. ראה עליו החת"ס ותלמידיו עמ' תרג], מר איידליס מפייטסבורג, מר יוסף הערבאך מפילדלפיה, השופט גוסטאב הארטמאן והנרי מ' ר' גודמאן ומר וויליאם ווייס, ששלחו את ברכתם והסכימו על כל הפעולות.

MINUTES OF A MEETING HELD IN THE VESTRY ROOMS OF THE CHAB ZEDEK SYNAGOGUE, 18 WEST 116th STREET, NEW YORK CITY, APRIL 3, 1923, TO DISCUSS PLANS FOR THE ORGANIZATION OF THE HUNGARIAN LANDSMANSCHAFTEN BUREAU WHICH INCLUDES AUSTRIA, CZECHOSLOVAKIA, HUNGARY, JUDAE SLAVAKIA, RUSSIA, CARPATHIA, TRANSILVANIA, ETC.,

Those present were:-

Rabbis Philip Klein, Philip Rosenberg, Israel Klein, Moses Tannenbaum, Bernard Drachman, Albert Schechter, Joseph Schick, Josef Rosenblatt, Morris Turteltaub. Congressman Sol Bloom, Samuel Bettelheim, Henry Banyasz, Morris Engelman, Emerich Deri, Louis Friedman, Rev. A. H. Friedman, Max Fried, Max Hollander, Mr. Jung of Philadelphia, Mr. Klein, Anton Kaufman, Louis Laufer, Leopold Molnar, Morris Mergonstern, Morris Markowitz, Moritz Neuman, Bernard Neuman, John Polachok, Morris Pollock, Ignatz Roth, Isidore Szekely, Morris Sporer.

Mr. Engelman called the meeting to order, and outlined the great need to organize the Landsmanschaften to continue the relief work, and he read the following telegram received from Mr. Felix M. Warburg, chairman of the Joint Distribution Committee:-

"In these trying times for the many communities in Central Europe it is most important that the bridge of friendship and helpfulness which must exist between people born in certain places and those who still live there should be strengthened. Landsmanschaften must continue to keep the traffic remittance clear and active and I hope that your effort to-night will be successful in every respect." (Signed Felix M. Warburg.)

Letters were also received from Rabbi Julius Fischer of Chicago, Mr. A. Edlis of Pittsburgh, Mr. Jos. Herbach of Philadelphia, Judges Gustave Hartman and Henry M. R. Goodman, and Mr. William Weiss, who sent their regrets, but highly approved of the work.

Rev. Dr. Philip Klein was then elected chairman of the meeting, and in his remarks he stated that the Landsmanschaften of the other countries, have, from the beginning, in addition to what they have given to the Joint Distribution Committee, have sent regular help to their country people, and he considered it now a very opportune time that the Hungarian Jews take the same action.

He was very hopeful that it would be very successful and asked everyone present to do all in their power to make this undertaking a success. He then excused himself, and asked Rabbi Rosenberg to take the chair.

Samuel Bettelheim, representing the Orthodoxen Landeskartei of Czechoslovakia, described in his usual eloquent way the sad position of the professional men.

Leopold Molnar emphasized the need of such work as is being undertaken and after a lengthy discussion by Rabbi Rosenberg, Dr. Drachman, Rev. H. Friedman, Rabbi Tannenbaum, Rabbi Schechter, and others, moved that a committee of the following gentlemen be elected, and to have the right to increase the number of the committee, who shall begin at once to work, and to carry out all the suggestions made at the meeting.

Mr. John Polachok was elected chairman unanimously. He expressed his desire that he would do everything in his power without being chairman - however those present insisted that he take the office. Samuel Bettelheim, Dr. Drachman, Rev. H. Friedman, Judge Wm. Blau, Anton Kaufman, Morris Engelman, Moritz Neuman, Albert Herskovitz, Ignatz Roth, Leopold Molnar, Morris Pollock, Dr. Philip Klein, Rabbi Philip Rosenberg, and Isidore Szekely, Abraham Gottlieb, Israel Greenwald and Leo Friedman.

A photograph of the group present was taken and is herewith enclosed - (with regrets of the Committee that everyone was not present at time it was taken).

Respectfully submitted

Morris Pollock.

Secy. Protem.

הרב ד"ר פיליפ [הלל] קליין נבחר לשמש כיושב ראש האסיפה, בנאומו סקר פעולות שאר הלאנדסמאנשאפטן וכל מה שעזרו לאחיהם במדינות מוצאם, וקרא ועורר ליהודי הונגריה באמעריקא לעזור ליסוד הארגון עם המטרה לעזור ליושבי הונגריה בעת צרתם. זה הזמן שיוצאי הונגריה יקחו את היוזמה לפעול כמו השאר, והביע תקווה שהיוזמה תצליח, וביקש מכל אחד מהנוכחים לעשות כל מה שביכולתם להביא להצלחת הענין. בסיום דבריו ביקש הרב קליין את הרב ראזענבערג למלא את מקומו כיו"ר האסיפה.

שמואל בעטטלעיים נציג ארגון קהלות האורטודוקסיות בצ'כסלובקיה בנאומו התמרמר על המצב העצוב לעבוד עם כל ה"מומחים" למיניהם, והביוראקראטיע ששוררת בין כל המשרדים.

לעפאלד מאלנאר הוסיף בנאומו לעורר על חשיבות ונחיצות ארגון כזה. אחר דו-שיח ודרשות ע"י הרב ראזענבערג, ד"ר דראכמאן, הרב ה' פריעדמאן, הרב טענענבוים, הרב שעכטער ואחרים, החליטו שיקימו "וועד הפועל" שיעבדו להוציא מכח אל הפועל על כל מה שיחליטו.

מר. זשאן פאלאטשעק נבחר כיושב-ראש בפה אחד, וקיבל על עצמו לעשות כל אשר ביכולתו מבלי לשמש בתפקיד יו"ר. בכל זאת החליטו שהוא יקח את התפקיד [ביחד עם] שמואל בעטלעיים, ד"ר דראכמאן, ר' ה' פריעדמאן, השופט ומ' בלוי, אנטון קויפמאן, מאריס ענגלמאן, מוריץ נוימאן, אלברט הערשקאוויטש, איגנאץ ראטה, לאופולד מאלנאר, מאריס פאללאק, ד"ר פיליפ קליין, הרב פיליפ ראזענבערג, איזידור סעקעלי, אברהם גאטטליב, איזאק גרינוואלד ולאו פריעדמאן.

תמונה קבוצתית צולמה ומצורפת כאן [לע"ע לא נמצא התמונה].

מאריס פאללאק - מזכיר

בהוקרה רבה

נערך ע"י

הרב משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

מאמרים, תגובות ורשומות יתקבלו ברצון

כל הזכויות שמורות